

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Rigorózní práce

Období nesvobody –

co vedlo k jeho vzniku a jakým způsobem zaniklo

Plzeň 2017

Mgr. Aneta Falcová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

Obor: Právní dějiny

Rigorózní práce

Období nesvobody –

co vedlo k jeho vzniku a jakým způsobem zaniklo

Plzeň 2017

Mgr. Aneta Falcová

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předloženou rigorózní práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila veškeré prameny a zdroje informací, z nichž jsem pro sepsání mé práce čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla použita k získání jiného nebo stejného titulu.“

Plzeň, listopad, 2017

.....

Mgr. Aneta Falcová

Poděkování

Děkuji JUDr. Antonínu Lojkovi, Ph.D. za ochotu, cenné rady a připomínky, které mi poskytl při zpracovávání této rigorózní práce.

Poděkování také patří mé rodině a celému mému okolí za podporu a pomoc poskytovanou po dobu mého studia.

Obsah

Seznam zkratk	3
Úvod	4
1 Období po ukončení 1. světové války	7
A) Dění na mezinárodním poli	7
1.1 Národně osvobozenecký boj	8
1.2 Nástupnické státy R-U včetně Československa	13
1.3 Versailleský mírový systém	14
1.4 Společnost národů	19
1.5 Zahraniční politika ČSR	20
B) Vnitrostátní vývoj – první Československá republika	29
1.6 Právní počátky první republiky	30
1.7 Prozatímní ústava a Ústavní listina z roku 1920	36
1.8 Zákon na ochranu republiky z roku 1923	42
1.9 Právní postavení menšin	45
2 Meziválečné období	51
2.1 Sudetoněmecká otázka	51
2.2 Vliv světové hospodářské krize	53
2.3 Vzestup fašismu (nejen) v Německu	55
2.4 Příprava rozbití ČSR „zevnitř“	57
2.5 Češi vs. Němci – záležitost č. 1 z hlediska světového míru	62
2.6 Uprchlíci před nacismem ve 30. letech	65
3 Osudný rok 1938	68
3.1 „Anšlus“ Rakouska	69
3.2 Karlovarský program	71
3.3 Mise lorda Runcimana	75
3.4 „Předvečer“ Mnichova	79
3.5 Mnichovská konference	82
4 Mnichovská dohoda	86
4.1 Obsahové náležitosti	86
4.2 Důsledky, realizace, následky	87

4.3 Platnost.....	89
A) z hlediska mezinárodního práva	89
B) z hlediska ústavního práva ČSR	91
4.4 Oduznání	91
4.5 Zajímavost – dopis Alberta Einsteina	93
5 Nacistická okupace Československa a zahraniční odboj.....	95
A) Období nesvobody na území Československa	95
5.1 Druhá republika (1. 10. 1938 – 14. 3. 1939).....	95
5.2 Stranický systém v Druhé republice	97
5.3 Autonomie Slovenska	98
5.4 Protektorát Čechy a Morava (15. resp. 16. 3. 1939 – 8. resp. 9. 5. 1945).....	101
5.5 Domácí odboj.....	107
B) Zahraniční odboj a vznik tzv. Benešových dekretů.....	110
5.6 Formování zahraničního odboje.....	110
5.7 Prozatímní státní zřízení v Londýně	112
5.8 Benešovy dekrety	114
5.9 Obnova státu a poválečné směřování ČSR	117
6 Odsun německého obyvatelstva.....	119
Závěr	125
Resume.....	129
Přílohy.....	131
Použité prameny	133
Literatura	133
Právní předpisy.....	139
Ostatní zdroje	139

Seznam zkratek

ČS – Československo

ČSR – Československá republika (někdy též „První republika“)

ČSSR – Československá socialistická republika

HSLŠ – Hlinkova slovenská ľudová strana (nebo též „Hlinkovci“)

NDR – Německá demokratická republika

NS – Národní shromáždění

NSDAP – Národně socialistická německá dělnická strana (= Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei)

NSP – Národní strana práce

NSR – Německá spolková republika

NV – Národní výbor

OSN – Organizace spojených národů

Protektorát – Protektorát Čechy a Morava

RNS – Revoluční národní shromáždění

R-U – Rakousko-Uhersko

Říše – Německá říše (později též Velkoněmecká říše)

SA – úderné oddíly (= Sturmabteilung)

SD – bezpečnostní služba (= Sicherheitsdienst)

SdP – Sudetoněmecká strana (= Sudetendeutsche Partei, nebo též „Henleinovci“)

SHF – Sudetoněmecké nacionalistické hnutí (= Sudetendeutsche Heimatfront)

SNJ – Strana národní jednoty

Společnost – Společnost národů

SS – ochranné oddíly (= Schutzstaffel)

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik (nebo také jen „Sovětský svaz“)

T. G. M. – Tomáš Garrigue Masaryk

USA – Spojené státy americké

VB – Velká Británie

ZOR – Zákon na ochranu republiky (č. 50/1923 Sb. z. a n.)

Úvod

Rigorózní práce je zaměřena na rozbor tzv. „období nesvobody“, které jak se později přesvědčíme, je bezesporu jedno z nejtemnějších, nejsmutnějších a také nejtragičtějších období v českých, potažmo československých, ale i světových dějinách. Mám tím samozřejmě na mysli etapu jednání, která vedla k tzv. mnichovskému diktátu v roce 1938, éru Druhé republiky, stádium Protektorátu Čechy a Morava, čas během druhé světové války, až k poválečnému období. Dalo by se říct, že tento bouřlivý časový úsek trval téměř deset let, ovšem mé zpracování poznatků začne již mnohem dříve, a to kvůli souvislostem, díky kterým toto bezpráví mohlo nastat.

V práci se budu snažit zanalyzovat tuto dobu ze dvou hlavních pohledů, a to historického až dějepisného úhlu a právně-politického pohledu. Historické nastínění je velmi podstatnou součástí této práce hlavně z důvodu pochopení doby. Čistě právní pojetí by jistě nevedlo k tak ucelenému pohledu na výše zmíněnou epochu, a tak dle mého názoru by bez dějepisného popisu tato práce pozbývala komplexnost. Tyto dva koncepty se budou v mé práci několikrát prolínat. V právním rozboru se mimo jiné zaměřím na jednotlivé právní předpisy a jejich obsahové náležitosti.

Za další cíl své práce si pokládám logické propojení mezinárodního dění na evropském poli a vnitrostátního politicko-právního vývoje na území nově vzniklého československého státu. Ne vždy spolu totiž tyto dvě právní odvětví konsolidovala a byla v souladu. Nastal zde souběh několika dění na mezinárodní scéně a uvnitř Československa. Pro stabilní situaci bylo třeba oba tyto pilíře podložit konkrétními dohodami, smlouvami, zákony, nařízeními, atd., a celkově právním systémem, který bylo zapotřebí zcela vytvořit, či několikrát znovelizovat nebo přizpůsobit nově nastalé situaci.

Souvisí s tím i prolínání časových os, které se v mé práci zcela jistě objeví. Budu usilovat o co největší logickou časovou návaznost jednotlivých částí díla, avšak v některých kapitolách bude nutné se po časové ose posunout buď kupředu anebo se vrátit zpět do minulosti a připomenout ještě další relevantní fakta a skutečnosti důležité pro konkrétní téma. Nevyhnu se tomu dozajista právě kvůli

nástinu právního a historického vývoje na mezinárodním poli, a s tím spojené budování mezinárodního práva, a výstavby státu a práva v Československu.

V úvodu ještě využiji prostor ke stručnému nástinu obsahu jednotlivých kapitol. Začnu deskripcí situace v Evropě po první světové válce, kde se zaměřím na snahu nově vzniklých států včetně Československé republiky o udržení mírového stavu. V druhé polovině první kapitoly uvedu nejdůležitější právní normy, které měly na svědomí samotný vznik ČSR, a které ji provázely prvními roky své existence. Stěžejní zde bude tzv. první a druhé ústavní provizorium, Ústavní listina z roku 1920 a zákon na ochranu republiky z roku 1923. Nesmím zde opomenout komplikovaný vztah Čechů a Němců, který se později ukázal jako klíčový v otázce světového míru.

Přes meziválečné období, kde popíšete vnější i vnitřní vlivy na přicházející období bezpráví, útisku a nátlaku se dostanu k ústředním bodům mé rigorózní práce. Těmi jsou dozajisté bouřlivá dění druhé poloviny 30. let 20. století, převážně pak osudový rok 1938 a s ním spojené tragické události z mnichovské konference v podobě uzavření Mnichovské dohody. Na tuto „Mnichovskou zradu“ či „Mnichovský diktát“ se budu snažit opět nahlížet jak z hlediska mezinárodního práva a s tím spojené následné odznamenání signatáři dohody, tak z hlediska platnosti dle ústavního práva tehdejší ČSR.

Navážím obdobím nacistické okupace na území Československa, tedy dobou tzv. Druhé republiky a následným vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava. V této části práce se mi opět budou prolínat dvě časové osy, dění na území Československa, kde panovala tvrdá diktatura ze strany Německa, a souběžně vytváření československého zahraničního odboje v čele s Edvardem Benešem a následná exilová vláda v Londýně. Neopomenu v práci uvést zásadní vydávání tzv. Benešových dekretů, které daly právní základ pro znovuoobnovení naší samostatnosti po druhé světové válce a především fakticky ukončily období útlaku a nesvobody, o kterém pojednává tato práce.

Závěr díla bude patřit bezprostřednímu období po druhé světové válce. Jak se Češi popasovali s otázkou odsunu německého obyvatelstva z území Československa jak po stránce fyzické, tak v teoreticko-právní rovině. Stručně zde nastíním pohnutky československého lidu, které vedly ke konečnému odsunu

Němců z našeho území a také jaké normy daly právní základ pro takto masivní odsun obyvatelstva.

O námětu mé práce již bylo vyřčeno mnoho slov a sepsáno mnoho děl jak českými autory, tak světovými. Přece jen etapa nesvobody a světových válek obecně zanechala nerasmazatelnou stopu v historii celého lidstva. Pokusím se vnést do klasického pojetí tohoto tématu trochu modernizace a podívat se na historické milníky v práci uvedené s lehce odlišným náhledem. Jako příklad zde uvedu napětí mezi Českoslováky a Němci v období mezi válkami. Dnes již víme, že došlo k několika historickým omylům české i evropské diplomacie, které měly fatální následky, i když prvotní záměry byly nanejvýš šlechetné.

Pokusím se lehce vybočit ze zajetých konvencí a necitovat pouze díla významných právních historiků a archiváře, ale rozšířím obzory i o poznatky, kterých se mi dostává mimo jiné i z filmografie či internetových zpravodajských kanálů. Ač se může zdát, že téma „období nesvobody“ není aktuálním problémem, opak je pravdou. Právě v dnešní nejisté době, která má velice rychlý spád a v podstatě nevíte, co bude zítra, je neméně důležité si tyto okamžiky, které navždy poznamenaly svět, znovu připomínat a zamýšlet se nad nimi, aby neupadly v zapomnění.

1 Období po ukončení 1. světové války

Jedno z nejtragičtějších a nejnásilnějších období v celé historii lidstva je bezesporu období první světové války. Během 4 let, konkrétně mezi lety 1914 a 1918, přišlo o život na 8 milionů lidí a dalších mnoho milionů bylo zraněno, nemluvě o škodách na majetku a finančních ztrátách. Dne 11. listopadu 1918 David Lloyd George, předseda vlády Velké Británie, vydal oznámení o podepsání příměří mezi Německem a spojenci a tímto aktem byla ještě tentýž den 1. světová válka formálně ukončena.¹

První kapitolu rozdělím na dva bloky, na dvě dějové linky, které ovšem na časové ose probíhají současně. V první části se zaměřím na státoprávní vývoj z hlediska mezinárodního práva a mezinárodního uznání nově vzniklého Československého státu a v části druhé se budu snažit o konkretizaci procesu vytváření nového právního systému Československa z vnitrostátní perspektivy. Toto rozčlenění považuji za logické a vhodné, a to hlavně z důvodu velkého počtu modernizačních a novelizačních procesů jak na území Československa, tak i v ostatních částech Evropy po první světové válce. Snažím se tím docílit větší přehlednosti a jasnosti v daném historickém období.

A) Dění na mezinárodním poli

Dřívější uspořádání světa již za nově nastalé situace (konec první světové války a přerozdělení moci) nebylo udržitelné, a tak bylo slyšet hlasy ze všech koutů Evropy volající po novém uspořádání. Evropské velmoci té doby se rozpadly. Pro naši historii je nejdůležitější zánik Rakousko-Uherské monarchie, která nastala po abdikaci Karla I., císaře rakouského a krále uherského, který složil korunu dne 11. listopadu 1918. Další z panovníků, který se vzdal trůnu, byl např. Vilém II., císař německý, a to dne 9. listopadu 1918.²

¹ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, 3. vydání, Praha, nakladatelství Prostor, 1999, ISBN 80-7260-025-7.

² HARENBERG, Bodo a kol., *Kronika lidstva*, 7. vydání, Praha, nakladatelství Fortuna Print, spol. s.r.o., 2003, ISBN 80-7321-068-1.

1.1 Národně osvobozenecský boj

Ihned zkraje mé práce bych ráda ve stručnosti nastínila zápas, který probíhal již nějakou dobu na našem území a začal vrcholit právě v průběhu první světové války. Sílily zde snahy českých a později i slovenských politiků a státníků o autonomii našich národů a osvobození od monarchistického zřízení tehdejšího Rakouska-Uherska. V roce 1914 věci začaly nabírat rychlejší spád, a to zejména proto, že na území R-U v době války probíhala vojenská diktatura a byla zde zavedena rozsáhlá perzekuční opatření proti českému národu v mnoha oblastech, jako např. omezení základních lidských práv a státní správy pro český národ, odebrání možnosti používat český jazyk na úřadech, perzekuce českého školství, atd.³

Tuto část jsem tematicky podřadila pod dění na mezinárodním poli, i když by někdo mohl namítat, že patří spíše do vnitrostátních záležitostí, avšak není tomu tak. Stále více se zde objevovalo protirakouské smýšlení. Příprava konkrétnějších plánů a první kroky k autonomii se tedy logicky musely přesunout do zahraničí hned z několika důvodů. Uvedla bych zde alespoň oprávněné obavy o bezpečí odbojářů a hlavně velmi podstatné mezinárodní uznání případného nového českého či československého státu a vlády.

Do čela národně osvobozenecského boje za český národ se postavili čelní političtí představitelé, zejména Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš, Karel Kramář, Alois Rašín, Antonín Švehla a mnozí další. Vytvořili organizaci zvanou „Maffie“, která se stala ilegálním, přesto vrcholným orgánem českého domácího odboje. Po odcestování T. G. Masaryka a nucenému exilu E. Beneše do zahraničí v roce 1915 to byla právě Maffie, která se starala o přísun informací z Rakouska do rukou politických odbojářů v ostatních státech světa.⁴

Tomáš Garrigue Masaryk v odboji

Nepochybně nejvýraznější osobností národně osvobozenecských snah v zahraničním odboji byla právě osoba T. G. Masaryka. Fakt, že během první světové války procestoval kvůli politickým jednáním většinu zemí Evropy a nakonec své

³ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 278-279, ISBN 978-80-7380-575-3.

⁴ Tamtéž, str. 278.

snažení dovršil ve Spojených státech amerických, je všeobecně znám. Ne nadarmo se mu přezdívá prezident „Osvoboditel“, zásluhy za samostatnou československou státnost má triumfální. Ve zkratce se zmíním, jak vypadala jeho cesta.

Záhy po vypuknutí války na podzim roku 1914 podnikl několik velice krátkých cest do Holandska ve věci české autonomie a získání potřebných informací. V prosinci se s dcerou Olgou vydává na původně měsíční cestu do Itálie, kde však v lednu 1915 dostává od svých přátel informaci, že mimo jiné i kvůli jeho strategickým setkáním se zástupci jihoslovenské emigrace a s představitelem ruské informační agentury je na něj v Rakousku-Uhersku vydán okamžitý zatykač. Proto jeho cesta namísto zpět do Prahy směřuje do švýcarské Ženevy a je nanejvýš jasné, že jeho zahraniční cesta se výrazně protáhne. O vážnosti situace ho přijede osobně přesvědčit Edvard Beneš právě až do Ženevy.⁵

T. G. Masaryk bratně využil svých kontaktů a styků u nás i ve světě a začal si získávat podporu Čechů v zahraničí. K pětistému výročí upálení Mistra Jana Husa dne 6. července 1915 v Ženevě poprvé veřejně vyhlásil požadavek samostatného českého státu, za což mu v R-U hrozil trest smrti za velezradu. Maffie touto dobou začala operovat „naplno“. V září téhož roku byl E. Beneš nucen odejít také do exilu a společně s T. G. Masarykem odjeli do Paříže.⁶

Společnými silami tam po několika jednáních vytvořili Český zahraniční komitét, v jehož čele stál T. G. Masaryk. Později se komitét přeorganizoval na Českou národní radu a po začlenění Slováků se přejmenoval na **Československou národní radu**, která se stala „*vedoucím orgánem československého zahraničního odboje*“. Tento orgán se ve svých prohlášeních oficiálně postavil na stranu dohodových mocností a jeho cílem bylo tyto mocnosti přesvědčit o nutnosti rozpadu Rakousko-Uherské monarchie. Zpočátku své existence Národní rada neměla příliš velký vliv na tehdejší politickou situaci a to i přes to, že se jí dostalo většinového uznání od Čechů a Slováků v zahraničí i u nás. Situace se však v průběhu následujících let změnila. Do jejího čela se po odchodu T. G. M. do Londýna postavil sám E. Beneš.⁷

⁵ Dostupné [online] z: http://www.rozhlas.cz/pred100lety/odboj/_zprava/kudy-kracel-masaryk-na-podzim-1914--1407900 a http://www.rozhlas.cz/pred100lety/odboj/_zprava/po-stopach-masarykovych-zimnich-cest--1444301

⁶ PACNER, Karel., *Osudové okamžiky Československa*. Praha, nakladatelství Brána, 2012, str. 44-59, ISBN 978-80-7243-597-5.

⁷ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 280-281, ISBN 978-80-7380-575-3.

Další Masarykovou zastávkou na osvobozené cestě napříč Evropou byla ještě tentýž rok (1915) britská metropole Londýn. Zde nastoupil jako profesor na místní univerzitu a okamžitě začal zaníceně přednášet o důležitosti rozpadu Rakouska-Uherska a akutní potřebě možnosti národů na sebeurčení. Díky svým diplomatickým stykům a kontaktům dostával postupem času možnost osobních schůzek s vládními představiteli Anglie i Francie, na kterých jim předkládal požadavky československého lidu na sebeurčení národa ve vlastním státě.

V roce 1917 T. G. Masaryk přesídlil do Ruska za účelem rozšíření a založení nových československých legií z českých a slovenských zajatců, přeběhlíků a našich občanů žijících na cizím území. Vytvoření početnějších československých vojenských jednotek bral jako jednu z nutností pro zrod případného nového samostatného státu. Od července do konce roku 1917 se mu podařilo shromáždit na 50 000 legionářů ve zbrani a obdobný počet mužů naverboval jako dobrovolníky pro zajatecké tábory. Ti navíc sloužili jako záloha samotných legií. Někteří autoři uvádějí, že se počet Čechů a Slováků v legiích ve vrcholném období přehoupl přes 145 000 mužů⁸. Zasloužil se také o začlenění legií do francouzské armády a osobně pomáhal s transportem legionářů na francouzské území. Tímto velmi vydařeným krokem si Masaryk získal velké uznání mezi spojenci a také vliv Národní rady v Paříži v této souvislosti velice vzrostl.⁹

Na jaře roku 1918 se T. G. M. vydává na dlouhou cestu vlakem přes Sibiř, později lodí do Kanady a vzápětí do Spojených států amerických, aby mohl politicky působit na amerického prezidenta, protože již tuší, že právě Woodrow Wilson bude mít důležité slovo v poválečném uspořádání Evropy. Koncem roku 1917 se totiž Spojené státy postavily do čela spojenců a 8. ledna 1918 vydává W. Wilson svých 14 bodů se svou představou ohledně mezinárodního rozložení světa po válce. V Londýně v témže roce poprvé vychází v angličtině Masarykovo dílo *The New Europe: The Slav Standpoint*, které mimo jiné dokončoval právě po cestě Transsibiřskou magistrálou. V tomto díle ospravedlňuje boj národů proti monarchii a popisuje svůj pohled na možné uspořádání evropských států do společné demokratické federace.¹⁰

⁸ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 281, ISBN 978-80-7380-575-3.

⁹ ČAPEK, Karel., *Hovory s T. G. Masarykem*, 15. vydání, Praha, nakladatelství Ústav T. G. Masaryka, 2013, ISBN 978-820-86142-46-3.

¹⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue., *Nová Evropa: Stanovisko slovanské*, 5. vydání, Praha, nakladatelství Ústav T. G. Masaryka, 2016, ISBN 978-80-87782-58-3.

Tato kniha měla významný vliv právě na amerického prezidenta při rozhodování ohledně rakouského návrhu na federalizaci monarchie, kterou odmítl a podpořil tak myšlenku na sebeurčení slovanských národů. Konečně v květnu 1918 Masaryk překračuje hranice USA a je velmi bouřlivě vítán a oslavován několikatisícovým davem. Turné po Státech vrcholí dne 19. června, kdy je osobně přijat na jednání v Bílém domě. Po čtyřech jednáních dosáhne Wilsonovy úplné podpory.¹¹

Mezinárodní uznání

Vláda Spojených států amerických dne 28. června 1918 vydala prohlášení, ve kterém vyřkla požadavek: „*aby všichni členové slovanské rasy byli úplně osvobozeni ze jha rakouského*“¹². Následující den francouzská vláda uznala Československou národní radu za základ budoucí vlády Československa. Velmi významným se stal datum 9. srpna 1918, kdy vláda Velké Británie vydala tzv. „**Balfourovu deklaraci**“, která se z předchozích prohlášení vymykala, jelikož se stala pravou závaznou listinou. Obsahovala v sobě uznání československých legií jako součást spojenecké armády a Národní radu uznala jako vrcholný orgán budoucí vlády Československého státu. Z mého pohledu tato deklarace byla jedna z nejvíce důležitých forem mezinárodně právního a politického uznání pro samostatný stát Čechů a Slováků.¹³

Na základě této deklarace byla 3. září podepsána úmluva mezi Velkou Británií a Československou národní radou jako jediným a oficiálním reprezentantem národa československého. Obdobná dohoda byla 10. září podepsána s Francií a 3. října s Itálií. Dále byla Národní rada uznána 3. září vládou USA a 9. září Japonskem. Po vzniku prozatímní vlády v Paříži dne 14. října s Masarykem jako premiérem ji uznaly postupně Francie (15. října), Spojené království a Srbsko (23. říjen), Itálie (24. říjen), Kuba (4. listopadu), USA (12. listopadu) a Belgie (24. listopadu), atd. Československo tímto dosáhlo naprosto unikátního stavu, kdy bylo jedinou nástupnickou zemí R-U, které se dostalo mezinárodního uznání ještě před uspořádáním Pařížské mírové konference.¹⁴

¹¹ PACNER, Karel., *Osudové okamžiky Československa*. Praha, nakladatelství Brána, 2012, str. 59-66, ISBN 978-80-7243-597-5.

¹² VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 286, ISBN 978-80-7380-575-3.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ SLÁDEK, Milan, PhDr., *Němci v Čechách*, Praha, nakladatelství Pragma, 2002, str. 24-25, ISBN 80-7205-901-7.

Vyvrcholení národně osvobozenického boje

Dne 14. října 1918 proběhla na našem území generální stávk. O tři dny později, tj. 17. října, byla prezidentu Wilsonovi doručena tzv. „**Washingtonská deklarace**“, jejíž oficiální název zněl „*Deklarace nezávislosti československého národa jeho Prozatímní vládou*“ a která obsahovala oficiální vyhlášení nezávislosti národa československého na R-U monarchii. Jedním z autorů byl i samotný T. G. M. Vzápětí hned druhý den W. Wilson ve své odpovědi na mírový návrh R-U císaře Karla I. ze dne 5. října 1918 vyslovil solidaritu s deklarací a tudíž odkázal císaře, aby o poválečném uspořádání jednal přímo s vládou Československa, tedy Národním výborem ve Francii. Jednání proběhla hned další den, tedy 19. října, a česká politická reprezentace na našem území vyslovila souhlas s ideou českých odbojářů v zahraničí a se zněním deklarace, že se v žádném případě již československý národ nebude jakkoli spojovat s Rakouskem. Zároveň provolala spojení národa českého a slovenského v jeden stát.¹⁵

Národněosvobozenický boj vyvrcholil revolucí dne 28. října roku 1918, kdy Národní výbor v Praze vyhlásil samostatný československý stát. Tímto dnem se oficiálně rozpadla R-U monarchie a vznikla ČSR. Tato informace zastihla T. G. Masaryka ještě ve Spojených státech amerických stejně tak jako počín ze 14. listopadu téhož roku, kdy ho Revoluční parlament zvolil prvním československým prezidentem. Po cestě do Prahy stihne Masaryk ještě pár politických zastávek po Evropě již jako oficiální prezident Československa a dne 20. prosince překračuje nově vzniklé hranice našeho státu. Následující den dorazí triumfálně do Prahy, kde jej vítají několikatisícové bouřlivé davy a před nimi také složí slib prezidenta republiky. T. G. Masaryk byl následně zvolen prezidentem ještě třikrát, a to v roce 1920 ihned po volbách, dále v roce 1927 a naposledy roku 1934.¹⁶

Na samý závěr této podkapitoly bych si dovolila přímo citovat slova prezidenta „Osvoboditele“ ze zasedání Kramářovy vlády dne 23. prosince 1918, kde pronesl: „*Vedle Francie musíme si získat Anglii. Že nám tak vyšla vstříc, to je velká věc; jest to země monarchická a přece nás revolucionáře uznala...*“¹⁷

¹⁵ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 288, ISBN 978-80-7380-575-3.

¹⁶ HORÁČEK, Ladislav., *Ottův slovník naučný nové doby*, sv. 7, Praha, nakladatelství Paseka, 1996, str. 99-102, ISBN 80-7185-057-8.

¹⁷ DEJMEK, Jindřich., *Nenaplněné naděje: politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918-1938)*, Praha, nakladatelství Karolinum Press, 2003, str. 15, ISBN 80-246-0709-3.

1.2 Nástupnické státy R-U včetně Československa

Již od počátku první světové války byl patrný boj Čechů a Slováků za společný stát (blíže rozpracováno viz. podkapitola 1.1 této práce), který vyvrcholil po oznámení kapitulace Rakouska-Uherska, kdy vzal moc do rukou Národní výbor a dne 28. října 1918 vyhlásil samostatný Československý stát, a to schválením historického zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., zákon o zřízení samostatného státu československého. Byl to první zákon nově vzniklého Československa a autorem návrhu textu byl JUDr. Alois Rašín. V úvodním prohlášení zákona bylo mimo jiné napsáno, že „*samostatný stát československý vstoupil v život*“. Tento revoluční krok z nás učinil jeden z nástupnických států bývalého R-U.¹⁸ Podrobněji se vzniku nového státu a jeho právního systému budu věnovat v podkapitole 1.5 této rigorózní práce.

Považuji za důležité zde zmínit nepokoje, které nastaly ihned druhý den po vyhlášení samostatného Československého státu 29. října 1918, kdy obyvatelé hlásící se k německému národu, avšak žijící na českém území, začali protestovat v pohraničních oblastech. Protesty probíhaly zejména na čtyřech důležitých místech:

- Německá jižní Morava = Deutsch-Südmähren,
- na severozápadě Německé Čechy = Deutschböhmen,
- na jihu Šumavská župa = Böhmerwaldgau a
- Sudetsko = Sudetenland.¹⁹

Tato území však byla během listopadu a prosince téhož roku zabrána vojenskou silou ze strany československé armády. Než skončil rok 1918, byl tedy pokus o německou iredentu nadobro zmařen, avšak tento palčivý národnostní problém zdaleka tímto aktem konečné řešení nenalezl.²⁰ Přesvědčíme se o tom v následujících kapitolách, kde se konfliktu budu věnovat podrobněji.

Z výše zmíněného vyvěrá otázka: Bylo vojenské obsazení zde zmíněných oblastí předvojem událostí roku 1938 jen s prohozením stran? A také jestli bylo

¹⁸ MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 3. přepracované vydání, Praha, nakladatelství Linde Praha a.s., 2005, str. 328, ISBN 80-7201-433-1.

¹⁹ KURAL, Václav., *Češi, Němci a mnichovská křížovatka*, Univerzita Karlova v Praze, Praha, nakladatelství Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0360-8.

²⁰ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 296, ISBN 978-80-7380-575-3.

jednání Československa v souladu s principy mezinárodního práva. Dle mého názoru akt zabránění území československým vojskem rozhodně měl významný vliv na události, jež se odehrály o 20 let později v Mnichově, avšak legálnost postupu české strany se dá odvodit mimo jiné i z výsledků Pařížské mírové konference a z následného sepsání a podepsání Versailleské mírové dohody. Když se podíváme do teorie státu a práva a do principů ústavního a mezinárodního práva, objevíme zde, že stát je determinován nejen svým obyvatelstvem, ale také svým územím a mezinárodním uznáním.²¹

Rok trvajících **Pařížská mírová konference**, přesněji od 18. ledna 1919 do 21. ledna 1920, si dala za úkol definovat novou mapu Evropy. Za Československo zde jednal ministr zahraničních věcí dr. Edvard Beneš a předseda vlády Karel Kramář. Předložili zde návrhy územních požadavků, které byly podloženy strategickými, národnostními, právně-historickými a jazykovými principy.

Tato konference se co nejvíce snažila naplnit podstatu argumentu W. Wilsona, amerického prezidenta, na sebeurčení národů. To moc Československu do karet nenahrávalo, jelikož na vytyčeném území, o které ČSR usilovala, pobývalo na 3,3 milionů německých obyvatel. To v té době činilo asi 24,3% všech obyvatel.²²

1.3 Versailleský mírový systém

Pařížská mírová konference vyústila v tzv. Versailleský mírový systém. Byl to systém pěti mírových smluv, které mezi sebou uzavřely a podepsaly na jedné straně poražené „**Centrální mocnosti**“ (též Ústřední mocnosti)²³ a na straně druhé vítězné „**státy Dohody**“²⁴.

²¹ KLÍMA, Karel a kol., *Státověda*, Plzeň, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, str. 27, ISBN 80-86898-98-9.

²² DUFFACK, J.J., *Psywar 1938 První psychologická válka moderní doby, Sudetská válka*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, s.r.o., 2010, ISBN 978-80-206-1113-0.

²³ Jako **Centrální mocnosti** se označoval blok mocností, existující od konce 19. století do konce první světové války, členy Ústředních mocností bylo Německé císařství, Rakousko-Uhersko, Osmanská říše (která se přidala v roce 1914) a Bulharsko (1915). Původním členem bloku byla i Itálie, která však nakonec bojovala na straně Dohody.

²⁴ **Státy Dohody** byly koalici válčící proti Centrálním mocnostem během první světové války. Nejprve se spojily Spojené království, Francie a Rusko na základě Trojdohody a po vypuknutí války se připojila Itálie, Spojené státy americké, Srbsko a další státy. Ke konci 1. světové války měla Dohoda 25 členů.

Mír, který byl touto konferencí nastolen, byl velice tvrdý a přísný ve svých podmínkách pro viníky války, zejména pak pro Německo. V literatuře je velmi často označován jako tzv. „Kartaginský mír“.²⁵ Tento termín používá mnoho českých, světových, historických i novodobých autorů, např. prof. Vladimír Nálevka nebo anglický ekonom John Maynard Keynes. Ten se přímo účastnil konference v Paříži a již tehdy předvídal, že takto vysoké finanční reparace mohou vést až k dalšímu válečnému konfliktu. Jako projev nesouhlasu konferenci opustil a svou kritiku sepsal v díle *Ekonomické důsledky míru*²⁶ (poprvé vydáno v roce 1919 v Londýně nakladatelstvím Macmillan and Co.).

Hlavní slovo na konferenci měli tzv. mírotvorci – zástupci čtyř mocností:

- za Spojené státy americké – prezident Woodrow Wilson,
- za Velkou Británii – ministerský předseda David Lloyd George,
- za Francii – ministerský předseda Georges Clemenceau a
- za Itálii – ministerský předseda Vittorio Orlando,

někdy též nazýváni jako „Velká čtyřka“ nebo „Rada čtyř“. Do značné míry mezi vítězné státy patřilo ještě Japonsko, a tudíž se v některé literatuře dočteme o „Velké pětce“. Japonsko však nemělo přílišnou snahu se jakkoliv mocensky angažovat v Evropě. Neutrální státy a ostatní státy Dohody (včetně Československa) byly přizvány jen částečně. Neměly tedy velkou rozhodovací pravomoc a povětšinou mohly pouze předkládat své návrhy a vyjadřovat se pouze k záležitostem, které se jich bezprostředně týkaly. Toto „vyautování“ vypovídalo o tom, jaké role budou v dalším období tyto státy zaujímat – role pouze vedlejší.²⁷

Versailleská smlouva

První podepsanou mírovou dohodou byla tzv. Versailleská smlouva, která svůj název získala dle místa podepsání. Stalo se tak dne 28. června 1919 ve Versailles. Tato smlouva byla považována za stěžejní, nejdůležitější smlouvu ze všech z hlediska světového míru, jelikož byla podepsána s Německem, jehož hranice se dotýkaly

²⁵ NÁLEVKA, Vladimír., *Světová politika ve 20. století I.*, Praha, nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000, str. 7, ISBN 80-902261-4-0.

²⁶ KEYNES, John Maynard., *The Economic Consequences of the Peace*, New York, nakladatelství Skyhorse Publishing, 2007, str. 103-210, ISBN 1602390851.

²⁷ KLIMEK, Antonín., *Jak se dělal mír roku 1919: Československo na konferenci ve Versailles*, Praha, nakladatelství Melantrich, 1989, str. 16.

několika států Evropy, Československo nevyjímaje. Německo se muselo vzdát všech dobytých území od roku 1914. Muselo také složit Dohodě nemalou část ze své válečné výzbroje. Vojska Dohody okupovala Porýní a tři předmostí po východním břehu Rýna. Okupace těchto území byla velice osudová až kontraproduktivní pro pozdější vývoj evropské situace. Německé obyvatelstvo mylně oslavovalo své vracející se vojáky jako hrdiny, dokonce i tehdejší německý prezident Ebert je přivítal slovy: „*Žádný nepřítel vás neporazil!*“.²⁸ Toto smýšlení německého lidu vychází ze skutečnosti, že vojska Dohody nikdy nevstoupila do hlavního města Německa. Převážná většina německých obyvatel nikdy neviděla žádného vojáka Dohody, a tudíž ani nepocítila důsledky prohrané války.

Dohoda o míru s Německem se opírala o tři základní pilíře:

- prevence,
- potrestání a
- platby.

Dohodli se na nich spojenci, kteří tak chtěli Německo potrestat za rozpoutání 1. světové války (dne 4. srpna 1914 vstoupila německá vojska do neutrální Belgie a tímto agresivním činem oficiálně vypukla válka).

Francie byla velmi radikální v postoji ohledně odzbrojení Německa, avšak Británie byla ve svých návrzích mírnější, a tak kompromis se hledal jen velice těžko. Po složitých jednáních nakonec vzešel kompromis, ve kterém bylo Německu dovoleno mít 96 000 profesionálních vojáků a 4 000 důstojníků a mohlo si z válečné mašinerie nechat 288 polních děl. Velmi radikální bylo stanovisko ohledně útočných zbraní, které byly Německu zcela zakázány. To znamenalo v důsledku, že Německá armáda nesměla vlastnit žádný tank ani těžké dělostřelectvo, a dokonce musela rozpustit vojenské letectvo. Další sankcí bylo zrušení a přísný zákaz všech vojenských škol a rozpuštění generálního štábu.²⁹

Co se územních změn týče, byla Francie ve svých požadavcích opět velmi přísná a opět jí ve všem nebylo vyhověno. I přesto Německo utrpělo nemalé ztráty ze svého původního území. Severní část země byla po konaném plebiscitu připojena k Dánsku.

²⁸ MACMILLANOVÁ, Margaret., *Mírotvorci*, 1. vydání, Praha, nakladatelství Academia, 2004, str. 170, ISBN 80-200-1151-X.

²⁹ DEJMEK, Jindřich., *Zrod nové Evropy*, Praha, nakladatelství Historický ústav, 2011, str. 27, ISBN 978-80-7286-188-0.

Pod správu Francie se dostalo území Memelu. Dále došlo ke vzniku a izolaci Východního Pruska následkem vzniku Polska. Z našeho pohledu se nejdůležitější změna odehrála na východě země, kde vznikl další nový stát a to samostatná Československá republika. Další územní změna již neproběhla, neboť jižní hranice si ponechala svoji někdejší podobu z roku 1914.³⁰

Saint-Germainská smlouva

V pořadí druhou uzavřenou mírovou dohodou se stala tzv. Saint-Germainská smlouva. Na této dohodě měla nemalý zájem i Československá republika. Tato smlouva byla podepsána s Rakouskem dne 10. září 1919 v St. Germain-en-Laye. Samotné Rakousko ovšem nemělo povolenu účast na jednání mírové konference, mohlo pouze prostřednictvím svých diplomatů předkládat návrhy v písemné podobě. To Československo mělo oproti Rakousku na konferenci podstatněji výhodnější postavení, jelikož ještě v průběhu války získalo status spojence díky vytvoření československých legií. Status spojence s omezenými zájmy nás opravňoval k vyjádření se k záležitostem, které se nás dotýkaly, a na kterých jsme měli bezprostřední zájem. V Československu bylo toto privilegium vyjadřovat se na konferenci bráno velice pozitivně, dokonce to československý lid považoval za malé vítězství, jelikož územně ČSR spadala do části tehdejší habsburské monarchie, a ta byla brána jako stát poražený v první světové válce.³¹

Saint-Germainská mírová smlouva přikazovala Rakousku platit válečné reparace. Byl zde vysloven přísný zákaz všeobecné branné povinnosti. Nechat si Rakousko mohlo pouze 30 000 profesionálních vojáků. Dále mu byla udělena povinnost zachovat si svou státní suverenitu, a tedy za žádných okolností se nepřipojit k Německu. V mnohém se tato dohoda podobala Versailleské mírové smlouvě. Byly v ní mimo jiné také obsaženy články o sankčních územních ztrátách, které byly v případě Rakouska značné. Přišlo o Istrii, která byla připojena k Itálii, dále Bukovina připadla Rumunsku, území zvané Halič získalo Polsko.³² Neméně důležité je vytvoření samostatné

³⁰ KLIMEK, Antonín., *Jak se dělal mír roku 1919: Československo na konferenci ve Versailles*, Praha, nakladatelství Melantrich, 1989, str. 31-32.

³¹ DEJMEK, Jindřich., *Zrod nové Evropy*, Praha, nakladatelství Historický ústav, 2011, str. 29-34, ISBN 978-80-7286-188-0.

³² Tamtéž, str. 35-36.

Československé republiky, kde zeměpisně právě české země leží na území bývalého Rakouska.

Neuillyská smlouva

Další podepsanou mírovou dohodou se stala Neuillyská mírová smlouva, v pořadí již třetí. Stalo se tak 27. listopadu 1919 v Neuilly-sur-Seine poblíž Paříže. Jednalo se zde o sjednání míru mezi vítěznými státy Dohody a Bulharskem, které z 1. světové války vzešlo jako poražené. V dohodě byly určeny sankce, které se stejně jako v předchozích dohodách týkaly zaplacení válečných reparací, ztráty území a v neposlední řadě normy určující stav armády a vojenského vybavení. Tato smlouva nebyla pro Československo nijak zvlášť důležitá, proto jsem ji zde zmínila spíše okrajově.³³

Trianonská smlouva

Ovšem čtvrtá podepsaná mírová dohoda již opět měla velmi důležitou roli ve vztahu k nově vzniklému Československu. Nazývala se Trianonská mírová smlouva a byla stvrzena podpisy dne 4. června 1920 v paláci Velký Trianon (nebo také Grand Trianon) v zámku Versailles. V této dohodě se rozhodovalo o osudu tentokrát Maďarska jako jednoho z nástupnických států zaniklého Uherska. Deklarovala mimo jiné finální podobu maďarských hranic s okolními státy. Jedním z nich bylo právě i Slovensko jako součást nově vzniklého Československého státu.³⁴ Touto smlouvou byl definitivně posvěcen rozpad Rakouska-Uherska. Byly zde vytyčeny velmi výrazné ztráty na území, a to:

- 103 000 km², tedy největší část území, připadlo Rumunsku,
- 61 000 km² získalo Československo,
- 20 000 km² dostala Jugoslávie a
- další již menší části se připojily k Rakousku, Polsku a Itálii.³⁵

³³ ORT, Alexandr., *Evropa 20. století*, Plzeň, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, ISBN 80-86473-87-2.

³⁴ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 300, ISBN 978-80-7380-575-3.

³⁵ TÓTH, Andrej., *Trianonská mírová smlouva a politika Budapešti (prosinec 1919 – červen 1920)*, Historický obzor, časopis, Praha, 2010, č. 9-10, roč. 10, str. 208, ISSN 0231-5289.

Celková rozloha ztraceného území přesahovala dvě třetiny původní rozlohy, přesněji 71,5 %. Znamenalo to mimo jiné i to, že každý čtvrtý Maďar se ocitl na území patřící cizímu státu. Ani v této úmluvě nechyběly články o placení válečných reparací, maximální počet mužů v armádě byl stanoven na 35 000 vojáků a byl zde také uveden zákaz spojení se s Rakouskem, tudíž Maďarské království muselo zůstat suverénním státem.

Sèvreská smlouva

Poslední pátou mírovou dohodou vzešlou z pařížské konference byla tzv. Sèvreská smlouva, která byla podepsána dne 10. srpna ve Sèvres. Stranami dohody byly státy Dohody a Osmanská říše. Turecký sultán byl donucen souhlasit s výraznou redukcí armády na 50 000 vojáků, musel rozpustit válečné loďstvo a vzdát se všech netureckých území. Tyto ztráty činily až čtyři pětiny rozlohy (velká část ostrovů v Egejském moři připadla Řecku).

1.4 Společnost národů

Vznik Společnosti národů inicioval americký prezident W. Wilson. Chtěl vytvořit organizaci, která bude dbát na udržování světového míru po první světové válce a řešit mezinárodní spory mírovou cestou. Již dne 14. února 1919 prezident Wilson přišel s návrhem, kde společnost definoval jako mezinárodní tribunál, který bude mít za úkol mírově řešit mezinárodní spory týkající se i hranic jednotlivých států. A tak se jako garance bezpečnostního systému světa zrodila Společnost národů. Ovšem tato koncepce byla odborníky i laickou veřejností považována za vysoce idealistickou, z historického hlediska až nereálnou. Mnoho států ji od samého počátku vnímalo jako subjekt kolektivní bezpečnosti, který ovšem nebude sloužit jako garant světového míru, ba naopak jako organizace, která by byla schopna použít vojenskou sílu a s případnými agresory bojovat.³⁶

Společnost národů byla oficiálně založena 28. června 1919, tedy ve stejný den, ve který byla podepsána Versailleská smlouva. Dne 10. ledna 1920 vstoupil v platnost

³⁶ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, 3. vydání, Praha, nakladatelství Prostor, 1999, ISBN 80-7260-025-7.

základní dokument organizace nazývaný **Pakt Společnosti národů** a tímto aktem Společnost národů započala svou činnost. Sídlo společnosti bylo situováno do švýcarské Ženevy a za místo mezinárodního smírčího soudu byl zvolen nizozemský Haag. Československá republika je považována za jeden ze zakládajících států, pověření zastupovat nás na vytváření konceptu měl Karel Kramář. V samém počátku existence (rok 1919) měla Společnost národů původně 26 členských států, ovšem tento počet se v průběhu následujících let měnil, jelikož několik států z organizace vystoupilo, USA se dokonce nikdy nepřipojilo.

Mírotvorci po první světové válce měli představu, ve které se Německo zcela podvolí vůli států Dohody, přijme jejich diktát podmínek a uzná svoji vinu a odpovědnost za rozpoutání války. Formálně se tomu tak i stalo a Německo se podepsalo pod Versailleský mírový systém. Sankce v něm uvedené však byly tak tvrdé, že je válkou zničený, zdecimovaný a oslabený stát nemohl dodržet, a tak začal vymýšlet systém postupného porušování jednotlivých podmínek. Spojenci zde selhali, jelikož Německu nedali šanci se znovu postavit na nohy postupnou pomalou cestou, která by účinně vrátila vzduch do plic německé ekonomice a hospodářství, které utrpělo fatální újmu během války. Postup mírotvorců, jak se později ukázalo, byl zcela kontraproduktivní, jelikož jím chtěli dosáhnout světového míru. Namísto toho ovšem vytvořili nevědomky podmínky pro rozpoutání ještě většího válečného konfliktu než byla první světová válka. Za jeden z největších nedostatků považují článek 16 Paktu Společnosti národů, který uvádí, že *„pokud se člen Společnosti uchýlil k nelegální válce, ipso facto se dopustil agrese proti všem ostatním členům. Neznamenal to však, že by došlo automaticky k válečnému stavu mezi agresorem a ostatními členy Společnosti a že by členové Společnosti měli povinnost poskytovat napadenému pomoc.“*³⁷

1.5 Zahraniční politika ČSR

Jak už jsem podrobněji rozebrala v minulé podkapitole, evropské země cítily potřebu ochránit světový mír i jinak než zárukami, které jim poskytovala Společnost národů. Ta se od prvopočátku své existence musela potýkat s velikou nedůvěrou, tudíž

³⁷ SCHELLE, Karel a kol., *Právní dějiny*, Plzeň, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, str. 923, ISBN 978-80-7380-043-7.

bylo jasné, že není spolehlivým pilířem, o který by se dal opřít mír ve světě. Aby se evropská situace stala více stabilní, bylo potřeba dalších diplomatických styků a jednání, která by vyústila ve více mírových smluv upevňujících postavení a především hranice jednotlivých států.

S touto situací je v mnohé literatuře skloňován pojem „**status quo**“³⁸, který byl pokládán za základní myšlenku udržitelného mírového stavu Evropy. První událost, kterou v této souvislosti zmíním, především kvůli přímému vlivu na dění ohledně Československé republiky, je vytvoření tzv. Malé dohody. Konceptně pocházela od T. G. Masaryka, který tuto ideu sepsal v průběhu první světové války v Americe, kde pobýval.³⁹

Malá dohoda

Toto spojení tří států vzniklo za účelem ochránit své hranice v první řadě vůči Maďarsku, které se jen velmi neochotně smiřovalo se zánikem bývalého Uherska. Podstatu status quo zde chtěly naplnit nástupnické státy R-U, a to konkrétně Československo, Rumunsko a Jugoslávie, která byla tvořena Královstvím Slovinců, Srbů a Chorvatů. Jak jsem již dříve zmínila, byly to právě tyto tři země, které měly největší územní zisky na úkor Uher.⁴⁰

Tento nově vzniklý trojspolek byl postaven na dohodách a jednáních mezi dvěma jednotlivými státy mezi sebou, ve kterých se strany dohodly na vzájemné vojenské pomoci, jestliže by některý z nich byl přímo napaden či ohrožen Maďarskem. Dále byl v těchto dvoustranných smlouvách ujednán konsensus ohledně uzavírání případných spojení s dalšími státy. Klíčovým pilířem se pro spolek stalo hlavně jednání s francouzskými diplomaty, které vyústilo v jakési delegování Francie na post vedoucího článku Malé dohody.⁴¹

³⁸ **Status quo** je latinský pojem a znamená současný stav. Aby byla podstata pojmu naplněna, mělo by vše zůstat ve stavu v jakém to je, tedy neměla by se narušovat stávající situace. Status quo je využíván zejména v diplomacii, kde se dvě či více stran zavazují dodržet zásadu: „Co kdo má, to mu taky zůstává“.

³⁹ ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

⁴⁰ JOHN, Miloslav., *Září 1938: role a postoje spojenců ČSR*, Olomouc, nakladatelství Votobia, 2000, str. 321, ISBN 80-7198-401-9.

⁴¹ SCHELLE, Karel a kol., *Právní dějiny*, Plzeň, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, str. 923-924, ISBN 978-80-7380-043-7.

Již roku 1919 předložil E. Beneš, tehdejší ministr zahraničí ČSR, koncept dohody, v níž byla solidárně zakotvena vojenská pomoc vůči případné vojenské agresi ze strany Maďarska. Jako první byl návrh předložen Jugoslávii, se kterou došlo k podpisu této smlouvy dne 14. srpna 1920. Totožný koncept byl dán do rukou též rumunské vládě, která se zprvu zdráhala dohodu signifikovat. Byla pouze nakloněna myšlence na vzájemnou vojenskou pomoc v případě vpádu Maďarska. Po změně maďarského císaře v roce 1921 však přišla z Bukurešti jasná a blesková zpráva o podepsání úmluvy.

Ihned zkraje roku 1924 pokračovala Francie v činnosti garanta Malé dohody lednovým podepsáním první alianční smlouvy právě s Československem. V průběhu dalších let pak došlo k signifikaci obdobných dohod i s ostatními členy Malé dohody. Francouzská diplomacie tím sledovala kromě již výše zmíněných klíčových cílů i další ze svých zájmů. Nebylo jí nic jiného než nepřipojení nově vzniklého Rakouska právě k Německu. Za situace, kdy tyto velmoci stojí samostatně, lze o Francii mluvit jako o nejmocnější zemi na území Evropy. Za předpokladu možného spojení Rakouska a Německa by o toto postavení ovšem mohla přijít.⁴²

Na již tak válkou oslabenou Evropu padl další velký stín v podobě hospodářské krize, která přišla v 30. letech a udeřila vši silou. Byl to i jeden z důvodů počínajících nesvárů mezi členskými státy Malé dohody. V první polovině 30. let se státům ještě dařil společný konsensus dodržovat, i přes německé „vystřkování růžků“ pokusem o celní unii, ovšem roku 1937 se Jugoslávie otočila ke spojení takřkajíc zády podpisem dohod o přátelství a neútočení s Bulharskem a v zápětí i s Itálií. Ve stejném roce dostaly věci rychlý spád i v Rumunsku. V souvislosti se změnou vládní moci se změnily i některé články rumunské ústavy, mimo jiné zde byl nově vysloven zákaz všech případných vojenských transferů cizích armád přes rumunské území. Pro Československo to znamenalo jediné, a to nemožnost potencionální pomoci sovětských vojsk, jak se dočteme dále v této práci.

Malá dohoda se soustředila především na spojení svých členů proti teoretickému vojenskému vpádu ze strany Maďarska, jak jsem již podrobněji rozebrala výše, ale ani na jedné z deseti konaných schůzí generálních štábů se neřešila situace, kdy by prvotním agresorem proti zemím Malé dohody bylo Německo. Proto v

⁴² KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, 3. vydání, Praha, nakladatelství Prostor, 1999, ISBN 80-7260-025-7.

„předvečer Mnichovské zrady“ počátkem září 1938 dostala československá vláda rekomendaci od Jugoslávie vyhnout se případnému vojenskému konfliktu, jelikož jugoslávské armádní jednotky nejsou dostatečně připraveny k ofenzivě.⁴³

Dohody s Francií

Československá vláda, hledající další a mocné spojence proti případným agresorům chtějícím narušit status quo, spatřuje možnost velkého profitu ze spojení právě s Francií, jakožto jedné z největších mocností nového rozložení sil v Evropě po první světové válce. Mohlo by se zdát, že v tomto případě byl zájem o podepsání přátelské dohody mezi Československem a Francií velmi jednostranný. Opak je však pravdou, protože Francie by z tohoto spojení mohla získat celou řadu výhod. Kromě faktu, že Československá republika by rozšířila řady evropských států, ve kterých by vládla demokracie, bych zde ráda uvedla, v čem Francie spatřovala asi největší benefit spojení právě s ČSR. Francie totiž usilovně hledala země, které by v případném francouzsko-německém válečném konfliktu stály na její straně, a proto jednu z možných spřátelených zemí viděla právě v nově vzniklém Československu.⁴⁴

Celkem mezi Francií a Československou republikou došlo k podepsání dvou spojeneckých dohod. První z nich vznikla dne 25. ledna 1924 v Paříži na popud maršála Focha. Smlouva obsahovala články o vzájemné vojenské pomoci v případě, že by některá strana byla napadena nebo se ocitla v přímém ohrožení cizího agresora. Obsah dohody však zůstal jen v teoretické rovině, neboť paradoxně to byla právě československá strana, která nestála o větší zpodrobnění jednotlivých ustanovení dohody ve formě případných konkrétních postupů spojeneckých armád, jelikož v té době mělo Československo velmi dobře nakročeno k lepším hospodářským stykům právě s Německem. Součástí této dohody ovšem byly i utajené doložky, které však světlo světa spatřily až při podepsání druhé dohody dne 16. října 1925 ve švýcarském Locarnu.⁴⁵ Tato doplňující smlouva, jak by se někdo mohl mylně domnívat, nepatřila mezi tzv. Locarnské dohody, a Francie v ní přislíbila vojenskou pomoc za předpokladu nevyprovokovaného útoku ze strany Německa.

⁴³ SLÁDEK, Zdeněk., *Malá dohoda 1919-1938*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2000, str. 206, ISBN 80-7184-820-4.

⁴⁴ DEJMEK, Jindřich., *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. Století*, Praha, nakladatelství Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, str. 364, ISBN 80-86547-07-8.

⁴⁵ JOHN, Miloslav., *Září 1938: role a postoje spojenců ČSR*, Olomouc, nakladatelství Votobia, 2000, str. 16, ISBN 80-7198-401-9.

Zde bych ráda zmínila dle mého názoru, který vychází z mnohé české i světové literatury, jeden z nejzásadnějších momentů té doby, který měl vliv na pozdější historický vývoj v Evropě, a který vedl přes tragické události v Mnichově roku 1938 až k rozpoutání druhé světové války Německem. Nebylo jím nic jiného než velký krach střeoevropské diplomacie v podobě signifikace již výše zmíněných Locarnských smluv, které vzešly z konference v Locarnu uskutečněné mezi 5. a 16. říjnem 1925. Na této konferenci jednali zástupci vlád Československa, Francie, Německa, Velké Británie, Itálie, Belgie a Polska o prostředcích udržitelnosti Versailleského systému. Z jednání vzešlo několik dohod, včetně nových úprav arbitrážních smluv a zmodernizovaného výkladu článku 16 Paktu Společnosti národů. Nejvýznamnějším počinem byl však beze sporu tzv. Rýnský garanční pakt, jehož oficiální název zněl: Smlouva o vzájemných zárukách mezi Německem, Belgií, Francií, Velkou Británií a Itálií.

Tento pakt přinesl záruky statusu quo jen pro západní Evropu, tedy pro hranice mezi Německem a Francií a mezi Německem a Belgií, Velká Británie a Itálie zde vystupovaly jako garanti dohody. Pro československé a polské zástupce ovšem tato dohoda představovala veliké rozčarování a zklamání, jelikož nedošlo ke vzniku tzv. Východního Locarna, tedy dohody, ve které by byly obsaženy také garance východních hranic Německa právě s Polskem a ČSR.⁴⁶ Naplno se zde projevila politika Velké Británie nikterak se smluvně neangažovat ve střední Evropě. Českoslovenští a polští diplomaté se museli spokojit pouze s podpisem arbitrážních (rozhodčích) smluv mezi Německem, Polskem a ČSR, ve kterých bylo uvedeno, že rozhodčím orgánem v případě vzniklých sporů by byla Rada Společnosti národů, a tedy že vyřizování sporů se nebude řešit vojenskou silou⁴⁷. Toto smluvní negarantování, ba i daná možnost revize východních hranic Německa, bylo jednou z klíčových předzvěstí postupu Německa v roce 1938.

Ráda bych se ještě zmínila k druhé uzavřené smlouvě mezi Francií a Československem, tedy k výše zmíněné dodatkové smlouvě z roku 1925. Obdobnou dodatkovou smlouvu uzavřela Francie také s Polskem. Shodně obsahovala články o vzájemné vojenské pomoci mezi signatáři v případě vpádu Německa za hranice své

⁴⁶ ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

⁴⁷ SCHELLE, Karel a kol., *Právní dějiny*, Plzeň, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, str. 924-925, ISBN 978-80-7380-043-7.

země na území Polska. Zádrhel zde nastal v nevytvoření spojenecké dohody mezi Československou republikou a Polskem, kdy Francie spatřila možnost případné pomoci nejen pro Československo ze strany SSSR. To se ovšem nelíbilo polské vládě a vyústilo k jejímu odklonu a postupným snahám navázat vlídnější diplomatické vztahy s Německem.⁴⁸

Spojenectví se SSSR

Ve 20. letech 20. století nebyly diplomatické vztahy mezi ČSR a SSSR nikterak ideální. Došlo sice k uzavření několika dohod, které upravovaly obchodní styky mezi oběma zeměmi, avšak vzájemné jednání narušovalo hned několik faktorů. Zmínila bych zde, dle mého názoru, tři největší rozkoly, které velice komplikovaly nalezení společné a schůdné cesty pro oba státy. První z nich vidím v politickém smýšlení vlád Československa a SSSR. Zatímco v ČSR se po první světové válce budovala demokracie, Sovětským svazem zmítala ideologie socialismu a komunismu. Tuto ideologii u nás odmítala v neposlední řadě i tehdejší hlava státu, prezident Tomáš Garrigue Masaryk.

Jako druhý významný problém v navazování vřelejších vztahů mezi zeměmi se ukázal náš požadavek na náhradu škody za zabavený československý inventář v Rusku. Moskva odpověděla vykonstruovanou výzvou k uhrazení údajných škod způsobených československými vojenskými jednotkami. A pomyslných vrcholem již tak chladných diplomatických vztahů se stalo dne 24. dubna roku 1926 podepsání politické dohody mezi Sovětským svazem a Německem, která byla trnem v oku zejména našemu ministrovi zahraničí E. Benešovi.⁴⁹ Tato dohoda v sobě skrývala ustanovení o oboustranném přátelství mezi státy a také články o vzájemné neutralitě v případě konfliktů s jinými evropskými mocnostmi. Pro Německo to znamenalo výrazné posílení postavení mezi státy Evropy a pro smýšlení německého lidu to byla jistě vzpruha, kterou nutně potřebovalo slyšet pro znovu zvýšení pošramocené sebevědomí.

Lehkým paradoxem je, že ve třicátých letech dvacátého století, to byl právě E. Beneš, který sblížil SSSR s Francií a v roce 1934 došlo i k oboustrannému uznání vlád

⁴⁸ JOHN, Miloslav., *Září 1938: role a postoje spojenců ČSR*, Olomouc, nakladatelství Votobia, 2000, str. 17, ISBN 80-7198-401-9.

⁴⁹ DEJMEK, Jindřich., *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. Století*, Praha, nakladatelství Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, str. 90-94, ISBN 80-86547-07-8.

Československé republiky a Sovětského svazu. Nemálo k tomuto výraznému zlepšení diplomatických vztahů pomohl fakt, že v Německu se k moci v roce 1933 dostal Adolf Hitler. Začátkem května roku 1935 došlo k podepsání spojenecké smlouvy mezi Francií a SSSR a ještě tentýž měsíc byla signifikována obdobná dohoda o oboustranné vojenské pomoci mezi SSSR a Československou republikou, která ovšem měla „háček“. Obsahovala totiž podmínku, že vojenská pomoc ze strany Rudé armády v případě napadení ČSR Německem přijde pouze za předpokladu, že na pomoc ČSR vyšle svá vojska také Francie.

Další výraznou překážkou, kterou se bohužel nepodařilo vyřešit do osudného září 1938, byla faktická proveditelnost vojenské pomoci ze strany Sovětského svazu. Armáda SSSR se totiž nějakým způsobem musela dostat na československé území a možná cesta sem vedla pouze přes dva státy, a to přes Polsko nebo přes Rumunsko. Jako nejlogičtější řešení se jevila kratší cesta přes polské území, avšak požadavky, které kladla Varšava, byly přinejmenším přehnané až neproveditelné.⁵⁰

Československu tedy nezbyla jiná možnost, než zahájit diplomatické jednání o průchodu Rudé armády přes území Rumunska. Sovětský svaz této myšlence o delším tranzitu přes Rumunsko velice nakloněn nebyl, ovšem byla to pro případnou vojenskou pomoc poslední možná cesta. Z jednání mezi vládami ČSR, Rumunska a SSSR vzešel konsenzus o výstavbě železniční trati speciálně sloužící případným vojenským účelům. Tato dohoda ovšem nikdy nedostala detailní podobu, a tak smlouva o vojenské pomoci mezi Sovětským svazem a Československou republikou zůstala jen v teoretické rovině a nikdy nedošla naplnění.⁵¹

Napjatá situace v Evropě a uzavření Briand-Kelloggova paktu

Ač se to může zdát neuvěřitelné, byl to právě Edvard Beneš, který přenechal svůj post v Radě Společnosti národů nově příchozímu zástupci Německa, ministru zahraničí Gustavu Stresemannovi. Tímto činem se zástupce Československa zasadil o začlenění Německa do této organizace. Stalo se tak dne 8. září 1926. Od tohoto kroku si Německo slibovalo upevnění svého mocenského vlivu v Evropě a hlavně doufalo ve

⁵⁰ JOHN, Miloslav., *Září 1938: role a postoje spojenců ČSR*, Olomouc, nakladatelství Votobia, 2000, str. 168-172, ISBN 80-7198-401-9.

⁵¹ Tamtéž.

zmírnění válečných reparací a sankcí ohledně omezení válečné mašinerie a vůbec síly jeho armády obecně.

V Paříži dne 27. srpna roku 1928 byl podepsán pakt nesoucí název: „Všeobecná smlouva o odmítnutí války“, známější je však pod svým neoficiálním názvem „**Briand-Kelloggův pakt**“. Podklady pro smlouvu zpracoval státní tajemník USA Frank B. Kellogg a francouzský ministr zahraničí Aristide Briand (oba dostali Nobelovu cenu za mír, A. Briand v roce 1926 a F. B. Kellogg v roce 1929 právě za Briand-Kelloggův pakt). Základní myšlenkou aktu bylo postavení útočné války jako prostředku řešení mezinárodních sporů mimo zákon. Jako jediná legální forma války se akceptovala válka obranná. Původních signatářů dohody bylo patnáct, včetně např. Československa a Německa. V blízké době se k dohodě připojilo mnoho dalších států světa, celkový počet členů byl 62.⁵²

Jako klíčový se později ukázal nedostatek v podobě chybějících ustanovení trestajících případného narušitele paktu, tj. stát, který by vojensky zaútočil na stát jiný a tím rozpoutal válku. Chyběl zde tedy jakýkoliv mechanismus vynutitelnosti dohody.⁵³ Navzdory tomu, že tato smlouva nakonec ve své podstatě selhala, měla velký význam v poválečném období v budování norem mezinárodního práva a pro souzení válečných zločinců v Norimberském procesu.

Jako historický omyl je dnes vnímána tehdejší „**politika appeasementu**“⁵⁴, kterou velmi silně prosazovali státní představitelé Velké Británie a v umírněnější podobě i vládnoucí složka ve Francii. Tato odnož „**pacifismu**“⁵⁵ znamenala politiku nevměšování se do mocenských a vnitrostátních zájmů ostatních zemí Evropy. V té době se to ovšem mohlo jevit jako logické východisko z krize, která se projevovala pomalu se rozpadajícím Versailleským mírovým systémem, který byl z hlediska sankčních opatření pro Německo neudržitelný. Proto také když německá diplomacie postupně začala předkládat návrhy ústupků ohledně válečných reparací, stavu armády a

⁵² EICHLER, Jan., *Od Sarajeva po Hirošimu: Válka a mír v první polovině 20. století*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2014, str. 116-117, ISBN 978-80-246-2179-1.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Pro **politiku appeasementu** bylo charakteristické ustupování agresivním požadavkům protistran, hlavně fašistickému Německu v období mezi světovými válkami. Za vrcholnou ukázkou politiky appeasementu je považováno podepsání Mnichovské dohody.

⁵⁵ **Pacifismus** je názorový proud, který neschvaluje, ba přímo odmítá, násilí a válku (a to i válku osvobozenickou) jako řešení mezinárodních sporů.

postoupení určitých území, byla to právě vláda VB, která se nebránila jejím požadavkům částečně vyhovět.⁵⁶

Došlo to až tak daleko, že když se v Mnichově jednalo o osudu Československa, vládní představitelé Velké Británie a Francie se tak urputně báli dalšího vojenského konfliktu s tehdy již fašistickým Německem, že byli ochotni přistoupit na jakékoliv podmínky a požadavky nedemokratického vládního režimu Adolfa Hitlera, jen aby zachovali mírový stav v Evropě, a to za každou cenu. Tímto postupem ovšem fakticky „otevřeli dveře“ pro rozpoutání ještě děsivějšího konfliktu v podobě 2. světové války.⁵⁷ Nerada bych zde však předbíhala, neboť těmto tématům se budu podrobněji věnovat v následujících kapitolách.

⁵⁶ DEJMEK, Jindřich., *Nenaplněné naděje: politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918-1938)*, Praha, nakladatelství Karolinum Press, 2003, ISBN 80-246-0709-3.

⁵⁷ ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

B) Vnitrostátní vývoj – první Československá republika

Předchozí subkapitola pojednávala o dění na mezinárodním poli. O tom, jak se bývalé evropské mocnosti po první světové válce postupně vyrovnávaly s nově vzniklými státy na jejich území, jaké úmluvy mezi sebou nově vzniklé země uzavíraly za účelem mezinárodního uznání, jakými prostředky chtěly tyto nově vzniklé vlády udržet mírový stav, jaké organizace se za tímto účelem budovaly, atd.

V této podkapitole bych se ráda zaměřila na budování státního zřízení a právního systému uvnitř rodící se Československé republiky. Jistě si dovedeme představit, že úkol českoslovenští státníci neměli jednoduchý. Právních pramenů, ze kterých by mohli čerpat, nebylo mnoho a většina z nich byla ve své podstatě zastaralá a potřebovala výraznou modernizaci, jelikož v nově vzniklých státních zřízeních, tak jak byly, se nedaly použít. Dále zde byl jistě silný tlak na prozatímní státní představitele v podobě časového presu. Bylo potřeba vytvořit alespoň „základní“ právní normy v co možná nejkratším časovém úseku, aby zde nenastal bezprávní stav.

Dalším významným problémem byl zajisté problém národnostní, protože na území nově vzniklých států žily početně velmi silné menšiny jiných národů, mluvící jiným jazykem a uznávající jiné tradice. Tento rozpor zažívala „na vlastní kůži“ právě i nově vzniklá Československá republika hlavně s českými Němci, kteří po válce a po novém rozdělení Evropy žili na československém území.

Historická etapa dlouhé cizí nadvlády na našem území zanikla současně se skončením první světové války. Československý lid konečně dostal svobodu a samostatnost, o kterou se již dlouhou dobu usilovně snažil. Nově vzniklý samostatný stát však musel projevit sílu a schopnost důstojně obstát na nově vzniklé mapě Evropy. Úkol to byl, jak se v zápětí přesvědčíme, velmi obtížný. Bylo zapotřebí naši svrchovanost upevnit platným právním řádem, aby došlo k zabezpečení našich hranic a lidu před případnou agresí jiných států.

Československá republika formálně vznikla 28. října 1918 a státy vítězné Dohody ji oficiálně uznaly, jak jsem již podrobněji zmínila výše. Tento čin ovšem ještě zdaleka neznamenal, že československý stát je již pevně vybudován. Byla zde především nutnost přesně vytyčit státní hranice s následným mezinárodním uznáním. Zprvu měla republika moc pouze nad vnitrozemím Čech a Moravy, pod její vládu však

zatím nespádala Podkarpatská Rus, část Slezska, území Slovenska, ani pohraniční oblasti, kde byl nutný zásah vojenských jednotek.

Jak jsem již zmínila na začátku mé práce v podkapitole 1.1, německé obyvatelstvo, které po vyhlášení samostatného Československa zůstalo na „našem“ území, se však odmítlo tomuto nařízení podvolit a hned vzápětí druhý den, tj. 29. 10. 1918, odmítlo připojení k Československu a ve Vídni deklarovalo odtržení pohraničí, které tvořilo přibližně jednu třetinu československého území, a zároveň provolalo spojení s Rakouskem. Česká vláda tuto možnost samozřejmě ihned prohlásila za neakceptovatelnou a u vítězných mocností si vyžádala svolení s vojenským obsazením pohraničí a se zásahem československých armádních jednotek ve zmíněných inkriminovaných oblastech. Stalo se tak záhy, a to v listopadu téhož roku, a proběhlo to bez větších obtíží, jelikož odpor, který kladlo německé obyvatelstvo, byl velice malý a chabý z důvodu již značné znavenosti válkou a také kvůli obavám ze ztráty výhodné pozice jako součást Československa a tudíž vítězného státu stojícího na straně Dohody.⁵⁸

1.6 Právní počátky první republiky

„Občané! Československý stát jest konečně skutkem. Stali jsme se svobodnými a jest na vás, abyste ukázali, že dovedete žiti jako svobodní občané. Zachovejte důstojný klid při projevech své radosti a nadšení, šetřte v každém případě osobní svobodu a majetek každého. Buďte pamětlivi slov Kollárových: – Svobody kdo hoden, svobodu zná vážit každou. – Vyčkejte pokynu Národního výboru, představujícího dnes národní vládu. Na zdar!“⁵⁹, tímto zvláštním svoláním apeloval Národní výbor, který se ve večerních hodinách dne 28. října roku 1918 proměnil v československý zákonodárný sbor, na lid samostatné Československé republiky, aby převzetí moci nově vzniklé vlády proběhlo bez nepokojů a pokud možno v co nejklidnější a nejcivilizovanější podobě.⁶⁰

⁵⁸ KURAL, Václav., *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0360-8.

⁵⁹ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 43, ISBN 978-80-7418-067-5.

⁶⁰ Tamtéž.

Jak to asi dopadne s osudem Rakouska-Uherska po skončení první světové války, a vůbec s ukončením válečné mašinerie jako takové, se již určitě dalo předvídat začátkem roku 1918. I přesto zosnování samostatnosti Československa z právního pohledu neprobíhalo vůbec tak rychle, jak by mělo. V dubnu roku 1918 vznikl tzv. „přípravný výbor“ v čele s A. Rašínem a K. Kramářem, který do září téhož roku vypracoval dvě osnovy zákona – návrh **hospodářského zákona** (autor J. Preiss) a **politický zákon neboli zákon „o prozatímní vládě říše české“** (autor F. Pantůček). Druhá jmenovaná připravovaná právní norma měla mít rozsah 29 článků a měla sloužit jako provizorní ústava.⁶¹

Návrh ústavy v sobě neobsahoval státní formu budoucího státu, ta se měla určit až později Národním shromážděním a radou v Paříži. Určil pouze prozatímní název „Říše česká“, avšak neurčoval, zda půjde o republiku či monarchii, a zároveň československý lid povolal za svrchovaný. Že přece jen půjde o republiku, se dalo odvodit z jeho dalšího ustanovení ohledně nejvyššího státního orgánu – tím měl být prozatímní státní prezident, který bude stát v čele České říše.⁶²

Výkonnou moc měl reprezentovat již zmíněný prozatímní prezident s vládou. Tu jako kolektivní orgán měli tvořit ministerský předseda a dvanáct ministrů:

1. pro záležitosti zahraniční,
2. vnitra,
3. vyučování a věci duchovní,
4. spravedlnosti,
5. financí,
6. války,
7. orby,
8. obchodu,
9. dopravnictví,
10. veřejných prací,
11. sociální péče a
12. zdravotnictví a tělesné výchovy.

⁶¹ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 293, ISBN 978-80-7380-575-3.

⁶² SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 45-46, ISBN 978-80-7418-067-5.

Moc zákonodárnou měl politický zákon svěřit prozatímnímu státnímu prezidentovi, Národnímu shromáždění a zákonodárné komisi. Avšak rozdělení moci mezi tyto tři elementy, jejich vzájemné vztahy a celkový průběh procesu schvalování zákonů byl v tomto návrhu velice komplikovaný a zdlouhavý.⁶³

Třetí pilíř demokracie, tedy moc soudní, měl návrh ústavy výslovně recipovat z R-U organizace soudů, včetně složení a příslušnosti soudů. Pouze měly nově vzniknout „Nejvyšší a kasační soud a Nejvyšší správní soud“. Nezávislost soudů by byla principiálně garantována a zaručena přímo ústavou, a proto se zde nepočítalo se založením Ústavního soudu. Rozsudky by, do konečného určení státní formy, byly vyhlášovány jménem svrchovanosti České říše. Kromě organizace soudnictví se v návrhu počítalo i s převzetím školského a finančního systému a se soustavou politických a správních orgánů.⁶⁴

Vymezení státního území rodícího se státu počítalo s připojením Slovenska, přesněji slovenské stolice v Uhrách, ke království českému, markrabství moravskému a vévodství slezskému. Český jazyk měl být vyhlášen jako jazyk úřední, avšak před úřady by se dalo jednat i v jazyce národnostních menšin. V návrhu ústavy se dále počítalo s recepcí dosavadního právního řádu, uznala se platnost všech zákonných norem, které platily dne 25. července 1914, „pokud nebylo v předpisech tohoto zákona a zákonů k jeho provedení vydaných ničeho jiného nařízeno, nebo pokud nešlo o předpisy, které odpadnutím subjektu na něhož se vztahovaly, pozbyly platnosti“. Ovšem právní normy vydané ve válečném stavu a přijaté jen na dobu války by okamžitě pozbyly platnosti.⁶⁵

První zákon Československa

Návrh politického zákona i přes veškerou snahu nebyl ve svém celku dostačující natolik, aby se sám stal ihned po převzetí moci zakládající právní normou. Shodli se na tom přední čeští politici na poradě, která se konala v den generální stávky, tedy 14. října 1918. Některé jeho části se ovšem staly součástí tzv. „recepční normy“, která se stala prvním zákonem nově vzniklého československého státu. Schválena a vyhlášena plénem Národního výboru byla dne 28. října 1918 v Praze. Ve Sbírce zákonů a nařízení

⁶³ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 46-47, ISBN 978-80-7418-067-5.

⁶⁴ Tamtéž, str. 47.

⁶⁵ Tamtéž.

vyšla o něco později pod číslem 11. Recepční norma byla velmi narychlo připraveným počinem. Jednalo se zde o otázku několika málo dní či pouze desítek hodin, které předcházely jejímu vzniku. Státy Dohody totiž předvíдалy, že k definitivní vojenské porážce ústředních mocností dojde až na jaře roku 1919, a proto pro české státníky byl tak brzký rozpad Rakousko-Uherské monarchie velkým překvapením.⁶⁶

„Proto v noci z 27. na 28. října 1918 A. Rašín narychlo připravil text prvního zákona státu, s nímž se česká veřejnost měla možnost seznámit příštího dne z denního tisku a plakátů. Podle tohoto zákona: veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti, a v návaznosti na to bylo stanoveno, že: veškeré úřady samosprávné, státní i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení. Recepčním zákonem došlo tedy k převzetí rakouského a uherského právního řádu a rakouské a uherské veřejné správy. S hodnocením tohoto zákona přišel brzy sám jeho autor A. Rašín, když napsal, že: základním tímto zákonem mělo být zamezeno, aby nenastal bezprávní stav, aby se celá státní správa nezastavila a aby se 29. října pracovalo dále, jako by revoluce vůbec nebylo.“⁶⁷

Vydáním prvního zákona státu, tedy výše zmíněné recepční normy, u nás vzniklo tzv. „**první ústavní provizorium**“. Vedly se spory o povahu tohoto zákona, zatímco někteří pozdější právní znalci ho označovali za konstitutivní akt, samotný Alois Rašín ho prohlašoval za akt deklaratorní. Většina odborníků se však vyhnula kterémukoliv označení výrokem, že „*zákon konstatoval vznik samostatného československého státu*“.⁶⁸

Nově vzniklý stát se však musel od samotného prvopočátku potýkat ještě s jedním klíčovým problémem v právní a správní oblasti. Nemám tím na mysli nic jiného než tzv. právní dualismus, který byl zapříčiněn rozdílným právním řádem v bývalém Rakousku-Uhersku, zejména po R-U vyrovnání, a tedy i na území Česka (bývalé Rakousko) a území Slovenska (bývalé Uhersko). Recepční normou byly tedy v podstatě recipovány dva ucelené právní řády. V následujících letech mělo dojít k unifikaci systému, avšak tento původně přechodný stav se nikdy nepodařilo

⁶⁶ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 293, ISBN 978-80-7380-575-3.

⁶⁷ Tamtéž, str. 293-294.

⁶⁸ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 49, ISBN 978-80-7418-067-5.

překlenout a platil natrvalo. Právní systém této doby byl velmi spletitý, někdy nazýván též mezerovitý.⁶⁹

Situace na Slovensku a vydání Martinské deklarace

Rychle přichází konec války zaskočil i nepřipravené Slováky, ba ještě o to více, že neměli politický orgán schopný zastupovat zemi. Z úmorných jednání o politické situaci na Slovensku vzešla dne 12. října 1918 idea vytvořit Slovenskou národní radu. Než se tak ovšem stalo, dění v Evropě nabralo rychlý spád. Dne 18. října téhož roku Rumunsko povolalo deklaraci na sebeurčení národa rumunského. Ihned následující den podobné prohlášení vydal i představitel slovenské reprezentace, který mluvil o tom, že slovenský národ má na mírových konferencích po válce zastupovat Národní rada, která ovšem ještě fakticky v té době neexistovala.⁷⁰

Slovenská národní rada oficiálně vznikla dne 30. října 1918 na shromáždění v Martině. Byla zde také přijata deklarace, která dostala název podle místa vyhlášení tzv. „**Martinská deklarace**“. Obsahovala články o odloučení od Uher a naopak o spojení slovenského národa s národem českým ve společném státě. V deklaraci bylo mimo jiné uvedeno, že oba národy jsou spolu historicky, kulturně i jazykově spjaty, tvoří tedy společně národ československý. Požadováno bylo „*neomezené právo na sebeurčení národa na základě úplné nezávislosti*“.⁷¹

Národní výbor

Národní výbor měl v počátcích naší státnosti nenahraditelnou pozici jako ústřední orgán státu, kterému náležela moc zákonodárná a funkce vládního orgánu. Za dobu svého působení výbor přijal 17 zákonů a 23 nařízení. Jeden z nejdůležitějších právních předpisů vydal na svém posledním zasedání. Byla jím prozatímní ústava. Své zastoupení zde našli občané Čech, Moravy a Slezska a po převratu na konci roku 1918 sem patřil i zástupce Slovenska. Později se orgán přeměnil na Národní shromáždění a tak rozšířil i počet svých členů. Zásadní roli zde mělo plénum Národního výboru jako

⁶⁹ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 49, ISBN 978-80-7418-067-5.

⁷⁰ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 294-295, ISBN 978-80-7380-575-3.

⁷¹ Tamtéž, str. 295.

jeho stěžejní orgán, který jednal o schválení klíčových opatření, projednával návrhy zákonů a schvaloval nařízení.⁷²

Sám národní výbor se v prvním zákoně Československa označil za „*orgán jednomyslné vůle národa a za vykonavatele jeho svrchovanosti*“. Z formálního hlediska se však prvním zákonem státu stal zákon č. 1/1918 Sb. Jeho název zněl: zákon o vyhlášení zákonů a nařízení. Stalo se tak dne 2. listopadu 1918 a označoval se jako tzv. publikační norma. Ke konkretizaci tohoto zákona došlo později v prozatímní ústavě a i v ústavní listině z roku 1920. Tímto zákonem bylo mimo jiné ustanoveno založení Sbírky zákonů a nařízení československého státu, kde se měly od té doby veřejně vyhlášovat nově schválené a vydané právní předpisy, a to:

- zákony,
- státní smlouvy,
- nařízení vydaná ústředními státními úřady jako obecně závazná pravidla chování,
- nařízení zemských úřadů s obecnou závazností.

Přesnější významovou specifikaci rozdílů mezi zákony a nařízeními však tato publikační norma neobsahovala. Nepopisovala ani postup vytváření konkrétních právních norem. Ať už šlo o zákony nebo nařízení, platily na celém tehdejším území, tedy jak Čech, Moravy a Slezska, tak i na území Slovenska.⁷³

Státní správa

První vláda v nově vzniklém státě byla tzv. všenárodní koaliční vláda a do jejího čela se postavil Karel Kramář. Se schválením a vyhlášením programu Kramářovy vlády se čekalo, až se do Československa ze zámoří navrátí Tomáš Garrigue Masaryk. Stalo se tak dne 20. prosince 1918 a ihned zkraje roku 1919 byl koaliční vládní program vyhlášen. Obsahoval mimo jiné i několik ustanovení, které si vyžádaly levicové strany, dále zde bylo slíbeno zdanění válečných zisků a majetku a v neposlední řadě potírání korupce a lichvy.⁷⁴

⁷² SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 49-50, ISBN 978-80-7418-067-5.

⁷³ Tamtéž, str. 50.

⁷⁴ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 301, ISBN 978-80-7380-575-3.

Zřízení dvanácti nejvyšších správních úřadů, později vládním usnesením z listopadu 1918 přejmenovaných na ministerstva, bylo zakotveno v zákoně č. 2/1918 Sb. Na základě ustanovení zákona č. 3/1918 Sb. byl zřízen Nejvyšší správní soud, se kterým souviselo nařízení Národního výboru č. 7 Sb., které se zabývalo personálním obsazením soudu.⁷⁵

Zlom ve vládních kruzích nastal po prvních komunálních volbách ze dne 15. června 1919, které s velkou převahou vyhrála levice, konkrétně Strana sociálně demokratická. Konaly se pouze na území Čech, Moravy a části Slezska, u ostatních území totiž ještě nebyla jasně dořešena situace ohledně příslušnosti k České říši, nekonalý se ani na Slovensku, ani v Podkarpatské Rusi. Ministerským předsedou se stal Vlastimil Tusar a jeho vláda byla oficiálně vyhlášena 8. července 1919.

1.7 Prozatímní ústava a Ústavní listina z roku 1920

Národní výbor měl před sebou zásadní úkol, a to v co nejkratším časovém úseku vypracovat a přijmout prozatímní ústavu. Předsednictvo výboru tedy dne 8. listopadu 1918 pověřilo ústavní výbor přípravou dokumentu, který by v sobě obsahoval zmocnění pro jmenování vlády, volbu prezidenta a svolání Národního shromáždění. Autorem návrhu ústavy se stal dr. A. Meissner, referent ústavního výboru, který ho vypracoval jen během několika dní. Z tohoto postupu můžeme vyčíst, že se věřilo ve velmi krátké trvání tohoto provizoria v rámci týdnů či maximálně měsíců, pouze tedy do doby přijetí konečné finální verze ústavy Národním shromážděním.⁷⁶

Prozatímní ústava

Prozatímní ústava byla přijata Národním výborem dne 13. listopadu 1918 a obsahovala v sobě ustanovení o prezidentu republiky, vládě a Národním shromáždění jako o třech nejvyšších orgánech státu. Byla publikována jako zákon č. 37/1918 Sb., vzor měla ve francouzské ústavě a počet členů vlády stanovila na 17.⁷⁷

⁷⁵ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 301, ISBN 978-80-7380-575-3.

⁷⁶ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 51, ISBN 978-80-7418-067-5.

⁷⁷ Tamtéž, str. 52.

Národní shromáždění vzniklo rozšířením Národního výboru, a to na počet 256 poslanců, někdy se mu též přezdívalo Revoluční národní shromáždění. Bylo zmocněno přijímat a vydávat zákony, a to pro území celého státu, a také mu náležela dozorčí funkce nad činností vlády jako moci výkonné a nařizovací. Vláda dostala možnost vydávat nařízení jako jednu z forem vytváření právně závazných norem. Dále považují za důležité zmínit vydání zákona č. 35/1918 Sb., o imunitě poslanců, a zákona č. 36/1918 Sb., jednací řád parlamentu. Prozatímní ústava postavila do čela státu prezidenta, který byl volen Revolučním národním shromážděním. Funkce prezidenta republiky byly stanoveny následovně: „*zastupoval stát navenek, byl vrchním velitelem ozbrojených sil, přijímal vyslance, jmenoval vyšší státní úředníky a důstojníky, měl právo milosti a právo udělovat amnestii*“.⁷⁸

Když se ze zahraničí vrátil Tomáš Garrigue Masaryk, zcela bezmocné postavení, jaké mu dávala právě prozatímní ústava, se mu velice přičilo, a tak došlo k novelizaci. Stalo se tak v březnu roku 1919 zákonem č. 138/1919 Sb., a pak ještě jednou v květnu zákonem č. 271/1919 Sb. Prezidentovy pravomoci se výrazně rozšířily, např. o právo jmenovat a odvolávat vládu, mohl se účastnit či dokonce předsedat schůzím vlády, prodloužila se lhůta u omezeného práva veta, byla umožněna volba náměstka prezidenta, atd.⁷⁹

Další velkou změnou, kterou přinesla novelizace, zejména pak z. č. 138/1919 Sb., byla změna ohledně rozšíření Revolučního národního shromáždění na 270 poslanců, jelikož v původní dohodě náleželo slovenským zástupcům pouze 40 míst, a to vedlo k řadě protestů z jejich strany. Avšak ne všechna nově vzniklá místa byla opravdu obsazena Slováky, některé mandáty byly dány Čechům s označením: „*osoby znalé poměrů na Slovensku*“.⁸⁰

Ráda bych zde zdůraznila fakt, že prozatímní ústava se nezabývala otázkou formy státního zřízení, což je podle mého názoru jedna z nejdůležitějších otázek ohledně ústavního práva vůbec. Že jde skutečně o republiku, se dalo pouze odvozovat z ustanovení § 13, který stanovil, že „*rozsudky a nálezy soudů se vyhlášují jménem*

⁷⁸ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 302, ISBN 978-80-7380-575-3.

⁷⁹ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 52-53, ISBN 978-80-7418-067-5.

⁸⁰ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 303, ISBN 978-80-7380-575-3.

republiky“. Dalším vodítkem, že nově vzniklý stát je opravdu republikou, mohl být samotný nadpis oddílu: „*o prezidentu republiky*“.⁸¹

Když došlo k vydání prozatímní ústavy, nastalo u nás období tzv. „**druhého ústavního provizoria**“.

Ovšem všechny dosavadní práce a návrhy směřovaly pouze k dočasnému stavu, a tak bylo potřeba začít pracovat na stavu trvalém, tedy vytvořit návrh definitivní ústavy. Finální podoba ústavy měla vycházet hned z několika ústavních principů, a to konkrétně „*princip*“:

- *svrchovanosti lidu, kdy lid je zdrojem veškeré státní moci (vláda lidu, lidem a pro lid),*
- *uplatnění demokracie se zdůrazněním demokratických voleb zástupců lidu,*
- *zakotvení trojí dělby moci (rozdělení moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní),*
- *respektování svobody člověka a s uznáním nezadatelných přirozených práv a svobod (zdůraznění teorie přirozených práv jednotlivce)*“.⁸²

S konečným chválením návrhu ústavy se čekalo mimo jiné na konec Pařížské mírové konference a na podepsání smluv Versailleského mírového systému (podrobněji se tomuto tématu věnuji v podkapitole 1.3 této práce), neboť právě tyto smlouvy v sobě obsahovaly pro nás závazné ustanovení ohledně ústavního začlenění článků o ochraně menšin a Podkarpatské Rusi. Byl zde však ještě jeden důvod. České (a potažmo i slovenské) politické reprezentaci nahrával tento stav „diktatury československého národa“ do karet, jelikož nabídl čas, během kterého bylo možné vyřídit většinu základních věcí státu „po svém“ ještě před vstupem německé politické elity do ústavního života v Československu a do československého parlamentu.

Až do poslední chvíle byl obsah návrhu ústavy držen v co největší tajnosti z důvodu nelehké situace státu v samých počátcích své existence. Výsledná podoba ústavy byla výsledkem mnoha kompromisů parlamentních stran. O návrhu ústavy jednalo plénum ústavního výboru od 8. ledna až do 26. února 1920. Na 125. schůzi Národního shromáždění začala diskuse v plénu, která trvala několik desítek hodin,

⁸¹ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 53, ISBN 978-80-7418-067-5.

⁸² Tamtéž, str. 53-54.

konkrétně od 27. do 29. února, a ve tři hodiny ráno dne 29. února 1920 na 126. schůzi byla listina jednomyslně přijata.⁸³

Ústavní listina z roku 1920

„Definitivní československá ústava byla vyhlášena pod č. 121/1920 Sb. Současně s ní byly přijaty:

- *volební řád do Poslanecké sněmovny (zákon č. 123/1920 Sb.),*
- *zákon o složení a pravomoci Senátu (zákon č. 124/1920 Sb.),*
- *jazykový zákon (zákon č. 122/1920 Sb.),*
- *zákon č. 125/1920 Sb. o volebním soudu a*
- *zákon o župních a okresních úřadech (zákon č. 126/1920 Sb.).“⁸⁴*

Autoři první československé ústavní listiny se při sestavení nechali inspirovat mnoha vzory. Uvedla bych zde např. díla jako Masarykova Washingtonská deklarace nebo Saint-Germainská mírová smlouva – otázka ochrany menšin. Velký vliv na finální podobu měly také ústavní listiny států Dohody:

- a) USA (ústava z roku 1787) – utváření dělby moci a oblast soudnictví,
- b) Francie (ústava z roku 1875) – postavení parlamentu a prezidenta,
- c) Švýcarsko – postavení vlády a
- d) Belgie.

Kromě výše zmíněného zde můžeme spatřit inspiraci i v rakouské ústavě (z prosince roku 1867), a to ve způsobu zakotvení občanských práv a svobod. Dále autoři jistě brali v potaz československé politické tradice, tradiční způsob státoprávního smýšlení, slovanskou vzájemnost a český humanismus. Ústava v sobě měla zakořeněnou přirozenoprávní teorii, teorii dělby moci, suverenitu lidu a fikci jednotného československého národa.⁸⁵

Po první světové válce bylo v Evropě přijato sedm demokratických ústav a československá Ústavní listina z roku 1920 patřila mezi ně. Ve své době byla a je i dnes

⁸³ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 55, ISBN 978-80-7418-067-5.

⁸⁴ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 303-304, ISBN 978-80-7380-575-3.

⁸⁵ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 56, ISBN 978-80-7418-067-5.

považována za základ demokratického státního uskupení u nás. Ve 20. a 30. letech 20. století však postupně docházelo k odklonům od demokracie a k nastolení autoritativních režimů v nově vzniklých státech Evropy, jak k tomu došlo například v Rakousku, Rumunsku, Polsku a Německu. A právě Československá republika, jako jediná nově vzniklá demokratická země, ponechala ve 30. letech v platnosti demokratickou ústavu.

Tato ústava, i přes následné období cizího diktátu, nesvobody a válečného stavu, platila až do vydání Ústavy 9. května z roku 1948. Ovšem problém nastal v její účinnosti. „De facto“ platila jen do vydání Mnichovské dohody v roce 1938, avšak „de jure“ setrvala v platnosti až do roku 1948. Její osud tedy nebyl vždy tak jednoduchý a jednoznačný.⁸⁶

Prohlášení, které stálo v čele ústavy, v sobě mimo jiné obsahovalo cíl – stát se důstojným členem Společnosti národů a dbát jejich principů vzdělanosti, mírumilovnosti, demokracie a pokroku. V preambuli, která neměla normativní povahu, se můžeme dočíst o snaze autorů o: nastolení spravedlivého právního řádu, jednotu československého národa, mírový a nerušený rozvoj státu a všeobecné občanské blaho. Uvozovací zákon měl deset článků a v nich bylo obsažené prohlášení ústavy za normu s nejvyšší právní silou. Doplnění či změna ústavy byla připuštěna pouze jinými ústavními zákony. Ústava dále výslovně zrušila všechny zákony jí odporující a vytyčila složení a kompetence Ústavního soudu s odkazem na prováděcí zákon č. 162/1920 Sb., o Ústavním soudu.⁸⁷

První hlava samotné ústavy proklamovala československý stát za demokratickou republiku a za hlavu státu označovala voleného prezidenta. Jediný zdroj státní moci byl spatřen ve svrchovaném lidu a jednotné území státu mohlo být měněno pouze jiným ústavním zákonem. „*Nejširší autonomii slučitelnou s jednotností Československé republiky*“ měla být přirknuta Podkarpatské Rusi a toto ustanovení bylo recipováno ze Saint-Germainské mírové smlouvy.⁸⁸ Toto ustanovení vyvolávalo určité rozpaky, jelikož stát vymezuje pojmem unitární, ale zároveň přiznává velmi širokou autonomii určité své části.

⁸⁶ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 56, ISBN 978-80-7418-067-5.

⁸⁷ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 304, ISBN 978-80-7380-575-3.

⁸⁸ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 59, ISBN 978-80-7418-067-5.

V hlavě druhé se pojednávalo o moci zákonodárné, která byla dána Národnímu shromáždění, které mělo dvě komory – Poslaneckou sněmovnu se 300 členy volených na šest let a Senát se 150 členy volených na osm let. Byl zde uveden výslovný zákaz, aby člen jedné komory byl také členem druhé. Vymezila se inkompatibilita členů obou komor s některými jinými funkcemi ve státních sférách. V ústavě byla zakotvena i možnost vyhlášení referenda.⁸⁹

Třetí hlava ústavy obsahovala pojednání o výkonné moci. Ta byla svěřena vládě a prezidentovi. Veškerá nařízení se mohla vydávat jen v mezích zákona. Všechna moc výkonná a vládní, která nenáležela prezidentovi republiky, byla dána vládě. Soudnictví a soudcovská moc byla popsána v hlavě čtvrté a opírala se o základní demokratické principy. Například zde byl vysloven princip:

- nezávislosti soudců,
- zákonnosti,
- veřejnosti a ústnosti řízení,
- zásada obžalovací,
- zásada odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím,
- oddělení soudnictví od správy,
- právo každého občana na to, aby o něm rozhodoval zákonný soudce a další.

Civilní soudnictví vykonávaly řádné, mimořádné a rozhodčí soudy a trestní soudnictví připadlo obecným a vojenským soudům. Dále také v této hlavě byla upravena pravomoc zmírňovat či dokonce úplně promíjet tresty a právo udělit amnestii, které byly dány prezidentovi republiky.⁹⁰

Hlava V. ústavy zahrnovala rozsáhlý katalog občanských práv, svobod a povinností. Proklamovala se zde rovnost všech občanů a povolání a dále stejné právo pro všechny obyvatele žijící na našem území. Ústava se mimo jiné stala garantem v oblasti osobní a domovní svobody a listovního tajemství. Odchytky v podobě omezení či odejmutí těchto práv a svobod mohly nastat jen na základě zákona. Ještě bych zde ráda zmínila vyslovenou svobodu pohybu, právo na výkon povolání, svobodnou volbu odstěhování se do ciziny a ochranu soukromého vlastnictví. Dále byla ústavou zaručena svoboda tisku, právo shromažďovací, spolčovací, petiční, na vědecké bádání a na

⁸⁹ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 304-305, ISBN 978-80-7380-575-3.

⁹⁰ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 60-61, ISBN 978-80-7418-067-5.

uměleckou činnost. Rovněž zde byla vyslovena svoboda náboženského vyznání, rovnost mezi náboženstvími a svoboda svědomí.⁹¹

Co se volebního práva týče, ještě před samotným přijetím ústavy byl vydán zákon č. 75/1919 Sb., o volebním řádu v obcích, a později se tato úprava použila i na volby do jiných zastupitelstev. Bylo jím uzákoněno „*všeobecné, rovné a přímé volební právo pro všechny občany Československé republiky, kterým bylo alespoň 21 let*“ (až na výjimky výslovně stanovené v zákoně).⁹²

V průběhu následujících dvaceti let, tj. období První republiky, byla ústava doplněna o osm ústavních zákonů, ale samotný text Ústavní listiny z roku 1920 se nikdy nezměnil.

Pro tuto rigorózní práci je stěžejní vztah německé menšiny a československého národa, a proto bych zde ráda ve zkratce zmínila postoj českých Němců právě k vydané československé ústavě. Ta totiž stranila německé menšině na tehdejší evropské poměry docela výrazně, i přesto se u sudetoněmeckých stran dočkala spíše odmítavého postoje. Sám prezident Tomáš Garrigue Masaryk ve své koncepci ústavy, kterou vytvořil ještě během první světové války, počítal s obsazením dvou ministerských křesel právě zástupci německých politických stran, avšak ti tuto velkorysou nabídku odmítli. Načež následovalo ještě několik pokusů z českých politických kruhů o začlenění Němců do vlády, i s nabídkou více vládních křesel, ovšem všechny selhaly kvůli odmítavému postoji Německého parlamentního svazu.⁹³

1.8 Zákon na ochranu republiky z roku 1923

Ve 20. letech 20. století se nejznámější československou trestně-právní normou stal zákon č. 50/1923 Sb., zákon na ochranu republiky. Byl schválen Národním shromážděním Československé republiky dne 19. března 1923, platný byl od 31. března 1923 a účinnosti nabyl dne 1. května téhož roku. Platil až do svého zrušení dne 24. října

⁹¹ SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, str. 61, ISBN 978-80-7418-067-5.

⁹² VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 309, ISBN 978-80-7380-575-3.

⁹³ KURAL, Václav., *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2002, str. 64, ISBN 80-246-0360-8.

1948. Stalo se tak zákonem č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, který ho nahradil. ZOR byl přijat z důvodu zaplnění „mezer“ v recipovaném trestním právním řádu, který dosud neobsahoval ustanovení o ochraně Československé republiky, tedy výslovně nezajišťoval ochranu republikánské formy státního zřízení a ochranu státních představitelů. Tento zákon naopak chránil stěžejní orgány státu a především ideje, na kterých byl nový demokratický stát postaven. „*Rozhodování o nejzávažnějších deliktech podle zákona na ochranu republiky zákonodárce svěřil zákonem č. 51/1923 Sb. Státnímu soudu.*“⁹⁴

Zákon na ochranu republiky byl projednáván v únoru a březnu roku 1923 a následně přijat v reakci na atentát na tehdejšího ministra financí dr. Aloise Rašína ze dne 5. ledna 1923, který spáchal devatenáctiletý pojišťovací úředník a anarchista Josef Šoupal. A. Rašín podlehl smrtelným zraněním o šest týdnů později, přesněji 18. února 1923, a tak se atentát stal úspěšným. Autorem návrhu ZOR se stal mimo jiné hlavně prof. August Mířička.⁹⁵ Návrh zákona již byl připravován v předešlém roce, ale až výše zmíněný atentát se stal vhodným formálním důvodem k vydání tohoto velmi rozporuplného a nepopulárního předpisu.

Díky tomuto zákonu a jeho novelám z 30. let 20. století byla vláda zmocněna velkou měrou zasahovat a omezovat ústavou zaručená občanská práva a svobody a byla jí dána možnost stíhat a trestat zločiny dle tohoto zákona. Nejčastější forma trestu, která se zde vyskytuje za trestné činy, je žalář (či těžký žalář) jako jedna z nejtěžších forem odnětí svobody, většinou v rozmezí šesti měsíců až deseti let. Ve výjimečných případech se tu dočteme i o doživotí či trestu smrti. Ale může nastat případ, kdy je možnost udělení žaláře jen v řádu několika dnů, a to u tzv. přečinů či nedbalostních přečinů.

Zákon byl rozdělen do čtyř hlav:

Hlava I.: Úklady o republiku

Úklad se ve smyslu tohoto zákona rozumí násilné jednání nebo pokus o změnu ústavy, znemožnění ústavní činnosti prezidenta republiky a dalších nejvyšších státních činitelů a orgánů státu, připojení území republiky nebo jeho části k cizímu státu. Trestná je zde i

⁹⁴ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 501, ISBN 978-80-7380-575-3.

⁹⁵ SOUKUP, L., August Mířička, in SKŘEJPOVÁ, P., *Antologie československé právní vědy v letech 1918 – 1939*, Praha, nakladatelství LINDE, 2009, str. 376 – 383, ISBN 978-80-7201-750-8.

příprava úkladů. Dále zde bylo trestem postižitelné vydání státu do válečného nebezpečí či příprava ozbrojeného povstání.

Hlava II.: Poškození republiky a útoky na ústavní činitele

Zde byla upravena ochrana proti útoku na ústavní činitele a na jejich bezpečnost, život, zdraví a autoritu, definována zde byla i urážka na cti prezidenta republiky. Dále tato hlava postihovala vyžrazení státního tajemství a vojenskou zradu.

Hlava III.: Ohrožování míru v republice a vojenské bezpečnosti její

Ustanovení této hlavy se zaměřila především proti projevům politického a sociálního radikalismu. Jako trestný čin zde bylo definováno: nedovolené ozbrojování, schvalování trestných činů, rušení obecného míru, šíření nepravdivých zpráv, veřejné pobuřování proti státu a jeho samostatnosti a demokratické či republikánské formě, napomáhání návratu bývalé panovnické rodině, pomáhání k vojenským zločinům, ohrožování veřejné správy, vyzývání k neplnění zákonných povinností či k trestným činům. Velmi silně se postihovalo hanobení republiky či národa a násilnosti vůči menšinám pro jejich rasu, jazyk či náboženství. V praxi byla uplatňována nejvíce ze všech hlav.

Hlava IV.: Závěrečná ustanovení

Tato hlava stanovovala formu a délku trestu a možnost projevení účinné lítosti, a tím snížení až zánik trestnosti. Vymezovala druhy trestů na: vězení, tuhé vězení, žalář, těžký žalář, peněžitý trest, zabavení majetku, ztrátu některých občanských práv, vyhoštění, zastavení periodického tisku.⁹⁶

Zákon na ochranu republiky byl hojně využíván po celou dobu první Československé republiky. Kupříkladu ustanovení o zastavení periodického tisku umožnila zastavení mnoha levicových tiskovin, např. pět časopisů (v roce 1928), čtrnáct (1929), pět (1930), devět (1931), třicet dva (1933), dvacet dva (1934), atd. Deník Rudé právo (KSC) byl pozastaven celkem pětkrát.⁹⁷ Dále ustanovení tohoto zákona byla uplatnitelná teoreticky i na rozhlas, zvláště tzv. „nedovolené zpravodajství“.⁹⁸

Jak již jsem zmínila výše, zákon byl několikrát novelizován ve 30. letech 20. století, konkrétně zákonem č. 124/1933 Sb. z. a n., a zákonem č. 140/1934 Sb. z. a n.,

⁹⁶ MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 3. přepracované vydání, Praha, nakladatelství Linde Praha a.s., 2005, str. 413-419, ISBN 80-7201-433-1.

⁹⁷ Dostupné [online] z: <http://www.halonoviny.cz/articles/view/18229526>

⁹⁸ ČÁBELOVÁ, Lenka., *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923-1939*, Praha, nakladatelství Karolinum Press, 2003, str. 33, ISBN 80-246-0624-0.

tímto byly rozšířeny některé skutkové podstaty u některých trestních činů, nebo například zpřísněny některé sankce. Dále proběhla novelizace zákonem č. 130/1936 Sb. z. a n. a zákonem č. 20/1939 Sb. z. a n.⁹⁹

V prvních letech své existence se zákon potýkal spíše s počínáním jednotlivců nebo menšinových extrémních sil jako byly např. monarchisté. Ovšem po nástupu A. Hitlera v Německu roku 1933 k moci začala být československá státnost ohrožena mnohem více. Organizované skupiny sudetských Němců pomalu začaly s rozvracením ČSR zevnitř i zvenku, a to na popud právě nacistického hnutí silícího v Německu. Další možné ohrožení vzrůstalo s částečně ilegální činností komunistické strany. V předmnichovském období se síla tohoto zákona i přes mnohé novelizace začala velmi rychle vytrácet. Zašlo to až do takových extrémů, že namísto toho, aby se postupovalo proti členům jednotek „Freikorps“¹⁰⁰ v pohraničí, tak byl vydán zákaz jakýchkoliv akcí proti nim, a celá situace vyústila až v napadání českých státních složek.¹⁰¹

Navzdory faktu, že poslední novelizace ZOR občanská práva a svobody již omezovala velmi výrazně, nepodařilo se však rozvracející síly působící v Československé republice zažehnat. Z výše zmíněného se mi v hlavě rodí myšlenka, jestli nebylo chybné, takto pevně lpět na zachování co možná největšího počtu demokratických práv a svobod. Zákon byl sice v platnosti po celé období První republiky, avšak její státnost na konci její existence ochránit nedovedl. Pokud by se však na jeho základě rozmohlo hromadné omezování ústavně zaručených práv a svobod, nastal by zde paradox, že by své původní pojetí a záměr tento zákon otočil o 180° proti sobě.

1.9 Právní postavení menšin

Pro hlavní téma mé rigorózní práce je velmi podstatný až stěžejní vztah Československa vůči národnostním menšinám – převážně pak k českým Němcům

⁹⁹ MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 3. přepracované vydání, Praha, nakladatelství Linde Praha a.s., 2005, str. 416-419, ISBN 80-7201-433-1.

¹⁰⁰ **Freikorps** byly krajně pravicové polovojenské organizace působící v Německu. V předmnichovském období byli Sudetoněmečtí Freikorps ilegální teroristická organizace přísahající věrnost A. Hitlerovi, která se tajně cvičila a vyzbrojovala v Německu a Rakousku a za cíl měla záškodnickou činnost na území Československa. Na kontě má tato teroristická organizace přes 200 útoků, 100 zavražděných osob a na 2 000 násilných únosů z ČSR do nacistického Německa.

¹⁰¹ HRUŠKA, Emil., *Boj o pohraničí*, Praha, nakladatelství Epocha, 2013, ISBN 978-80-7425-194-8.

žijícím v Sudetech. Zakotvení základních principů tohoto vztahu v právním řádu nově vzniklého československého státu bylo, dle mého názoru, jedním z nejdůležitějších a nejkomplicovanějších kroků, které museli čeští státní představitelé udělat v počátku existence republiky.

*„První ČSR měla značně rozsáhlou právní úpravu týkající se národnostních menšin, ta však neměla žádný jednotný systém a její systematika byla tedy vlastně vytvářena teprve dobovými právníky v odborných publikacích a často až dnešními právními historiky.“*¹⁰² Dobová odborná literatura se zabývala převážně jednotlivými detailními případy a nejvíce řešila jazykové právo – používání jazyků před úřady, avšak jakoukoliv právní komplexnost postavení menšin bychom v ní hledali marně. Obecně se v té době rozlišovaly tři základní skupiny menšin – národnostní (jazykové), rasové a náboženské. Nejrozšířeněji se v tehdejší právní praxi řešily právě případy konfliktů menšin národnostních.¹⁰³

Ráda bych zde konkrétně zmínila čtyři různé koncepce právní úpravy postavení národnostních menšin, a to konkrétně:

1. Země, kde jakákoliv právní úprava postavení menšin vůbec neexistuje, i přes mnohdy početné národnostní menšiny. Figurují zde pouze rovnoprávní občané, avšak všichni musejí používat před úřady a ve školách pouze státní jazyk. Příkladem takové země je např. Francie.
2. Státy, ve kterých se práva menšin či rovnost národů pouze fakticky deklarují, většinou přímo v ústavě, a další prováděcí předpis již není. Problémy, které s sebou tato právní úprava přináší, se již nechávají na volném posouzení státních orgánů v praxi. Tento systém funguje např. ve Švýcarsku.
3. Další koncepce počítá s velmi rozsáhlou národnostně-menšinovou právní úpravou. Velice častým problémem této úpravy je však zasažení různorodých záležitostí a také celé řady právních odvětví. Vzniká tedy komplikovaná a nesourodá směsice právních norem a předpisů upravujících postavení menšin ve státě. Zde bych jako příklad uvedla Československo.
4. Poslední kategorií jsou státy, kde jsou na základě národnostního principu zřízeny autonomní útvary, někdy i federální republiky. Zde je menšinám

¹⁰² PETRÁŠ, René., *Systém právní úpravy postavení menšin v ČSR*, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 225, ISBN 978-80-7418-202-0.

¹⁰³ Tamtéž, str. 225-226.

(národům) dána možnost si v rámci určité autonomie částečně o svém právním řádu rozhodovat samostatně. Takovouto meziválečnou federací byl např. SSSR. Tento model však můžeme částečně spatřit i v ústavě ČSR z roku 1920, kde autonomní postavení měla Podkarpatská Rus, ovšem faktická práva dostala až v roce 1938 v době Mnichovské krize.¹⁰⁴

Zmínkou se ještě vrátím k třetí koncepci dle výše uvedeného členění, jelikož právě tuto právní úpravu postavení národnostních menšin zvolilo Československo. Před první světovou válkou bychom rozsáhlejší menšinovou úpravu v právních řádech tehdejších monarchií hledali jen těžko, avšak po roce 1918 se mezinárodní situace podstatně změnila. Pro mnoho zemí začaly roku 1919 platit normy mezinárodního práva, ve kterých se jim výslovně přikazovalo zimplementovat do svých právních řádů ustanovení chránící národnostní menšiny.

Inspirace v dříve či již existujících právních řádech se však nenalézala snadno, jak jsem již zmínila, jelikož mnoho právních řádů v sobě menšinovou úpravu vůbec neobsahovalo, nebo jen částečně. V Československé republice nikdo nepochyboval o nutnosti přijetí poměrně rozsáhlého právního aparátu chránícího práva a postavení národnostních menšin (převážně kvůli německým obyvatelům), dokonce ani nacionalisté v čele s Karlem Kramářem.¹⁰⁵

V Československu však byla patrná snaha o řekněme „kodifikaci“ této nepřehledné změti právních předpisů z různých právních odvětví týkajících se národnostních menšin do jednoho zákoníku, jak tomu bylo v některých jiných zemích Evropy. Dělo se tak proto, aby se usnadnila orientace v právním systému, a to jak pro odbornou veřejnost, tak i pro samotné příslušníky menšin. V předmnichovské době byl pro tyto účely připravován speciální zákon, tzv. národnostní statut, který se ovšem pod tlakem blížící se státní krize nestačil dokončit.¹⁰⁶

Vítězné mocnosti první světové války se obávaly o mírový stav v nově vzniklých státech Evropy a jedním z důvodů byl právě i menšinový národnostní problém. A tak v rámci Společnosti národů vznikl právně závazný systém norem mezinárodního

¹⁰⁴ PETRÁŠ, René., *Cizinci ve vlastní zemi*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2012, str. 45-46, ISBN 978-80-87284-32-2.

¹⁰⁵ PETRÁŠ, René., *Systém právní úpravy postavení menšin v ČSR*, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 227-228, ISBN 978-80-7418-202-0.

¹⁰⁶ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národnosti?*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2013, ISBN 978-80-246-2377-1.

práva, kterým byly vázány všechny státy mezi Německem, Itálií a SSSR, včetně Československé republiky.¹⁰⁷ Blíže se tomuto tématu věnuji v podkapitolách 1.3 a 1.4 této práce.

V tomto meziválečném období, stejně tak jako i dnes, je vztah mezinárodního práva s právem vnitrostátním (převážně ústavním) velký oříšek pro výklad právních norem v praxi. Československá republika signovala a později i ratifikovala mezinárodní smlouvu, kterou vyhlásila ve sbírce zákonů a nařízení jako zákon č. 508/1921 Sb. z. a n., a ve které doslovně stálo, že ustanovení této smlouvy mají absolutní přednost ve vztahu k právním normám vnitrostátním. Tehdejší právníci a odborníci, kteří měli ve zvyku vykládat právo poněkud klasičtěji, kdy na stupnici právní síly stojí nejvýše normy ústavního práva a pod nimi jsou normy obecných zákonů, se s novinkou v podobě mezinárodního práva a jeho úplné přednosti jen těžko vyrovnávali.¹⁰⁸

Vztah mezinárodní (či evropské) vs. vnitrostátní právo neřešili při svém výkladu pouze právníci, nýbrž se s tímto problémem potýkaly i samotné soudy. Rozdílnost v pojetí přednosti právních norem lze spatřovat u soudů uvnitř státu a mimo něj. Nejvyšší správní soud zastával názor, že vyšší právní sílu, než jsou normy mezinárodního práva, mají vnitrostátní zákony. Bylo to v souladu s tehdejší právní praxí u nás, avšak v přímém rozporu s obsahem čl. 1 ratifikované mezinárodní smlouvy. Společnost národů ovšem trvala na přednosti závazků vyplývajících z mezinárodních dohod, a tak její názor byl naprosto opačný.¹⁰⁹

V úplném počátku preambule ústavy z roku 1920 stálo: „*My národ Československý, chtějice upevniti dokonalou jednotu národa, ...*“. Většinový názor byl, že tímto spojením je stát prohlášen za národní a vládou zde dvě větve československého národa, načež ostatní obyvatelé zde zaujímají postavení menšin, a to včetně velmi početných Němců. To se ovšem nelíbilo německým odborníkům, kteří zastávali názor, že tato skupina je příliš početná, než aby byla považována za menšinu. Čeští odborníci jim tento názor ovšem vyvraceli s tím, že obrat „československý národ“ zahrnoval veškeré obyvatelstvo žijící na území Československa a má být považováno za

¹⁰⁷ *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. Praha, nakladatelství Aleš Skřivan, 2000, roč. 11, str. 31-40, ISSN 1210-6097.

¹⁰⁸ PETRÁŠ, René., *Systém právní úpravy postavení menšin v ČSR*, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 230-231, ISBN 978-80-7418-202-0.

¹⁰⁹ KUKLÍK, J.; PETRÁŠ, R., *Národní integrace v Evropě*, Praha, nakladatelství Havlíček Brain Team, 2007, ISBN 978-90-87109-02-1.

jednotnou skupinu. Významné spory tedy nalezneme mimo jiné i v těchto obecných otázkách.¹¹⁰

„Vedle ustanovení v ústavě šlo nalézt řadu takovýchto obecných aspektů v dalších právních předpisech, jako byly právní normy upravující občanství nebo poměrně komplikovaná právní úprava proti útlaku z důvodu příslušnosti k menšině. Trestní ochrana byla obsažena zejména v § 14 zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n., ale také v zákoně proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních č. 309/1921 Sb. z. a n.“¹¹¹

Velmi výrazně ovšem byla upřednostňována práva státního národa nad právy hlavně německé a maďarské menšiny v tzv. pozemkové reformě. Tou totiž byla přerozdělena půda, která byla z velké části odňata právě Němcům a Maďarům a novými vlastníky se stávali především Češi a Slováci.¹¹²

Nejvíce upravovaným právním odvětvím, co se menšin týče, se stalo jazykové právo, které se však stalo terčem obrovské kritiky tehdejších i soudobých odborníků, jelikož bylo velice nepřehledné a komplikované a to v praxi činilo velké problémy. Menšinové obyvatelstvo mělo právo používat svůj mateřský jazyk před úřady pouze v místech, kde koncentrace takového obyvatelstva byla alespoň 20 % v daném soudním okrese. Platilo to i pro početné německé obyvatelstvo. Paradox ovšem nastal ve chvíli, kdy v takovémto okrese či ve zcela německém regionu chtěl např. němčinu použít ve styku s úřady příslušník jiné menšiny, jelikož ji ovládal lépe než češtinu či slovenštinu. Tomu totiž právní řád takovéto právo odpíral a musel použít jazyk státní.¹¹³

Meziválečné menšinové školství v Československu bylo na poměrně vysoké úrovni. Samotné školy i právní předpisy týkající se školství totiž pokračovaly v zajatých tradicích z dob monarchie. Fakt, že se na našem území nalézaly německé vysoké školy, byl ve své době velmi neotřelý a vzácný. Co se menšinové veřejné správy týče,

¹¹⁰ PETRÁŠ, René., *Menšiny v meziválečném Československu*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2009, str. 285-287, ISBN 978-80-246-1639-1.

¹¹¹ PETRÁŠ, René., *Systém právní úpravy postavení menšin v ČSR*, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 233, ISBN 978-80-7418-202-0.

¹¹² MALÝ K.; SOUKUP L., *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, svazek 1, Praha, nakladatelství Karolinum, 2010, str. 485-514, ISBN 978-80-246-1718-3.

¹¹³ PETRÁŠ, René., *Systém právní úpravy postavení menšin v ČSR*, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 235, ISBN 978-80-7418-202-0.

panovala zde obava z německé „iredenty“¹¹⁴, a tak bylo prosazeno silné omezení samosprávy, která byla v době monarchie značná, avšak nezářídka kdy používána proti státu.¹¹⁵

„Vcelku lze shrnout, že právní úprava postavení národnostních menšin byla v první ČSR propracovaná, ale poměrně značně roztržitá, často pak velmi překomplikovaná a to hlavně u jazykového práva. Rozpaky vyvolává také nemalé oslabování samosprávy ve srovnání s dobou monarchie. Právní úprava se týkala všech menšin bez jejich konkrétního určení, což vyvolávalo nevoli hlavně u podstatně nejpočetnějších Němců. Nelze přitom ale přehlížet, že pro specifické menšiny používající jen zčásti vlastní jazyk nebyla rozebíraná právní úprava vlastně vůbec použitelná. To se týkalo jak „Cikánů“¹¹⁶, tak Židů. Celou otázku pak mimořádně komplikoval vliv mezinárodněprávní ochrany menšin. Výsledkem bylo, že rozdíly v názorech tehdejších právníků jak zesystematizovat právní úpravu byly velmi výrazné a jejich odborné práce se v tom často až zásadně lišily.“¹¹⁷

¹¹⁴ **Iredenta** je nacionalistické hnutí národností menšiny usilující připojit území, ve kterém menšina žije, ke státu, k němuž se hlásí.

¹¹⁵ PETRÁŠ, René., Systém právní úpravy postavení menšin v ČSR, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 235, ISBN 978-80-7418-202-0.

¹¹⁶ Pojem **Romové** se ve světě používá až od šedesátých let.

¹¹⁷ PETRÁŠ, René., Systém právní úpravy postavení menšin v ČSR, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 236, ISBN 978-80-7418-202-0.

2 Meziválečné období

Mezi první a druhou světovou válkou uplynulo 21 let a nutno poznamenat, že to bylo 21 dosti dramatických až tragicky osudových let, plných rychlých změn a náhlých zvratů nejen pro Československou republiku, ale později i pro celou Evropu, potažmo celý svět. Meziválečné období, co se hospodářského i politického vývoje v ČSR týče, by se dalo velmi zjednodušeně rozdělit na dvě etapy, a to vzestupnou během let dvacátých a sestupnou tendenci v třicátých letech 20. století.

2.1 Sudetoněmecká otázka

Národní shromáždění vyhlásilo v únoru roku 1920 úplné znění první československé ústavy, které bylo schváleno nevoleným parlamentem, a to bez jakéhokoliv předchozího jednání s národnostními menšinami, sudetské Němce nevyjímaje.¹¹⁸ Tento postup českých státníků byl záměrný a nepředpokládal zpětnou vazbu ze strany menšin z důvodu získání výhody v pozdější činnosti již smíšeného parlamentu. S účastí německé menšiny se tedy počítalo, ale až po vytvoření zákonných norem a vnitřního uspořádání státních orgánů Čechy a Slováky.¹¹⁹

Československá prozatímní vláda, která začala svou činnost ihned po vyhlášení samostatnosti, mnohokrát proklamovala příslib poměrně široké autonomie pro menšinové obyvatelstvo v rámci nově vzniklého státu, k čemuž se také zavázala podepsáním mezinárodních mírových smluv z Versailles. Těmto svým závazkům se jí ovšem nepodařilo zcela dostát. Neochota, ba až úmyslné přehlížení menšin na území Československa, bylo českými státníky ospravedlňováno snahou o vytvoření unitárního státu, který je samostatný a jednotný. Správnost tohoto postupu dále ještě podporoval fakt, že Češi a Slováci si pamatovali útisk ze strany německého obyvatelstva z dob R-U monarchie.¹²⁰

Kamil Krofta vystihl tehdejší mínění laické i odborné veřejnosti ve svém díle, ve kterém napsal, že ČSR byla od základu vybudována československým národem, ten

¹¹⁸ SLÁDEK, Milan., *Němci v Čechách*, Praha, nakladatelství Pragma, 2003, str. 43-45, ISBN 80-7205-901-7.

¹¹⁹ PEROUTKA, Ferdinand., *Budování státu*, 2 svazky, Praha, nakladatelství Academia, 2003, ISBN 80-200-1095-5.

¹²⁰ DUFFACK, J.J., *Psywar 1938 První psychologická válka moderní doby, Sudetská válka*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, s.r.o., 2010, str. 87-90, ISBN 978-80-206-1113-0.

také stvořil celý státní aparát a nepotřeboval k tomu souhlas a ani výpomoc Němců. Dále pak prohlašoval, že jakákoli národnostní menšina žijící na našem území, ať už se jedná o Poláky, Maďary nebo i o početné Němce, má možnost odejít do svého domovského státu, ke kterému se jazykově či kulturně hlásí, a tam se také svobodně realizovat a uplatňovat.¹²¹

Z počátku První republiky měla německá menšina prostřednictvím svých zástupců snahu nalézt společnou řeč s českou vládnoucí složkou mírovou cestou a domluvit se na podmínkách vzájemného soužití a spolupráce bez násilností či agresivního chování. Tato pokojná tendence byla přijímána širokou veřejností dosti pozitivně, jelikož Češi si byli dobře vědomi, že to byli právě oni, kdo v poválečném období použil jako první vojenskou sílu. Zasáhli tím do dění v pohraničních oblastech, kde na počátku roku 1919 bylo zabito přes sto padesát sudetoněmeckých občanů, kteří se nechtěli podvolit českému „diktátu“ dobrovolně.¹²²

Německé obyvatelstvo žijící v Sudetech nemělo své zastoupení ve vládě až do roku 1926, i přes existenci několika politických stran, avšak právě tohoto roku se do vlády dostaly hned dvě sudetoněmecké aktivistické strany. V roce 1929 se mezi vládnoucí složku dostává německá strana sociálních demokratů a s nimi se na nějakou dobu uvolňuje napětí, které panuje mezi Čechy a Němci. Roku 1935 se ovšem konají volby, ve kterých triumfuje se skoro 70% německých hlasů Konrad Henlein se svojí nově vzniklou (rok 1933) Sudetoněmeckou stranou, někdy též lidově nazývanou „Henleinovci“. Stávající aktivismus tak nahrazuje tzv. „iredentismus“¹²³, který trvá až do osudového roku 1938.¹²⁴

Soužití Čechů, potažmo Čechoslováků, s Němci a jejich vzájemné vztahy byly vždy komplikované, ať už se podíváme do dávně historie nebo právě do kritického meziválečného období. Dalo by se zde hovořit o několikasetleté konfrontaci dvou stran, kdy vždy jedna z nich, která měla v daném historickém období „navrch“, nejedná zrovna v přátelsky vlídných intencích a snaží se prosadit své zájmy na úkor té druhé. Po první světové válce mělo silnější mocenskou pozici z hlediska mezinárodních vztahů

¹²¹ KROFTA, Kamil., *Němci v Československém státě*, Praha, nakladatelství Orbis, 1937, str. 7.

¹²² ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

¹²³ **Iredentismus** je politická ideologie, která usiluje o anexi (připojení) části jiného státu s vlastní národnostní menšinou.

¹²⁴ SLÁDEK, Milan., *Němci v Čechách*, Praha, nakladatelství Pragma, 2003, str. 49-51, ISBN 80-7205-901-7.

právě Československo a nutno podotknout, že po dlouhé době německého útlačku z dob R-U monarchie, jelikož Německo bylo označeno za viníka války. Proto také na následných mírových konferencích došlo k lehkému využití této situace a českoslovenští představitelé v čele s E. Benešem, dalo by se říct až „zkreslili“ tehdejší situaci v pohraničních oblastech, aby dosáhli svých diplomatických cílů.

Obdobný postup (ovšem mnohem propracovanější a radikálnější), jen o 20 let později, použil A. Hitler k manipulaci mezinárodního veřejného mínění ohledně postavení sudetoněmeckého obyvatelstva a následně i osudu celé československé země. Ovšem i když obě strany vždy jednaly jen s „mírovými úmysly“ a pro zachování co možná nejvíce „férového stavu“, bylo to právě tehdy již fašistické Německo, které fatálně „oplatilo“ Československu jeho chování. Jeho vůdce Adolf Hitler brilantně využil všech možných klíčků a intrik, aby nakonec před zraky konsternované Evropy dosáhl jednoho ze svých cílů, tedy faktického pohlcení svého československého souseda.

2.2 Vliv světové hospodářské krize

Den 24. říjen roku 1929 se do historie světových dějin zapsal jako tzv. „**Černý pátek**“, kdy na burze v New Yorku došlo k fatálnímu poklesu hodnoty akcií, a tedy ke krachu celé burzy. Tento den také odstartoval doposud největší světovou hospodářskou krizi, kdy začaly hromadně kolabovat ekonomiky států po celém světě. V nejsilnější míře pak krize zasáhla velmi vyspělé země. Dotkla se všech odvětví od průmyslu přes zemědělství až k obchodu. Ve většině zemí světa byla velmi silně omezena či úplně zastavena průmyslová výroba, světový průměr poklesu produkce se odhaduje skoro na 40% a tento stav se uvádí také v ČSR. Firmy nedokázaly tak rychle reagovat na rapidní snížení poptávky po zboží, které se kupilo ve skladech. Cena takového zboží šla automaticky prudce dolů. U rychle se kazícího zboží, jakým je například jídlo, docházelo k jeho hromadné likvidaci. Zemědělská produkce mnohonásobně převyšovala faktický odbyt potravin, a tak se poměr nabídka vs. poptávka dostal do velké disharmonie.¹²⁵

¹²⁵ KURAL, Václav., *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*, Univerzita Karlova v Praze, Praha, nakladatelství Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0360-8.

Krise ve světě

Německo a Rakousko jednalo v roce 1931 o celní unii a tato jednání vyvolala reakci Francie, která v polovině roku vybrala své finanční prostředky z vídeňské banky, která záhy zbankrotovala. Ve Spojených státech amerických začalo docházet k hromadnému vybírání finančních prostředků většinou obyvatel, obdobná situace nastala i v Německu. Banky ve Spojených státech byly nuceny pod tíhou krize odmítnout svoji další účast na příslibených poválečných půjčkách, a to i pro Německo, které mělo splácet nemalé poválečné reparace. Velmi rychle začalo docházet k bankovním kolapsům po celém světě. Většina bank v Německu, Rakousku a USA musela být uzavřena z důvodu neschopnosti plnit své závazky a tím pádem dospěla k úplnému bankrotu. Průmyslové závody, obchody a výroby neměly dostatečný odbyť výrobků a zboží, půjčky od bank v této situaci taky nebyly možné, a tak docházelo ke stále častějším krachům. Následovalo hromadné propouštění zaměstnanců, které se pohybovalo v řádech milionů. Podpora v nezaměstnanosti byla ze strany států nicotná až nulová, a tak začalo docházet k hladovění obyvatelstva a k bídě. Demonstrace a stávky byly na denním pořádku.

Krise v ČSR

Hospodářská krize se dostala i do Československa, ovšem o něco málo později než do sousedního Německa. To mělo za následek ještě výraznější až katastrofální poškození česko-německých vztahů. V době, kdy v ČSR prudce klesala ekonomika, životní úroveň a naopak nezaměstnanost radikálně stoupala, v Německu, které nejhlubší krizi již prošlo, se naopak začalo obyvatelům dařit krok po kroku lépe. Cena, kterou za to ovšem Německo muselo zaplatit, byla fatální. Stálo ho to totiž svobodné demokratické státní zřízení.¹²⁶

Podle některých zdrojů bylo u nás nezaměstnaných asi tři čtvrtě milionu obyvatel, v Německu pak okolo 6,5 milionu lidí. Stejně tak jako nástup krize, byly i následky a postupné odeznívání krize v ČSR opožděny. Němci žijící v Sudetech si začali stále více všimnout, že v sousedním Německu se státu a potažmo obyvatelům postupně daří krizi překonávat rychleji a míra nezaměstnanosti klesá (s tím je úzce spojena i životní úroveň obyvatel). Stále více pracovních míst se vytvářelo díky

¹²⁶ KURAL, Václav., *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*, Univerzita Karlova v Praze, Praha, nakladatelství Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0360-8.

rozmachu zbrojařského průmyslu, který v Německu nabíral na obrátkách. Velmi úzkou souvislost zbrojení a případné další války lid neřešil či případně přehlížel. Zajímal se pouze o momentální situaci, která byla buď: práce = peníze = jídlo pro sebe a pro svou rodinu, nebo nezaměstnanost = bída = hlad.

Sudetoněmecké obyvatelstvo mělo také tu nevýhodu, že tyto oblasti patřily u nás mezi ty nejchudší, a tak je krize zasáhla ještě možná citelněji a jako první. V pohraničních oblastech se totiž nacházel zejména lehký průmysl, který se neobešel bez vývozu výrobků a zboží do zahraničí. Němci žijící v Čechách tedy stále častěji odcházeli za prací právě do sousedního Německa, kde bylo více pracovních míst. V této souvislosti se na povrch začaly znovu a silně dostávat myšlenky o připojení těchto sudetských oblastí k Německu. Nutno poznamenat, že tato tendence velmi „nahrávala do karet“ německým vládním představitelům v čele s A. Hitlerem, kteří měli snahu o úplné pohlcení Československa, a tak zvyšovali svůj tlak a vliv, aby dostáli svému plánu na konečné řešení české otázky.¹²⁷

2.3 Vzestup fašismu (nejen) v Německu

Nacistické Německo

Leden roku 1933 bude v historii navždy znám jako doba, kdy se v Německu chopil moci nacistický fanatik a pozdější vůdce Adolf Hitler. Ten otevřeně hlásal svou ideu udělat z Německa opět světovou velmoc a sliboval lidu, že Německu vrátí jeho původní slávu a silné postavení na evropském poli, o které přišlo prohrou v první světové válce. Hitler se postavil do čela Národně socialistické dělnické strany, která měla svůj program založený na krajním nacionalismu a rasovém radikalismu. NSDAP hlásala spojení všech Němců, dokonce i těch žijících v jiném státě, a to i s územím, na kterém žijí. Byla zde citelná snaha o vytvoření tzv. „ocelového jádra Velkoněmeckého“ v centru Evropy, které mělo zasáhnout nejen území Německa a Rakouska, ale také Československa a Polska, dále se pak mělo šířit na východ přes Ukrajinu, Bělorusko až do samotného Ruska. Německý národ se měl semknout a ze své říše vyloučit Židy, ale také všechny „méněcenné národy“, mezi které spadali i Češi. Mělo se tak stát třemi

¹²⁷ KURAL, Václav., *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*, Univerzita Karlova v Praze, Praha, nakladatelství Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0360-8.

způsoby: 1) asimilací¹²⁸, 2) vysídlením či vyhnáním a 3) zbavením života čili vyvražděním. Hitler svůj bojovný program sepsal již ve 20. letech, v době kdy byl vězněn a dílo nazval *Mein Kampf*, přeloženo jako *Můj boj*. Tato kniha se stala základem a „biblí“ národního socialismu v Německu.¹²⁹

Hitler se svým politickým programem slavil velké úspěchy a rychle se začal těšit stále větší oblibě u prostého německého lidu, jak na domácí půdě, tak i u Němců žijících v cizině. Masy lidí viděly v jeho idejích zlepšení životní úrovně z důvodu poklesu nezaměstnanosti, hospodářské prosperity, znovunastartování ekonomiky a v neposlední řadě také odmítnutí dalšího plnění válečných reparací nařízených Versailleským mírovým systémem. Jak jsem již zmínila výše, mnoho Němců z českých pohraničních oblastí dojíždělo za prací do Německa a v Čechách šířili zprávy o výrazně lepších sociálních poměrech na německé straně. Sudetští Němci tak byli o to náchylnější propadnout hitlerovské propagandě.

Fašismus ve světě

Německo se navenek tvářilo mírumilovně i přesto, že uvnitř státu rostlo obrovské zlo. Evropské velmoci si katastrofální situace ze začátku nevšimly a jedním z důvodů jejich nepozornosti ohledně Německa byla také okupace Habeše Itálií. Paradoxně tato situace ještě více posílila německé postavení v Evropě. Itálie totiž tímto agresivním vojenským aktem strhla pozornost evropských velmocí na sebe a snesla se na ni kritika za porušení mírových smluv z Locarna. Hitler situaci velmi obratně využil ve svůj prospěch a se svou armádou vstoupil roku 1936 do pásma Porýní, které bylo demilitarizované. Francie byla tímto německým krokem zaskočena až doslova šokována a ani nebyla schopna jakékoli reakce na změnu tohoto stavu či vyslání svého vojska za hranice země.¹³⁰

Politika zastrašování ruku v ruce s demonstracemi nebojácného použití vojenské síly dobře fungovaly na zbytek světa. Fašismus tak mohl nabírat na síle a rozšiřovat se dál do všech koutů světa, aniž by evropské mocnosti nějak výrazněji zasáhly. Dalším

¹²⁸ **Asimilace** ze sociologického hlediska znamená splynutí jedince nebo určité skupiny osob s většinovým obyvatelstvem. V tomto konkrétním případě mělo jít o násilné tzv. poněmčení původně neněmeckého obyvatelstva.

¹²⁹ KURAL, Václav., *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*, Univerzita Karlova v Praze, Praha, nakladatelství Karolinum, 2002, str. 76-78, ISBN 80-246-0360-8.

¹³⁰ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, 3. vydání, Praha, nakladatelství Prostor, 1999, ISBN 80-7260-025-7.

posílením nacistických hnutí se v říjnu roku 1936 stalo uzavření paktu s názvem „Osa Berlín – Řím“, ve které spolupracovali fašisté z Německa, Itálie a Španělska. Později se k nim přidalo ještě Japonsko a tak vznikla „**Osa Berlín – Řím – Tokio**“, která si kladla za cíl mimo jiné potlačit rozpínající se komunismus. Státy Evropy, které měly ještě stále demokratické státní zřízení, jen paralyzovaně a nečinně přihlížely rozpínajícímu se radikálnímu fašistickému hnutí a beztrestně nechaly nacistickou ideologii, aby se stala hlavní mocenskou teorií pozdějšího světového dění.¹³¹ Já osobně považuji toto selhání evropské demokracie a jejích představitelů za jeden z největších historických omylů a milníků světových dějin, na který pak velmi tvrdě doplatila nejenom samotná Evropa, ale s ní i celý svět.

Dalším posílením fašistických sil ve světě se stalo povstání v Maroku, které bylo pod nadvládou Španělska, a fašistický puč na samotném španělském území, který vyústil v mnohaletou občanskou válku ve Španělsku. Západní mocnosti se zprvu zmohly jen na formální protesty, které fašistickým zemím jen dodávaly na sebevědomí a síle. Španělští nacisté byli mohutně podporováni nacistickým Německem a také fašisty z Itálie. Naopak španělské lidové hnutí bylo podpořeno dohodovými státy a SSSR. Obrazně řečeno zde mluvíme o jakési „předzvěsti“ rozložení sil na počátku druhé světové války. Občanská válka ve Španělsku ovšem nakonec po mnoha zvratech dopadla tragicky, zvítězil zde v roce 1939 fašistický režim.¹³²

2.4 Příprava rozbití ČSR „zevnitř“

Skutečné zlo, které mělo sílu rozvrátit československou integritu, však proudilo nejen ze zahraničí, ale také se postupně probouzelo uvnitř státu. Mám tím na mysli početné Němce, žijící na našem území, které nacistické Německo dokázalo brilantně využít či zneužít ke svým cílům. Jedním ze zástupců menšinového obyvatelstva byla **Sudetoněmecká strana** (do dubna roku 1935 označována jako Sudetoněmecké nacionalistické hnutí), která se do historie zapsala nejvýrazněji, jak se dozvíme dále v této kapitole.

¹³¹ MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 3. přepracované vydání, Praha, nakladatelství Linde Praha a.s., 2005, ISBN 80-7201-433-1.

¹³² HARENBERG, Bodo a kol., *Kronika lidstva*, 7. vydání, Praha, nakladatelství Fortuna Print, spol. s.r.o., 2003, ISBN 80-7321-068-1.

Sudetoněmecké nacionalistické hnutí

Jak jsem již dříve zmínila, hnutí (stranu) založil Konrad Henlein dne 2. října 1933. Jeho činnost navazovala na zakázané německé politické strany, avšak navenek to straníci radikálně odmítali. Ve vládních kruzích se i několikrát jednalo o faktickém rozpuštění strany, ale nakonec k němu i za přispění T. G. Masaryka nedošlo.¹³³ Spojení s nacistickým Německem se však nedalo přehlédnout, strana byla finančně velmi podporována právě ze strany německých fašistických hnutí.¹³⁴

Henlein v roce 1934 na shromáždění hnutí vydal prohlášení, ve kterém otevřeně odmítl jakoukoli spolupráci s Hitlerem a s jeho fašistickým nacionalismem. Došlo tím k uvolnění vztahů mezi hnutím a českými politickými stranami, ovšem tato nastalá situace neměla dlouhého trvání. Do jaké míry bylo jeho prohlášení pravdivé či jestli šlo jen o obratnou „hříčku“ můžeme posoudit z dalšího vývoje dění na ČS území. Pravdou však zůstává, že si tímto postojem získal celou řadu stoupců a jeho hnutí neustále velmi sílilo. Dosud nevídaného úspěchu strana dosáhla ve volbách do parlamentu, které se konaly v květnu roku 1935.¹³⁵

Parlamentní volby 1935

Květnové parlamentní volby, tedy volby jak do Poslanecké sněmovny tak do Senátu, se staly hlavní politickou událostí roku 1935. Význam těchto voleb je „všeobecně uznáván jako jeden z klíčových milníků československých dějin“. Ve výsledcích se odrazily i dopady celosvětové hospodářské krize, která napomohla populisticky smýšlejícím politickým stranám. „*Třebaže se před nedělí 19. května objevily ojedinělé hlasy předpovídající straně vedené Henleinem úspěch, jejich triumf způsobil šok. „Československé“ politické strany SdP podcenily v očekávání pokračující fragmentace německého elektorátu.*“ Z československých listů a novin výhru SdP nepředpokládala žádná, avšak „ *zcela odlišnou prognózu přinesla jedna z tiskovin SdP. Den před volbami mobilizovala voliče následující výzvou: „Stojíme krok před vítězstvím! Konečný boj musí být vybojován“.* Podobná sebevědomá prohlášení nebyla

¹³³ ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

¹³⁴ DUFFACK, J.J., *Psywar 1938 První psychologická válka moderní doby, Sudetská válka*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, s.r.o., 2010, ISBN 978-80-206-1113-0.

¹³⁵ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-18-6.

daleko od pravdy. SdP zvítězila jak ve volbách do Poslanecké sněmovny tak do Senátu. ¹³⁶

Sudetoněmecká strana získala hlas od téměř pětiny všech voličů, a z německého menšinového obyvatelstva ji volilo přes dvě třetiny obyvatel. Stala se tak největší politickou stranou v Československu. Ve volbách do Poslanecké sněmovny Henleinovci obdrželi 15,2% hlasů, přepočteno na mandáty – 44 křesel, volby tak SdP jednoznačně ovládla. ¹³⁷

Uvedla bych zde několik faktorů, které zajisté pomohly SdP k tak výraznému vítězství:

- 1) *„obsahově jasná a snadno pochopitelná předvolební kampaň“*, Henlein využil volby jako *„plebiscit o příslušnosti k Československu nebo k Třetí říši“*,
- 2) *„bezkonkurenčně nejvyšší rozpočet předvolební kampaně štědře financovaný Německem“*, obrovské množství letáků, desítky předvolebních shromáždění, atd.,
- 3) *„maximální využití opozičního postavení strany“*, tzn. nulová politická odpovědnost, možnost slíbit „cokoliv“, příslib „skutečné“ změny, atd.,
- 4) negativní dopady celosvětové hospodářské krize, československá ekonomika byla z velké části závislá na exportu zboží, v pohraničních oblastech byl soustředěn lehký průmysl – Henlein tento stav využil k demagogii, ČSR měla údajně záměrně diskriminovat německé podnikatele a cíleně nechat národnostně smíšené oblasti na pospas krizi a
- 5) *„dobře propracovaná organizační struktura“*. ¹³⁸

„Květnové parlamentní volby v roce 1935 zásadním způsobem překreslily politickou mapu Československa. V nepochybně demokratickém souboji o hlasy voličů zvítězila v republice označovaném jako národní stát Čechů a Slováků iredentistická strana nejsilnější národnostní menšiny. SdP tím získala obrovskou výhodu, neboť na

¹³⁶ ŠEPTÁK, Miroslav., Sudetoněmecká strana a parlamentní volby v květnu 1935, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 261-265, ISBN 978-80-7418-202-0.

¹³⁷ DUFFACK, J.J., *Psywar 1938 První psychologická válka moderní doby, Sudetská válka*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, s.r.o., 2010, ISBN 978-80-206-1113-0.

¹³⁸ ŠEPTÁK, Miroslav., Sudetoněmecká strana a parlamentní volby v květnu 1935, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 268-269, ISBN 978-80-7418-202-0.

základě svobodného vyjádření vůle lidu reprezentovala většinu Němců. Strana musela být brána jako důležitá součást vnitřního života republiky a s ohledem na mezinárodní situaci nemohla být jednoduše ignorována.“¹³⁹

Sudetoněmecká strana

SdP byla rozvětvena na dvě vnitrostranické větve, kdy jedna větev zastávala umírněnější nacistické názory a větev druhá byla naopak krajně radikální. Celistvosti strany však radikálové docílili zdiskreditováním jednoho ze zástupců „navenek demokratického“ křídla. Do čela strany se tak dostaly stejné osoby, které dříve figurovaly v popředí zakázaných německých politických stran. Prohitlerovské cítění stranických představitelů pak citelně zasáhlo do samotné destrukce Československé republiky.¹⁴⁰

Henleinovci posílení vítězstvím ve volbách začali systematicky zvyšovat své nároky a požadavky na československou vládu, která je (dle plánu SdP) již od samotného počátku nebyla schopna plnit. Nakonec Sudetoněmecká strana předložila požadavek na faktickou autonomii pohraničních oblastí, kterým cílila na totální vnitřní rozložení státu. Dále chtěla výrazně oslabit československou vládu a v neposlední řadě připravit „živnou půdu“ pro ovládnutí celé země hitlerovským Německem, a to i za použití případné vojenské síly. Svou sílu strana také ukazovala skoro každodenním vyvoláváním malicherných potyček převážně v Sudetech.¹⁴¹

Československá vláda uzavřela v roce 1937 dohodu s německými aktivistickými stranami, kterou ovšem Henlein neuznal, jelikož tvrdil, že tyto strany zastupují jen malé procento obyvatel německé menšiny, a že ústupky ČS vlády v dohodě obsažené jsou pro Němce nedostačující. V zápětí sám Henlein předložil protinávrh, který vláda označila za protiústavní, a proto ho neakceptovala. I přes všechny své činy strana až do konce roku 1937 oficiálně prohlašovala loajalitu Československé republice.¹⁴²

¹³⁹ ŠEPTÁK, Miroslav., *Sudetoněmecká strana a parlamentní volby v květnu 1935*, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 269, ISBN 978-80-7418-202-0.

¹⁴⁰ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-18-6.

¹⁴¹ MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 3. přepracované vydání, Praha, nakladatelství Linde Praha a.s., 2005, ISBN 80-7201-433-1.

¹⁴² SLÁDEK, Milan., *Němci v Čechách*, Praha, nakladatelství Pragma, 2003, str. 66, ISBN 80-7205-901-7.

„17. října 1937 vyprovokoval poslanec SdP Frank předem promyšlený a zinscenovaný incident s policií v Teplicích-Šanově, kde chráněn poslaneckou imunitou bezdůvodně napadl a zranil tři policisty, což však henleinovská propaganda vyložila jako útok proti sudetoněmeckému poslanci.“¹⁴³

Reakce SdP na inkriminovaný incident byla blesková, jelikož vše bylo již předem připravené, a tak Henlein obratem poslal prezidentu Benešovi požadavek bezprostřední autonomie Sudet. Absurdnost celé situace jen podtrhuje fakt, že dopis s požadavkem autonomie se dostal na stůl Benešovi až o den později, než byl zveřejněn v Německu.¹⁴⁴ Tento paradox osobně považuji za jasný a nezvratitelný důkaz o spojení Sudetoněmecké strany s hitlerovskou Třetí říší.

Německé národně-sociální cítění a způsob myšlení německého lidu ve vztahu k českému národu vystihl ve své knize, která byla psána ve formě osobního deníku, Joseph Goebbels¹⁴⁵ ve dnech 19. a 20. října 1937 velmi ostrými slovy, dovoluji si zde použít jen krátké citace: „ ... *Tahle pražská pakáž asi zaspala dobu. ... Tenhle sezónní stát musí pryč! ... Ubohá Čechárna. V bližší i vzdálenější budoucnosti jí nebude moc do smíchu.* ...“¹⁴⁶

Henlein zaslal v listopadu 1937 Hitlerovi zprávu, ve které doznává příslušnost jeho Sudetoněmecké strany k idejím radikálního nacionalismu, pro které je klíčová NSDAP vedená právě Hitlerem. Dále se ve zprávě píše o klamání odborné i laické veřejnosti, kdy strana se navenek prezentuje jako demokratická, podporující zachování jednotné ČSR. Pravý záměr strany je ovšem faktické rozložení státu a jeho následné konečné spojení s Německou říší. Samotný vůdce SdP zprávu koncipoval jako žádost, ve které Hitlera prosí o další instrukce k nadcházejícímu vládnímu postupu a další činnosti strany.¹⁴⁷

Velmi podlé chování předvedl Henlein také ve vztahu k veřejnému mínění v západních státech. Jeho strana se díky jeho činům stala důležitým článkem na

¹⁴³ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národnosti?*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2013, str. 28-29, ISBN 978-80-246-2377-1.

¹⁴⁴ SLÁDEK, Milan., *Němci v Čechách*, Praha, nakladatelství Pragma, 2003, str. 67, ISBN 80-7205-901-7.

¹⁴⁵ **Paul Joseph Goebbels** byl ministr propagandy v nacistické Třetí říši, jeden z nejbližších spolupracovníků Adolfa Hitlera, nacistický aktivista a zdatný demagog.

¹⁴⁶ GOEBBELS, Joseph., *Joseph Goebbels: Deníky 1935-1939*, svazek 3, Praha, nakladatelství Naše Vojsko, 2009, str. 257-259, ISBN 978-80-206-1000-3.

¹⁴⁷ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-18-6.

evropském poli. Osobně navštěvoval západní státy, převážně pak Velkou Británii, kde rozhlašoval lživé a nepravdivé informace o údajném útisku sudetských Němců v ČSR, jak na politické půdě, tak i před tamními novináři. Vládnoucí československá elita samozřejmě podobné aktivity neměla ve svém programu, a proto západní mocnosti snáze uvěřily těmto smyšleným lžím, které jim byly předkládány v předem promyšlené nacistické kampani. Ve Velké Británii a částečně i ve Francii mu bylo přislíbeno, že pokud německé vojsko vstoupí na ČS území, tyto státy na to nebudou nikterak reagovat.¹⁴⁸ Následky tohoto až nechutného jednání ze strany SdP se později projeví v jednáních o osudu Československa v Mnichově v září roku 1938.

Tato „Hitlerova loutka“, která se stala ze Sudetoněmecké strany, měla ještě jeden skrytý význam, a to ospravedlnění postupu německých nacistů za případného politického či vojenského vpádu na československé území a zásahu proti československé státnosti. Pokládám za důležité zde ještě zmínit, že obdobné snahy o totální rozklad ČSR jako měla SdP, se také objevovaly v parlamentu ze strany některých slovenských politických stran, které se přikláněly k nacistickým ideologiím. Za všechny bych zde uvedla Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu se svým představitelem a zakladatelem Andrejem Hlinkou, která již v první polovině 30. let otevřeně mluvila o myšlence na vyhlášení slovenské autonomie. Svou politiku později vystupňovala až k vyhlášení úplné samostatnosti Slovenska v období tzv. Druhé republiky. O profašistickém chování této strany budu pojednávat v 5. kapitole této práce.

2.5 Češi vs. Němci – záležitost č. 1 z hlediska světového míru

Původně lokální vnitrostátní konflikt mezi dvěma od pradávna sousedícími národy se na podzim roku 1937 stal otázkou č. 1 z hlediska světového míru. Samotný závěr roku se tak nesl v duchu mnoha urputných jednání a mezinárodních diplomatických setkání, ať už na domácí politické scéně či v zahraničním styku, které si kladly za cíl vyřešení otázky sudetského obyvatelstva v ČS pohraničních oblastech. Vládnoucí elity ČSR se velmi snažily o nalezení společné mírové cesty a schůdných kompromisů se Sudetoněmeckou stranou, avšak veškeré snahy přišly vniveč. Ani na

¹⁴⁸ KVAČEK, R.; HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Praha, nakladatelství Polart, 2011, ISBN 978-80-87286-11-1.

půdě západních evropských mocností Československo nenašlo tak potřebné zastání a podporu.¹⁴⁹

Pohroma, která se hnala na Československo, již byla nezastavitelná, šlo jen o formu, jakou oslabený stát zasáhne, a také v jakém časovém úseku udeří. Díky velmi propracované hitlerovské propagandě mělo Německo na své straně téměř celé západní mocenské veřejné mínění, a tak brilantní manipulací dosáhlo rozšíření názoru, že válkychtivé je tady vlastně Československo, a že jeho pohlcení Německem je prakticky jediné východisko z krize.

V druhé polovině 30. let snad již nikdo nemohl pochybovat, jak závažná je situace v Československé republice, a že má velký vliv na dění v celé Evropě. Je velmi zarážející, že si nikdo neuvědomil, či uvědomil, ale nic s tím nedělal, že tyto poměry jasně směřují k novému válečnému konfliktu obrovského rozsahu. Celá Evropa ještě zarputile mluví a jedná v „mírových tendencích“ a snaží se nastalé situace stále řešit „mírovou cestou“, ale Hitler v podstatě ode dne, kdy se dostal k moci, spřádal plány na vojenské obsazení evropských zemí na východ od Německa. Proto se není čemu divit, že jako první měli přijít na řadu právě jeho sousedé, tedy Rakousko, ČSR a Polsko.

Na druhé straně Evropy si velmoce v podobě Velké Británie a Francie hájily převážně své zájmy, a tak čím dál více ustupovaly před rozpínajícím se zlem v podobě nacismu a především Hitlerovo fašistického Německa. V urputné až zoufalé snaze vyhnout se dalšímu zničujícímu válečnému konfliktu se proto rozhodly pro „obětování“ malého státu uprostřed Evropy s nadějí, že to „vlkovi“¹⁵⁰ bude stačit.

Postupné vypovídání mírových smluv

Versailleský mírový systém mezinárodních právně-závazných smluv se stal velmi rychle přežitkem a nikdo již nevěřil ve faktickou platnost a dodržování těchto dohod uzavřených evropskými státy po první světové válce. Doba se velmi rychle měnila a zejména ze strany Německa docházelo k stále častějším prohřeškům proti obsahu těchto smluv. Vládnoucí německá složka v čele s Hitlerem otevřeně mluvila o dalších neakceptování podmínek ze smluv plynoucích, a dalo by se říci, že je i promyšleně a cíleně porušovala. Jako důvod uváděla přemrštěné požadavky v nich

¹⁴⁹ ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

¹⁵⁰ Vlkem mám samozřejmě na mysli A. Hitlera a jeho až chorobnou touhu po rozpínání německé říše.

obsažené a celkový příliš přísný systém, který byl zaveden pro Německo. Zbytek světa tehdy již konsternován strachem z rozmáhajícího se nacismu jen nečinně přihlížel.

Již na počátku 30. let 20. století nebylo postavení Československa z hlediska mezinárodního uznání a jeho pozice ve světě tak jasné jako v poválečné době. Náš dřívější spojenec – Francie (se kterou měla ČSR uzavřeno několik mírových dohod viz. podkapitola 1.5 této práce), kde část jejích vládních představitelů začala veřejně prohlašovat názor, že spojení právě s ČSR založené mírovými smlouvami je ve své podstatě pro Francii přitěžující, a že výhody jí z takového spojení plynoucí nejsou v žádném případě dostačující. Začaly se zde ozývat hlasy volající po vypovězení výše zmíněných závazků.¹⁵¹

Právně závazné mírové smlouvy tak postupně dostávaly spíše symbolickou povahu bez faktického významu i přes jejich stále ještě platnost. K Francii se postupně přidala i Velká Británie, která pokračovala ve své politice appeasementu, a zaujala obdobný postoj vůči Československé republice, také z důvodu panujících obav ze ztráty svých kolonií ve světě. Od roku 1937 totiž v Anglii v čele vládnoucí složky působil Neville Chamberlain, a ten neskrýval svou podporu právě pro Henleinovce, ba dokonce otevřeně přesvědčoval francouzskou vládu, aby upustila od svých závazků, které má vůči Československé republice.¹⁵²

Mezinárodní situace se nesla v duchu jednání o dalším postupu především mezi dvěma velmocemi a to VB a Francií. Británie bez obalu mluvila o své strategii nezasahovat do sudetského konfliktu, ba dokonce hovořila o neposkytnutí pomoci v případném vojenském napadení ČSR ze strany Německa. Klíčovým momentem však bylo váhání ze strany Francie, která dlouho nevydala oficiální stanovisko, jelikož si byla dobře vědoma uzavřených mírových smluv s ČSR z dvacátých let. Toto zaváhání a neprojevení jasného názoru ohledně situace Československa tak dalo českým státníkům naději, že Francie nám nakonec zůstane věrná a dostojí svým slovům.¹⁵³ Nutno podotknout, že naděje to byla marná, jak se dozvíme dále.

Z dalšího vývoje mezinárodní situace ke konci 30. let 20. století již bylo nanejvýš jasné, že na pomoc Československu dohodové státy nepřijdou, i přes dříve

¹⁵¹ SCHELLE, Karel a kol., *Právní dějiny*, Plzeň, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, ISBN 978-80-7380-043-7.

¹⁵² KVAČEK, R.; HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Praha, nakladatelství Polart, 2011, ISBN 978-80-87286-11-1.

¹⁵³ Tamtéž.

uzavřené mírové smlouvy o vzájemném přátelství a pomoci ve stavu napadení. A bohužel už ani s „pomocnou rukou“ Sovětského svazu se nedalo příliš počítat. Československá republika tak zůstala v samém srdci Evropy úplně sama.

Se svým osudem se však nehodlala tak lehce smířit, a proto dala vystavět mohutnou strukturu opevnění v pohraničních oblastech u západních hranic země. Český lid byl odhodlán svou zemi velmi statečně bránit, a tak velice rychle vznikala silná a početná československá armáda, která měla k dispozici na svou dobu velmi moderní zbraně. ČSR se nechtěla vzdát bez boje, ovšem události roku 1938 ji k tomu fakticky přinutily.

2.6 Uprchlíci před nacismem ve 30. letech

Ráda bych do své práce vnesla trochu modernější pohled na meziválečnou situaci v Evropě. Chtěla bych se pokusit rozbít laickou veřejností možná dosti zaběhlou teorii kolektivní viny, kdy právě v tomto období začalo splývat označení Němec s označením nacista či fašista. Fakt, že tomu tak není, se pokusím zdůraznit právě touto podkapitolou, kde se vynasnažím alespoň ve zkratce nastínit nezáviděníhodnou situaci Němců – „nefašistů“ prchajících ze své vlasti před Hitlerovou krajně-radikální a agresivní politikou.

Očima tehdejších uprchlíků byl v Československu spatřován „*poslední ostrůvek demokracie v neklidem zmítané střední Evropě*“. V přístupu k německým uprchlíkům se odrazily „*proměny českoněmeckých vztahů a celkové společenské situace na mezinárodní, celorepublikové i lokální úrovni*“. Z počátku třicátých let se dala na československém lidu vyzorovat otevřenost a ochota uprchlíkům pomáhat. Souvislost to jistě má se skutečností, že „*obyvatelé Československa ještě nepočítali s ohrožením vlastní existence*“. Po mnichovském diktátu a následném období Druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava se situace ovšem radikálně proměnila a „*Češi začali palčivěji vnímat otázku svého osobního ohrožení*“, a tak se počáteční snaha změnila v negativní přístup k prchajícím Němcům.¹⁵⁴

¹⁵⁴ SKOŘEPOVÁ, Z.; KADERÁBEK, J., Odtud se už také utíká...proměny československé společnosti a jejího postoje k německým uprchlíkům ve třicátých letech 20. století, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 102 a 107-108, ISBN 978-80-7418-202-0.

Po nástupu Hitlera k moci roku 1933 začaly stovky německých uprchlíků překračovat hranice s ČSR ve snaze utéct před nacismem. Na první masu lidí, která k nám přišla, nebyl stát zdaleka připraven. „*Přestože vzájemné vztahy obou zemí byly spíše chladné, Československo se stalo jednou z mála zemí, která začala německým uprchlíkům poskytovat azyl.*“ Po anšlusu Rakouska se rapidně zvedl počet uprchlíků o rakouské občany. Z důvodu zaskočení československých úřadů z nastalé situace byl přístup k jednotlivým uprchlíkům značně různorodý a nekoordinovaný.¹⁵⁵

Vystupňování problému také zapříčinila mezinárodní situace, která vyvrcholila svoláním mezinárodní konference do Evianu v červenci roku 1938. Na konferenci byla ČSR označena za „*zemí přímo ohroženou nacistickým vlivem. Stát, který byl dříve považován za jeden z možných konečných cílů, do něž uprchlíci směřovali a v němž mohli počítat s více méně bezpečným a zajištěným životem, byl označen za rizikové území*“. Následná reakce migrantů byla velmi vypjatá, dá se označit až za panickou. Nutno podotknout, že tento strach byl velmi oprávněný, jelikož „*okamžitě po vyhlášení Mnichovské dohody začalo docházet na odtrženém území k diskriminaci Židů*“.¹⁵⁶

Došlo k další vlně migrace, tentokrát ze zabraných pohraničních oblastí hlouběji do vnitrozemí. Ovšem bezpečno již nebylo ani zde, jelikož okleštěná Druhá republika se silně radikalizovala a nacionalizovala, pronikla sem ve velké míře i protižidovská politika antisemitismu.¹⁵⁷ S nárůstem počtu uprchlíků také narůstá i finanční nákladnost celého procesu, kterou ovšem oslabená republika nemohla zvládnout sama, a tak o pomoc požádala Velkou Británii, kterou také z větší či menší části za tuto situaci obviňovala. Finanční podpora byla republice přislíbena, ovšem vzhledem k nadcházejícím událostem nebyla nikdy vyčerpána.

Počty tehdejších uprchlíků se pohybovaly okolo 186 000 osob, většina z nich byla české národnosti (asi 150 000) a přibližně pětina z nich měla v plánu emigrovat do zahraničí. Židů bylo na 15 000, sudetských Němců 13 000 a 6 000 říšských a rakouských a 2 000 Maďarů.¹⁵⁸

¹⁵⁵ SKOŘEPOVÁ, Z.; KADEŘÁBEK, J., Odtud se už také utíká...proměny československé společnosti a jejího postoje k německým uprchlíkům ve třicátých letech 20. století, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 102-103, ISBN 978-80-7418-202-0.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 103.

¹⁵⁷ KUKLÍK, J.; GEBHART, J., *Druhá republika 1938-1939*, Praha, nakladatelství Paseka, 2004, ISBN 80-7185-626-6.

¹⁵⁸ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, str. 130, ISBN 978-80-87284-18-6.

Katastrofální bylo pro migranty vyhlášení Protektorátu, panika mezi nimi se změnila v hrůznou hysterii. Pobyt uprchlíků na našem území se pro ně stal „*doslova přes noc nelegálním. Jejich dokumenty byly prohlášeny za neplatné, fakticky nerednou se stala možnost vycestovat*“. Většina migrantů nestačila získat české občanství, a tak se na ně vztahovaly říšské zákony, obzvláště pak tzv. rasové zákony, a tak mohli být obviněni z velezrady. „*Obě varianty znamenaly v „lepší“ případě okamžitý transport do koncentračního tábora, v horším bezodkladnou popravu.*“ Uprchlíci měli po okupaci strach zůstat ve svých konspiračních bytech, a tak mnohdy celé dny chodili venku a bezradně přemýšleli, jak si zachránit holý život. Často také měnili svá útočiště.¹⁵⁹

Po vstupu na protektorátní území se muselo gestapo potýkat s nepřehledným a komplikovaným správním systémem, který u nás panoval. I přes nejasnou dokumentaci a matoucí strukturu některých institucí začalo ovšem velmi brzy postupovat až s hrůznou efektivitou. Emigranti však velice špatně odhadli situaci, neboť se schovávali převážně na venkově kvůli obavám z mohutných čistek v Praze. Venkované ovšem nebyli tolik tolerantní a vstřícní k uprchlíkům, a také zde byla o poznání menší anonymita obyvatel, a tak se zde mnohem více udávalo než ve větších městech. V období necelých dvou měsíců se gestapu podařilo zatknout 6 000 osob, z nichž 1 500 bylo posláno přímo do koncentračních táborů.¹⁶⁰

„*Němečtí utečenci, nyní již následováni i svými československými souputníky, se v těchto okamžicích ocitali na samé hranici svých existenčních možností. Jednalo se prakticky již o jejich druhou emigraci, přičemž při každé z nich ztráceli značnou část svého již tak skromného majetku. Z Československa tak odcházeli veskrze zlomení lidé, kteří nechápali, jak se dosud otevřená společnost, v níž doufali nalézt důstojné pokračování svých předchozích životů, mohla během několika let tak radikalizovat a proměnit. Zapomínali přitom na skutečnost, že v počátku byla jedinou zemí, která je byla ochotna přijmout.*“¹⁶¹

¹⁵⁹ SKOŘEPOVÁ, Z.; KADERÁBEK, J., Odtud se už také utíká...proměny československé společnosti a jejího postoje k německým uprchlíkům ve třicátých letech 20. století, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 105-106, ISBN 978-80-7418-202-0.

¹⁶⁰ DAMS, C.; STOLLE, M., *Gestapo*, Praha, nakladatelství Paseka, 2010, str. 129-130, ISBN 978-80-7432-018-7.

¹⁶¹ SKOŘEPOVÁ, Z.; KADERÁBEK, J., Odtud se už také utíká...proměny československé společnosti a jejího postoje k německým uprchlíkům ve třicátých letech 20. století, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, str. 107, ISBN 978-80-7418-202-0.

3 Osudný rok 1938

Dlouho jsem přemýšlela, jak bych pojala úvodní slovo k této kapitole. Hlavní myšlenka, která mě v souvislosti s událostmi velmi bouřlivého a dramatického roku 1938 napadla je, že tento rok naprosto „patřil“ nacistickému Německu a jeho vůdci Adolfu Hitlerovi. Mám tím na mysli, že v podstatě většina jeho hlavních plánů, které spřádal již od svého nástupu k moci, mu v tomto roce „vyšla“ i bez vyvolání faktického válečného konfliktu, samozřejmě i přes mnohé peripetie. Netajil se myšlenkou na obnovení velkolepé německé říše v rozsahu minimálně z dob minulých a první krůčky v podobě pohlcení Rakouska a velké části Československa se mu opravdu podařily právě v tomto roce. Navíc dostal mnoho impulzů ze zahraničí v podobě nečinnosti západních velmocí i přes enormní stupňování svých požadavků, díky kterým jeho sebevědomí narostlo do neuvěřitelných rozměrů.

Dovolím si zde citovat anglický úryvek z knihy, který si myslím velmi dobře vystihuje dnešní názor na události v roce 1938. Jedná se o úvodní slovo kapitoly: „*The „Czechoslovak year“: 1938*“, a pojednává o přesunutí Hitlerovy pozornosti právě na Československo: „*After the Anschluss of Austria in March 1938, another flagrant violation of the Versailles Treaty, which by then was gradually changing into a piece of historical writing, it became clear that Czechoslovakia was the next item on Hitler's list.*“¹⁶², volně přeloženo se zde říká, že po obsazení Rakouska v březnu 1938, které bylo dalším výrazným znakem násilného porušení Versailleské mírové smlouvy, která se tímto postupem stávala jen „kusem papíru s historií“, je jasně znatelné, že na Hitlerově seznamu je další právě Československo.

Ještě bych zde ve zkratce ráda zmínila, proč se Adolf Hitler tak urputně zajímal o země české a proč vyvinul tak obrovské úsilí k jejich získání. Československá republika byla nejvyspělejším a nejrozvinutějším státem ze všech zemí z bývalé Rakousko-Uherské monarchie. Životní úroveň v našich zemích po první světové válce byla jednou z nejvyšších na celém světě a náš systém demokracie jeden z nejpropracovanějších. Národnostní problém mezi Čechy a Němci, který u nás vyvěral na povrch, byl tedy jen záminkou, kterou Hitler obratně využil, nikoli však faktický důvod jeho zájmu a později i vpádu. Prospěch, který mu ze zabránění Československa

¹⁶² SMETANA, Vít., *In the Shadows of Munich. British Policy towards Czechoslovakia from 1938 to 1942*, Praha, nakladatelství Karolinum Press, 2008, str. 43, ISBN 978-80-246-1373-4.

plynul, tkvěl v získání strategické polohy uprostřed Evropy a také v získání velmi moderní československé válečné mašinerie. To vše, dle mého názoru, navíc svědčí o velké promyšlenosti jeho plánů.

3.1 „Anšlus“ Rakouska

V podstatě ihned po rozpadu Rakouska-Uherska se objevovaly hlasy pro znovusjednocení národa německého v jednu říši. Státy Dohody však toto řešení radikálně odmítaly, a pro zachování poválečného mírového stavu a statusu quo, anšlus Rakouska přímo zakázaly Versailleskou smlouvou. Jako pokus o sjednocení ve velkoněmeckou říši by se dala pokládat jednání z roku 1931 o celní unii mezi Německem a Rakouskem, která byla ovšem potlačena západními státy z důvodu obav o přílišnou sílu pramenící z případného spojení těchto dvou zemí. Dalším pokusem o spojení těchto zemí byl plán již A. Hitlera, který sestavoval od zhruba poloviny třicátých let, a ve kterém chtěl Rakousko připojit i za použití vojenské síly.¹⁶³

Stalo se tak dne 12. března 1938, kdy Německo fakticky vojensky obsadilo území Rakouska a tento den je tak do historie zapsán jako tzv. „anšlus“ Rakouska (německy anschluss). Ihned následující den Hitler vydal prohlášení, kde Rakousko prohlásil za oficiální součást Německa. Po zdolání tohoto kroku ovšem dochází k upnutí vši Hitlerovi pozornosti právě na Československo a jeho problém se sudetskými Němci v pohraničí, který chce přenést z původně vnitrostátního konfliktu na mezinárodní pole.

Reakce západních mocností na anšlus, převážně pak Velké Británie a Francie, byla, dalo by se říci, smutnou „generální zkouškou“ na pozdější jednání ohledně osudu Československa. Z jejich strany došlo pouze k formálním slovním protestům, které ještě více dodaly na sebevědomí nacistickému Německu, které je velmi snadno utišilo tvrzením, že jde pouze o vnitřní záležitosti obou zemí.¹⁶⁴ Nutno podotknout, že rakouský kancléř Kurt Schuschnigg po jednání s Hitlerem na jaře roku 1938 se bez většího odporu plně podrobil Hitlerovo požadavkům.¹⁶⁵

¹⁶³ ČELOVSKÝ, Bořivoj., *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy, nakladatelství Tilia, 1999, str. 115-116, ISBN 80-86101-19-3.

¹⁶⁴ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-18-6.

¹⁶⁵ GOEBBELS, Joseph., *Joseph Goebbels: Deníky 1935-1939*, svazek 3, Praha, nakladatelství Naše Vojsko, 2009, ISBN 978-80-206-1000-3.

Jediný z evropských států, který se proti Německému postupu tvrdě ohradil, byl Sovětský svaz. V této souvislosti se zraky československých vládních představitelů obrátily na Moskvu, jak bude vypadat její postup v případě napadení naší republiky Německem, a zda dostojí svých závazků. Prohlášení, které Sovětský svaz v této souvislosti učinil, ovšem moc uspokojivé nebylo. SSSR sice vyjádřil otevřenou podporu Československu, avšak svou pomoc podmínil také zásahem Francie. Sověti v této době přišli s návrhem svolat mezinárodní konferenci, kde by se jednalo o vyřešení sudetské krize a také o zastavení rozpínavých snah Německa. Ovšem tento návrh byl rezolutně odmítnut anglickou vládou, a proto ke konferenci za účasti Sovětského svazu nikdy nedošlo.¹⁶⁶

Splynutím těchto dvou zemí, tedy Německa a Rakouska, v jeden celek dochází k zásadnímu překreslení mocenské mapy Evropy. Německo tím získalo řadu nesporných výhod, jako je například státní hranice s dalšími státy, konkrétně s Itálií, která se netajila svými sympatiemi k nacistickým ideologiím. V brzké době sehraje také zásadní roli jako fašistický spojenc Německa, Maďarska a Jugoslávie, a tím se mu otevírá možnost další expanze do východní a jižní Evropy. Pro Československou republiku tyto nové hranice s Německem byly velkou ránou, jelikož na své jižní hranici neměla skoro žádná opevnění a ta vystavěná na západní a severní hranici jaksi ztratila na svém významu. Podobný problém s novými hranicemi řešila i Francie, které se také její státní hranice s Německem výrazně prodloužila.¹⁶⁷

Hitlerovi tento velký krok „nesebral dech“ ani na chvíli a ihned po úspěšném anšlusu Rakouska zaúkoloval svůj generální štáb okamžitým faktickým plněním svého plánu, který nazval „**Fall Grün**“, a který obsahoval postupy, jak vojenské tak i politické, na úplnou destrukci ČSR. Sudetští Němci v čele s SdP dostali jasné pokyny ke stupňování svých nároků a požadavků na československou vládu, které již dopředu byly absolutně neslučitelné se zásadami ČSR, a proto také zcela nepřijatelné. Henleinovci tyto pokyny začali s nadšením pohotově plnit. S dalšími snahami o rozložení republiky přicházeli také již zmínění slovenští představitelé fašismu, především stoupcí Hlinkovy slovenské ľudové strany, kteří stupňovali své snahy na odtržení Slovenska a vyhlášení autonomie. Jejich záměry byly ještě podpořeny

¹⁶⁶ BENEŠ, Edvard., *Paměti – Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, 2004, ISBN 80-206-0709-9.

¹⁶⁷ ČELOVSKÝ, Bořivoj., *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy, nakladatelství Tilia, 1999, str. 117, ISBN 80-86101-19-3.

skutečností, že Hitler nijak zvlášť neprojevoval zájem o slovenské území a jeho agresivní plány se soustředily pouze na země české.

V březnu roku 1938 odcestoval Henlein do Berlína pro pokyny k dalšímu postupu Sudetoněmecké strany na našem území. Sám Hitler osobně přítomen schůzi nebyl, avšak po svých spolupracovnících poslal zprávu, ve které vyslovil silnou podporu henleinově SdP i jemu samotnému, a ještě znovu zdůraznil důležitost pokračování stupňování sudetoněmeckých nároků na vládu ČSR.¹⁶⁸ Po návratu Henlein svou politiku ještě umocnil skutečností, že v podstatě jakékoli snahy o jednání v mezích zákona či předložené návrhy ze strany československé vlády, ať už obsahovaly jakkoli velké ústupky, vždy radikálně „smetl ze stolu“. Jasně propojení a snahy dosáhnout společných cílů na úplné rozložení ČSR mezi Hitlerem, SdP a Hlinkovci se v této době projevovaly naplno.¹⁶⁹

3.2 Karlovarský program

Jeden z klíčových momentů této doby byl stranický sjezd Sudetoněmecké strany, který byl s napětím očekáván celou vládou, a který byl svolán do Karlových Varů na 23. duben 1938. K řešení zde byla otázka dalšího směřování politického života uvnitř republiky. SdP však zde jen oficiálně potvrdila již předem připravený postup, který vyjednal Henlein osobně v Berlíně, viz. výše. Dne 24. dubna, tedy ihned den poté, Henleinovci zveřejnili **8 bodů Karlovarského programu**, a to:

- 1) úplnou rovnoprávnost národů, tedy sudetských Němců s národem českým a slovenským,
- 2) vznik právnické osoby, která by garantovala toto rovnoprávné postavení pro německé obyvatele,
- 3) odtržení a vyhlášení autonomie pro území Sudet,
- 4) vytvoření soustavy autonomních samosprávních orgánů na sudetském území, a to pro všechny záležitosti sudetských Němců,
- 5) privilegia pro občany německé národnosti při obsazování pozic státních úředníků v německých oblastech,

¹⁶⁸ DUFFACK, J.J., *Psywar 1938 První psychologická válka moderní doby, Sudetská válka*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, s.r.o., 2010, ISBN 978-80-206-1113-0.

¹⁶⁹ ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

- 6) zákonná ochrana pro sudetské Němce, kteří žijí ve státě mimo pohraniční oblasti,
- 7) možnost svobodně se přihlásit k národnosti německé a k jejím celosvětovým ideologiím a idejím a
- 8) požadavek na náhradu škod pro sudetské Němce napáchaných křivdami a bezprávím, které jim způsobilo Československo od dob jeho vzniku, tedy od roku 1918.¹⁷⁰

V souhrnu tedy SdP požadovala úplné uznání autonomie sudetoněmeckého obyvatelstva ve všech sférách života, přes územní samostatnost až po sudetoněmecké občanství a samosprávný aparát, a tím cílila na faktickou destrukci našeho státu a demokratického zřízení. O nesmyslnosti a absurditě požadovaného odškodnění ani nemluvě.

Němci nestupňovali pouze svoje požadavky, ale také jejich zahraniční propaganda o poměrech v ČSR nabírala na síle. Neustále „donášeli“ západu, jak válkychtivá je prý československá vláda, vyprávěli zvěsti o údajném mohutném útlaku a útisku Němců u nás, využívali každou potyčku, aby ji v očích zejména Velké Británie vykreslily jako obrovské zlo, kterého se mají dopouštět Češi na menšinovém německém obyvatelstvu. Fakt, že se tyto zvěsti vůbec nezakládají na pravdě, tady asi nemusím nikterak zdůrazňovat. Celé toto „divadélko“ bylo účelově vytvořené k ospravedlnění německého postupu v ČSR. Československá vláda se samozřejmě snažila tento „oheň“ hasit a uvádět věci na pravou míru, ovšem podporu mocností velmi rychle ztrácela. Ve světě totiž stále ještě převládal pro mě nepochopitelný názor, že Hitler na ČSR nezaútočí.¹⁷¹

Velká Británie zastávala jasné stanovisko ohledně případně pomoci, spíše tedy „nepomoci“, pro Československo a o stejném postupu nezasahovat houževnatě přesvědčovala i Francii. Ta se nakonec podvolila a také se rozhodla pro „obětování“ svého bývalého spojení. Tím se chtěla vyhnout válečnému střetu s Německem, jelikož si byla dobře vědoma jeho síly a svých případných ochromujících ztrát v boji s ním. Tato politika vyústila v demarši¹⁷², kterou vydala VB a Francie dne 7. května

¹⁷⁰ ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

¹⁷¹ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, 3. vydání, Praha, nakladatelství Prostor, 1999, ISBN 80-7260-025-7.

¹⁷² **Demarše** je diplomatický výstup či důrazné upozornění.

1938, a ve které tyto státy vytvářejí silný nátlak na československé vládní představitele, aby souhlasili a přijali 8 bodů Karlovarského programu.¹⁷³ Vláda jako reakci vydala dne 14. května memorandum, ve kterém stálo, že se cítí být vázána povinností hájit naši svrchovanost a integritu, a že se tedy odmítá podvolit jasně protiústavním požadavkům SdP.

Hitler neúnavně pokračoval v plnění svého plánu Fall Grün a postupně přesouval své vojenské oddíly stále blíže k hranicím s ČSR. Tento pohyb a připravenost jednotek zaútočit se neobešla bez povšimnutí veřejnosti, avšak se samotným útokem Hitler váhal. Byl si dobře vědom mohutného opevnění, které se nacházelo na české straně hranic, od svých tajných služeb věděl také o velmi moderních zbraních, kterými československá armáda disponovala a celkově si nejspíš nebyl zcela jist, jestli je německá armáda vůbec schopna prolomit naše obranné linie.¹⁷⁴

O odhodlání českého obyvatelstva bránit svou zem zase nebylo pochyb po vydání **manifestu „Věrní zůstaneme“** ze dne 15. května 1938, který vydala česká odborná veřejnost, a který byl otisknut ve většině československých tiskovin. Manifest obsahoval výzvu směřovanou československé vládě i občanům, aby bránili naši státní celistvost a nezávislost před nacistickým a agresivním Německem.¹⁷⁵

Prezident Beneš dostal informaci od svých tajných služeb, že se německé vojenské oddíly pohybují v pohraničí, a na tento popud svolal mimořádnou schůzi vlády na 20. května téhož roku. Schůze se účastnily také generální štáby a bylo zde rozhodnuto o okamžité částečné mobilizaci, která byla vyhlášena ještě tentýž den. Neuvěřitelné odhodlání a disciplinovanost českého obyvatelstva zapříčinila, že pouze tři dny stačily k tomu, aby se v pohraničí vytvořila československá armáda, která čítala na 190 000 vojáků v plné zbroji.¹⁷⁶ Tato blesková reakce vládních představitelů byla velmi působivá, dokonce i na nějaký čas utichly nepokoje v sudetských oblastech a rozhodně narušila Hitlerovy plány na tiché obsazení

¹⁷³ OLIVOVÁ, Věra., *Zápas o Československo 1938*, Praha, nakladatelství Společnost Edvarda Beneše, 1996, str. 16-19, ISBN 80-901733-7-3.

¹⁷⁴ JUNEK, Václav., *Hitler v Čechách*, Praha, nakladatelství BVD, 2012, ISBN 978-80-87090-56-5.

¹⁷⁵ KUKLÍK, Jan., *Spisovatelský manifest a Petiční výbor Věrní zůstaneme*, in: KUKLÍK, Jan., *Přednášky z 51. běhu Letní školy slovanských studií*, Praha, vydala Univerzita Karlova, 2008, str. 148-161.

¹⁷⁶ ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

pohraničí. Podle některých zdrojů se armáda rozrostla o 170 000 vojáků jen díky povolání pěti ročníků speciálních zbraní a pouze jediného mužů v záloze.¹⁷⁷

Nutno dodat, že tuto částečnou mobilizaci bral československý lid velmi pozitivně a s velkou odvahou se chtěl postavit nepříteli v podobě Německa. Z dalšího vývoje se ovšem dozvíme, že toto „zastašení“ bylo posledním záchranným naděje Československa na vítězství v této sudetské krizi. Tento smělý krok vládních představitelů měl velmi kladné ohlasy v zahraničí. Prezident Beneš dokonce obdržel několik dopisů od evropských mocností, včetně Velké Británie, Francie a Sovětského svazu, ve kterých mu děkovaly, že zažehnal hrozbu války a zachoval tím mírový stav v Evropě.¹⁷⁸

Anglická vláda dokonce vydala prohlášení, kde upozornila Hitlera, že pokud vstoupí se svou armádou na naše území, bude to bráno jako rozpoutání válečné agrese. Odpověď Německa, že se i přes mobilizaci v ČSR, která je údajným jasným důkazem o naší válkychtivosti, snaží o mírové vyřešení celé situace, byla jasným „hozením“ viny na Československo a opět brilantní prací německé propagandy. Problém nastal v nedostatku důkazů o pohybu německých ozbrojených oddílů v českém pohraničí, Hitler tuto informaci samozřejmě ihned popřel, a Velká Británie zase „otočila“ nazpět a dále pokračovala v politickém nátlaku na ČSR, aby přijala autonomii sudetských Němců.¹⁷⁹

Západní mocnosti vydaly začátkem června 1938 další dvě demarše, ve kterých opět zvyšovaly nátlak na Československo. Anglie šla navíc ještě dál, když prohlásila, že pokud ČSR neuposlechne jejích doporučení, bude oficiálně zbaveno všech svých dříve uzavřených spojení, a tím pádem by v případném konfliktu s Německem stálo proti němu samo. Byl to pouze promyšlený taktický tah Velké Británie, jak do hrozícího válečného konfliktu „nezatáhnout“ i další státy Evropy.¹⁸⁰

Děni několika posledních týdnů lehce znejistilo i samotného Adolfa Hitlera v plnění jeho plánu Fall Grün, a tak nelenil a sepsal nové doplnění původního

¹⁷⁷ ČELOVSKÝ, Bořivoj., *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy, nakladatelství Tilia, 1999, str. 173, ISBN 80-86101-19-3.

¹⁷⁸ BENEŠ, Edvard., *Mnichovské dny*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, 2003, ISBN 80-206-0673-4.

¹⁷⁹ KVAČEK, R.; HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Praha, nakladatelství Polart, 2011, ISBN 978-80-87286-11-1.

¹⁸⁰ OLIVOVÁ, Věra., *Zápas o Československo 1938*, Praha, nakladatelství Společnost Edvarda Beneše, 1996, str. 25-27, ISBN 80-901733-7-3.

plánu o nové postupy, čímž vytvořil již konečnou podobu tohoto hrůzného plánu. Na definitivní ukončení československé otázky poprvé ustanovil datum, mělo se tak stát do 1. října roku 1938.¹⁸¹

Krátký záchvěv všeobecné radosti ze zažehnání války velmi rychle odezněl jak v zahraničí, tak i v Československu a už se zase jednalo jakým způsobem tedy ten „mírový stav“ udržet. Pod tlakem se uvolila československá vláda k projednání memoranda Sudetoněmecké strany ze začátku června roku 1938 na svém zasedání koncem června téhož roku. Zároveň vládnoucí složka vytvořila tzv. „**národnostní statut**“, který obsahoval národnostní zákony:

- národní statut,
- novelizovaný jazykový zákon a
- zákon o autonomii národů, který obsahoval články o decentralizaci státní správy.¹⁸²

Oba tyto dokumenty, tedy memorandum a národnostní statut, se staly základem pro nesčetná jednání československé vlády, jak finálně vyřešit sudetoněmeckou krizi. Jednání byla zdlouhavá a nebyla vůbec jednoduchá. Trvala po celý červen i červenec, až se to vládě Velké Británie zdálo jako zbytečné průtahy celé situace, a proto se rozhodla zakročit. Povolala do Československa svého nezávislého odborníka, který by sudetoněmeckou krizi zhodnotil a pomohl nalézt řešení schůdné pro obě strany sudetoněmeckého sporu.

3.3 Mise lorda Runcimana

Britská delegace byla v polovině července 1938 na návštěvě ve Francii a tam se také zrodil nápad vyslat nezávislý britský arbitr do ČSR, se kterým Francie souhlasila. Dne 20. července zaslala vláda Velké Británie výzvu adresovanou prezidentu Benešovi, ve které ho důrazně nabádala, aby se spolupráci s anglickým odborníkem souhlasil. Ten však zprvu odmítl, aby někdo „cizí“ rozhodoval o dalším postupu československé vlády, avšak po nátlaku britského vyslance v Čechách otočil a sám o britského odborníka zažádal. Velmi paradoxní mi v této souvislosti připadá fakt, že v Anglii se

¹⁸¹ ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

¹⁸² BENEŠ, Edvard., *Mnichovské dny*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, 2003, ISBN 80-206-0673-4.

o nezávislém arbitru pro řešení sudetoněmecké krize jednalo asi o měsíc dříve, než o ni bylo fakticky požádáno ze strany Československa. Dokonce byl i osloven odborník, lord Walter Runciman, který také s nabídkou souhlasil ještě před žádostí prezidenta Beneše.¹⁸³

Dalším velkým znakem neseriózního jednání je beze sporu doporučení, které dostal lord před odjezdem do Československé republiky, které je trefně obsaženo v následující anglické citaci: „*Walter Runciman, the National Liberal ex-President of the Board of Trade, declared upon his arrival in Prague that he came „as an independent person, acting with no instructions, and free from prejudice“.* In fact all sides considered him a British official representative and Runciman was aware of Lord Halifax's opinion, that Britain would find it „very embarrassing“ if his mission ended by blaming the SdP for the lack of a settlement.“¹⁸⁴ Píše se zde, že Walter Runciman, národní liberál a bývalá hlava ministerstva obchodu, prohlásil při svém příjezdu do Prahy, že přijel „jako nezávislá osoba, jednající bez předchozích instrukcí a s volností v rozhodování“. Fakt ovšem zůstává, že všechny strany ho uznaly za britského oficiálního reprezentanta a Runciman byl informován o názoru lorda Halifaxe, že Británie by shledala „velmi nevhodným“, kdyby jeho mise skončila obviněním SdP z nedostatku zájmu o kompromis.

Lord Runciman přijel na naše území dne 3. srpna 1938 a ihned začal s jednáním na obou stranách sporu, jelikož měl působit jako jakýsi „prostředník vyjednávač“. Tímto byla prakticky prolomena „hradba“ vnitrostátního konfliktu, který se stal již oficiálně mezinárodním problémem. Velmi zarážející je skutečnost, že se lord setkal jako první s Henleinem a až po jejich jednání se teprve sešel s prezidentem Benešem. Podle mého názoru byl tento postup jasným důkazem o stranění a „nadržování“ SdP a celkově o významu celé Runcimanovi mise, která byla spíše jen další formou nátlaku na vládu Československé republiky k přijetí Henleinovo požadavků. Mise Runcimana byla z počátku vnímána československým lidem jako další záchvěv naděje pro zachování jednoty a suverenity ČSR, ovšem velmi brzy se ukázalo, že naděje to byla přinejmenším marná.¹⁸⁵

¹⁸³ ČELOVSKÝ, Bořivoj., *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy, nakladatelství Tilia, 1999, str. 230-232, ISBN 80-86101-19-3.

¹⁸⁴ SMETANA, Vít., *In the Shadows of Munich. British Policy towards Czechoslovakia from 1938 to 1942*, Praha, nakladatelství Karolinum Press, 2008, str. 52, ISBN 978-80-246-1373-4.

¹⁸⁵ KVAČEK, R.; HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Praha, nakladatelství Polart, 2011, ISBN 978-80-87286-11-1.

Realita ovšem byla taková, že Henlein a další představitelé Sudetoněmecké strany si ještě před jednáním s Runcimanem zaletěli pro pokyny do Berlína, kde jim bylo sděleno, že žádná další vyjednání s československou vládou již nejsou akceptovatelná a že říšský vůdce Hitler trvá na vyřešení sudetoněmecké krize s použitím vojenského vpádu do ČSR.

Prezident Beneš vypracoval tzv. „třetí plán“, který byl sestaven na základě jednání s lordem Runcimanem a dle jeho požadavků od SdP. Předložil jej dne 29. srpna 1938. Žádným překvapením nebylo, že ho Henleinovci okamžitě odmítli. Reakce lorda ovšem zarážející byla, protože i přes fakt, že tento plán v podstatě vyjadřoval jeho vůli, označil ho za nevyhovující a nedostatečný. Dokonce se o něm vyjádřil jako o jasném důkazu neochoty prezidenta Beneše a potažmo celé vlády k nalezení kompromisu mezi stranami.¹⁸⁶

Tlak, který byl vyvíjen na československé vládní představitele, byl neuvěřitelný. I přes úmornou snahu o nalezení kompromisu a i přes nemalé ústupky, které byly až na samé hranici slučitelné se samotnou existencí státu, se celou Evropou nesly zvěsti, podpořené samozřejmě německou mohutnou propagandou, že svět stojí na prahu další zničující války a za viníka byla označována právě ČSR. Radikální nárůst vojenského průmyslu a zbrojení v Německu bylo na samém vrcholu a Hitlerova armáda se stále více hromadila u hranic s ČSR.

Jako poslední možný „mírový“ krok by se dal nazvat tzv. „čtvrtý plán“, který sestavil osobně Beneš a který se obsahově naprosto shodoval s požadavky Sudetoněmecké strany. K takovému zoufalému činu se československý prezident uchýlil z jediného důvodu, předpokládal totiž, že ani tento plán SdP nepřijme, a tudíž tím chtěl jen „otevřít oči“ západním mocnostem o faktické vstřícnosti a naproti tomu o válkychtivosti jednotlivých stran sporu. Sepsáním a zveřejněním tohoto dokumentu sledoval možnost případně pomoci ve válečném střetu ze strany západních mocností, které by snad konečně „prozřely“. Ovšem sám ve své knize uvádí, že naděje to byla opravdu mizivá.¹⁸⁷

Dne 6. září 1938 bylo oficiálně vyhlášeno přijetí čtvrtého plánu, tedy faktické přistoupení na podmínky SdP, které vláda ač velmi nerada odhlasovala den předtím.

¹⁸⁶ OLIVOVÁ, Věra., *Zápas o Československo 1938*, Praha, nakladatelství Společnost Edvarda Beneše, 1996, str. 33-34, ISBN 80-901733-7-3.

¹⁸⁷ BENEŠ, Edvard., *Mnichovské dny*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, 2003, str. 213-215, ISBN 80-206-0673-4.

Lord Runciman byl tedy se svou misí u konce a sám osobně prohlásil, že se ve svém životě ještě nesetkal s tak rozumným národem jako je československý a že přijetí sudetoněmeckých podmínek bylo nejkrajnější možností, jak zachovat světový mír. V závěru svého prohlášení pak ještě dodal, že víc už nikdo po naší vládě ani žádat nemůže.¹⁸⁸

Tento vládní krok doslova zaskočil celý československý národ, Henleinovce, ale v první řadě také samotného Hitlera, kterému tím v zásadě znemožnil možnost vojensky napadnout ČSR.¹⁸⁹ Říšský vůdce tak musel hledat novou záminku k obsazení Československa svou armádou. Sudetoněmecká strana dle očekávání prezidenta Beneše ovšem ani tento návrh nepřijala už z principu, jelikož již dávno postupovala dle dohody, podle které nemá přistoupit na ŽÁDNÝ návrh československé vlády. Mise lorda Runcimana tak skončila neúspěchem, nutno podotknout, že ztroskotala právě kvůli postupu SdP a jejího představitele Henleina, nikoli však kvůli pochybení ze strany československé vlády.

Jen několik málo dní po rozhodnutí vlády schválit sudetoněmecké podmínky se konal sjezd NSDAP, přesněji dne 12. září v Norimberku, kde Hitler přednesl jeden z jeho slavných plamenných projevů, ve kterém zdůraznil údajný útlak obyvatel německé národnosti v sudetských oblastech a nutnost pomoci jim i třeba vojenským zásahem proti ČSR. Vyzval tak sudetské Němce k puči, kteří už jen čekali na impulz podobného rázu, aby s okamžitým nasazením začali vyvolávat zuřivé potyčky, přepadávat místní orgány státního aparátu, drancovat pošty a policejní stanice, dále ničit celnice, atd. Nutno podotknout, že jen díky těmto nepokojům v pohraničí přišly o život desítky obyvatel.¹⁹⁰

Poslední štače lorda Runcimana se uskutečnila dne 14. září 1938, kdy naposledy jednal s představiteli Sudetoněmecké strany. Bylo mu sděleno, že 8 bodů Karlovarského programu je již minulostí a že jediné schůdné východisko z krize, se kterým by SdP souhlasila, je vyhlášení plebiscitu ohledně seburčení Němců, jestli chtějí být autonomní součástí ČSR, či se připojit ke svému národu a tedy k Německu.

¹⁸⁸ BENEŠ, Edvard., *Mnichovské dny*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, 2003, str. 214-215, ISBN 80-206-0673-4.

¹⁸⁹ KERSHAW, Ian., *Hitler 1936-1945: Nemesis*, Praha, nakladatelství Argo, 2005, ISBN 978-80-7203-634-3.

¹⁹⁰ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-18-6.

O protiústavnosti takového jednání asi není třeba ani dlouze hovořit, znamenalo by to faktickou neschopnost Československa být suverénním státem.¹⁹¹

Blesková reakce vlády znamenala vyhlášení stanného práva v pohraničních oblastech, dále okamžitý zákaz SdP, který byl vydán dne 16. září roku 1938 a vydání příkazů k zatčení jejich představitelů. Většina z nich tušíce nastalou situaci uprchla za hranice naší země do Německa. Postup československých vládních představitelů byl na rozdíl od jednání SdP v souladu s platným právním řádem ČSR. I přes to dokázala německá propaganda „překroutit“ celou situaci a v zahraničí podpořit názor západních velmocí, že Československo je tou válkychtivou stranou sporu, která mírové řešení odmítá.¹⁹²

V polovině září se sešli hlavní představitelé SdP přímo s Hitlerem a předložili mu svůj návrh na vytvoření vojenských jednotek Freikorps. Hitler s nadšením přijal, za hlavu organizace označil Henleina a členy se stali sudetoněmečtí občané. Ti stupňovali agresivitu svých útočných akcí, po kterých zůstalo na 110 mrtvých, přes padesát raněných a více než 2 000 československých občanů bylo násilně zavraženo přes hranice do Německa. Nutno dodat, že tyto oběti vznikly během velmi krátkého časového úseku a bez vyhlášení faktického válečného konfliktu.¹⁹³

Československé jednotky zasahovaly na mnoha místech v pohraničí a na krátkou dobu se jim i podařilo utiшит boje, zejména po úprku mnoha členů SdP do Německa, které v těchto oblastech propukaly. Ovšem po mohutné podpoře ze strany Hitlera útočili sudetští Němci stále agresivněji.¹⁹⁴ K vyhlášení války ovšem dosud nedošlo a Hitler vyčkával, jakou odezvu bude mít dění v Sudetech u zahraničních mocností.

3.4 „Předvečer“ Mnichova

V mezinárodních kruzích opravdu došlo k velkému úleku z hrozícího válečného sporu, a tak velmi pohotově odjel anglický předseda vlády Chamberlain vyjednávat

¹⁹¹ MACHÁČEK, Pavel., *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*, Praha, nakladatelství Aventinum, 2002, str. 54, ISBN 80-7151-199-4.

¹⁹² DUFFACK, J.J., *Psywar 1938 První psychologická válka moderní doby, Sudetská válka*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, s.r.o., 2010, ISBN 978-80-206-1113-0.

¹⁹³ MACHÁČEK, Pavel., *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*, Praha, nakladatelství Aventinum, 2002, str. 54-56, ISBN 80-7151-199-4.

¹⁹⁴ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-18-6.

osobně za Hitlerem do Říše. Poprvé se tyto dva vládní představitelé setkali dne 15. září 1938 v Berchtesgadenu, načež britský premiér byl již plně odhodlán vyhovět požadavkům Hitlera na odevzdání Sudet Československem a zachránit tak mír v Evropě. Mělo se jednat o území s více než polovinou obyvatel hlásící se k národnosti německé. Na stejný názor pohotově přistoupila i Francie.¹⁹⁵

Na „stejně vlně“ se západními mocnostmi byl i lord Runciman, který tímto oficiálně prohlásil svou misi za skončenou a opustil území ČSR. Anglie a Francie také ve své demarši vyslovily záruku pro Československo, že pokud přenechá svá pohraniční území Německu, bude mu poskytnuta ochrana zbylého území republiky. V této době také dochází k obratu ve způsobu jednání, kdy už se o našem osudu fakticky nejedná s námi, ale bez nás.¹⁹⁶

Vláda ČSR nejprve návrh odmítla. Z Velké Británie a Francie ovšem přišlo ještě důraznější upozornění, že v případě rozpoutání války bude viníkem tohoto konfliktu právě Československo, a proto se pomoci od západních velmocí nedočká. Posledním možným spojencem pro nás byl Sovětský svaz. Beneš zaslal oficiální dopis do Moskvy s jasnou otázkou, jestli SSSR dodrží svá spolenectví a přijde nám na pomoc. I přes potvrzení trvajících spolenectví a vyhlášení částečné mobilizace Sovětů nám však bylo řečeno, že přijdou na pomoc pouze v případě zásahu francouzské armády. Pod tlakem událostí vláda oficiálně prohlásila dne 21. září 1938 přijetí německých podmínek.¹⁹⁷ Hodžova vláda reagovala na demonstrace, které se okamžitě dne 22. září začaly konat před parlamentem, podáním demise a ještě tentýž den byl do funkce předsedy ustanoven generál Syrový.

Dne 22. září došlo také k dalšímu jednání mezi Anglií a Německem, kdy se představitelé obou států sjeli v Bad Godesbergu, kde se původně mělo jednat jen o způsobu podstoupení části československého území Německu. K překvapení všech zde Hitler vystoupil s novými ještě tvrdšími nároky na československé území i pro území s malým procentem zastoupení německého národa. Dále také požadoval připojení části území k Maďarsku a Polsku a také přišel s požadavkem na odevzdání československé

¹⁹⁵ OLIVOVÁ, Věra., *Zápas o Československo 1938*, Praha, nakladatelství Společnost Edvarda Beneše, 1996, str. 42-45, ISBN 80-901733-7-3.

¹⁹⁶ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-18-6.

¹⁹⁷ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 334-335, ISBN 978-80-7380-575-3.

válečné mašinérie Říši. To vše žádal do 1. října 1938.¹⁹⁸ Požadavky byly shrnuty do tzv. „**godesberského memoranda**“, které ovšem vláda ČSR nepřijala s odůvodněním, že v takovéto podobě by stát nemohl fakticky existovat a že by tím došlo k jeho konečné destrukci. Za konečnou možnou variantu tedy označila původní požadavky Anglie a Francie po prvním jednání s Hitlerem v Berchtesgadenu.¹⁹⁹

Na popud Velké Británie a Francie, které již také neviděly možnost mírového řešení konfliktu a které doporučily Benešovi, ať se republika připraví na možnost válečného konfliktu, vláda dne 23. září vyhlásila všeobecnou mobilizaci, která byla československým obyvatelstvem přijata s velkým entuziasmem.²⁰⁰ Týkala se 1 250 000 osob, skoro 80 000 válečných koní a necelých 25 000 válečných vozů. Nadšení československého lidu se projevilo v rychlosti a disciplinovanosti obyvatelstva, které se připravilo a seskupilo jen během několika málo dní.

Došlo také k podání stížnosti ze strany Československa u Společnosti národů, která měla být garantem světového míru po první světové válce. Sami vládní představitelé ovšem již velmi dobře tušili, že se jedná o mizivou naději na záchranu republiky, jelikož význam Společnosti národů byl již fakticky překonán. Vládní představitelé VB a Francie se sešli v Anglii a jednali o svém dalším postupu. Francie již tehdy byla rozhodnuta vyhlásit mobilizaci armády a také i válku samotnému Německu, vstoupí-li se svou armádou na cizí státní území. Velká Británie oznámila, že dostojí spojenectví s Francií a přislíbila jí případnou vojenskou pomoc. Anglicko-francouzská demarše byla zaslána říšskému vůdci dne 26. září 1938.²⁰¹

Adolf Hitler měl v té době další ze svých agresivních projevů, ve kterém se vyslovil, že při nepřijetí godesberského memoranda, již definitivně vyhlásí válku Československé republice. Britský premiér Chamberlain se opět snažil vyřešit vše mírovou cestou, a proto jednal s Hitlerem o možnosti svolat mezinárodní konferenci za účelem projednání a schválení jeho podmínek. Jednou ze zamýšlených variant bylo i jednání za přítomnosti prezidenta Spojených států amerických, Franklina D. Roosevelta

¹⁹⁸ ČELOVSKÝ, Bořivoj., *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy, nakladatelství Tilia, 1999, ISBN 80-86101-19-3.

¹⁹⁹ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-18-6.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ ČELOVSKÝ, Bořivoj., *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy, nakladatelství Tilia, 1999, str. 332-339, ISBN 80-86101-19-3.

jako garanta, ovšem tento nápad se neuskutečnil.²⁰² Na scéně se objevil se svým návrhem mezinárodní konference, který ovšem pocházel z hlavy Hitlera, za italské účasti diktátor a fašista Benito Mussolini, jelikož zastávali stejnou nacistickou politiku. Kromě Itálie se tohoto jednání mělo zúčastnit samozřejmě Německo, dále pak Francie a v neposlední řadě také Velká Británie. Za datum konání konference se určilo 29. září roku 1938 a místo bylo určeno v Mnichově.²⁰³

Ráda bych zde nastínila, s jakým náhledem na ČSR odjížděl britský premiér na konferenci do Mnichova. V jeho rozhlasovém projevu ze dne 27. září 1938 zaznělo: *„Jak hrozné, nepředstavitelné, neuvěřitelné je, že bychom tu měli kopat zákopy a zkoušet si plynové masky kvůli jakémusi sporu ve vzdálené zemi mezi lidmi, o nichž nic nevíme. O to více se zdá být nemožné, že spor, který byl již v zásadě vyřešen, by se měl stát předmětem války.“* K tomu pak ještě dodal: *„Budeme-li muset bojovat, musí to být pro mnohem větší věc, než je tato.“*²⁰⁴

3.5 Mnichovská konference

Skutečně se tak stalo a dne 29. září 1938 se sešli zástupci čtyř evropských velmocí na mezinárodní konferenci v Mnichově. Za Německou říši zde byl její vůdce **Adolf Hitler**, dále za Itálii jeho „poskok“ italský diktátor **Benito Mussolini**, Velkou Británii reprezentoval předseda vlády **Neville Chamberlain** a posledním účastníkem byl francouzský premiér **Édouard Daladier**.

Československý zástupce na jednání přizván nebyl. V jednom z návrhů se ovšem s jeho aktivní účastí kalkulovalo, kvůli obavám z případných průtahů konference se však od jeho účasti upustilo. O pozvání na konferenci stáli vládní představitelé Sovětského svazu, ovšem nikdy se jej nedočkali. Bylo to jednoznačně z důvodu obav o zvrácení celého procesu, jelikož Sověti jako jediní naši bývalí spojenci chtěli dostat svého slova a trvali na dodržení dříve uzavřených mírových smluv.

²⁰² ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

²⁰³ KRÁL, Václav., *Dny, které otřásly Československem*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, 1975.

²⁰⁴ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, str. 48, ISBN 978-80-87284-18-6.

Československá vláda se o jednání na konferenci dozvěděla pouhý den před samotným konáním. Rozhodlo se, že reprezentovat nás tam pojedou dva čeští delegáti, konkrétně Dr. Vojtěch Mastný a Hubert Masařík, kteří se ovšem nemohli samotného jednání účastnit, a tak případně zvrátit či ovlivnit jeho průběh.²⁰⁵ Skutečnost, že se s jejich aktivní účastí na konferenci nepočítalo, podporuje i fakt, že konferenci její představitelé započali ještě před samotným příjezdem českých diplomatů do Mnichova.

Konference trvala dva dny a zasedalo se na ní celkem třikrát. Široké veřejnosti byla jednání na konferenci prezentována jako milník mírového a válečného stavu, ovšem fakticky se zde jednalo pouze o formální podmínky původního godesberského memoranda. Laicky řečeno šlo jen o to, dokdy a jakým způsobem Československá republika postoupí svá sudetská území Německu. Nutno podotknout, že celá konference byla v podstatě v režii Adolfa Hitlera, jelikož nebyl dohodnut žádný jednací řád a ani nikdo nebyl zvolen za předsedu jednání. Všechna zasedání se tak nesla v napjatém duchu a za velkého chaosu.

Vládní představitelé západních mocností byli připraveni přistoupit v zásadě na jakékoliv podmínky, jen aby zachovali mírový stav v Evropě. Znovu zde zopakují již řečené, ovšem považují za důležité tyto skutečnosti zmínit i zde. Velká Británie a Francie byly ochotny obětovat dříve uzavřená spojení s Československem, a tedy fakticky zpečetit jeho osud, a doufaly přitom, že „předhození“ části naší země Hitlerovi bude stačit.

Jednání byla vedena na základě návrhu dokumentu, který předložil B. Mussolini, ovšem jeho pravým autorem byl Hitlerův spolupracovník Hermann Göring. Konference by se dala velmi zjednodušeně popsat jako soustavné ustupování požadavkům říšského vůdce. Dokonce i při řešení otázky, jaká všechna území budou Hitlerovi postoupena, si prosadil všechny své požadavky dle etnického rozložení obyvatel a k ničemu jinému nebyl ochoten přihlídnout.²⁰⁶

Na třetím posledním zasedání dne 30. září 1938 přibližně v 1:30 ráno byla přijata závěrečná podoba tzv. „**Mnichovské dohody**“, kterou podepsali zástupci

²⁰⁵ ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

²⁰⁶ KVAČEK, Robert., *Poslední den: Mnichov – Praha, konec září 1938*, Praha, nakladatelství EPOCHA, 2011, 978-80-7425-064-4.

všech čtyř zúčastněných mocností a která stanovila jako konečné datum postoupení sudetského území 10. říjen téhož roku.²⁰⁷

Záhy byly výsledky konference sděleny českým zástupcům v hotelovém pokoji Chamberlaina. Sdělili jim je zástupci francouzské a anglické delegace. Ze zápisu z konference z pera H. Masaříka si dovolím odcitovat určité pasáže: „*V jednu hodinu třicet minut v noci jsme byli zavoláni do konferenčního pokoje, kde nás očekával britský premiér Neville Chamberlain, francouzský ministerský předseda Édouard Daladier, ... Nálada byla tíživá. V této chvíli rozsudku si Daladier zřejmě uvědomoval, co to znamená pro francouzskou prestiž. Zdálo se mi, že ze všech přítomných jedině Daladier, vedle něhož jsem seděl, je si vědom toho, oč právě běží; ... Chamberlain nás krátkým úvodem seznámil s právě podepsanou dohodou čtyř velmocí a dal Mastnému k přečtení přesný text dohody. ... Chamberlain neustále zíval bez nejmenších rozpaků. ... Ptal jsem se, zda čekají nějaké vyjádření nebo odpovědi naší vlády na dohodu, kterou nám právě předložili ... bylo mi výslovně řečeno, že žádnou naši odpověď již nečekají, že to považují samozřejmě za přijaté ... Tím nám bylo dostatečně brutálně vysvětleno, a to Francouzem, že je to rozsudek bez odvolání a bez možnosti oprav. Text byl přečten, byla nám předána druhá, lehce opravená mapa, my se rozloučili a šli... Československá republika v hranicích z roku 1918 přestala existovat...“²⁰⁸*

Českým státníkům bylo dále sděleno, že podpisy čtyř zástupců evropských mocností vstoupila dohoda v platnost a že oficiálního stanoviska vlády ČSR již není zapotřebí. Nutno podotknout, že se jim nedostalo žádných projevů soucitu či omluvných slov ze strany signatářů dohody. Velká Británie a Anglie však ještě požadovala souhlasné slovo přímo od prezidenta Beneše, který obratem ještě tentýž den, tj. 30. září, svolal mimořádné zasedání vlády.

Československé obyvatelstvo chtělo odvážně bránit svoji zem, ovšem vláda po velmi smutném jednání rozhodla pro přijetí „mnichovského diktátu“ v celé jeho podobě a v podvolení se jeho požadavkům. Důvodem pro takové rozhodnutí byla snaha o zachování národa, který by v případě válečného konfliktu nejspíše zanikl.

²⁰⁷ OLIVOVÁ, Věra., *Zápas o Československo 1938*, Praha, nakladatelství Společnost Edvarda Beneše, 1996, str. 67-69, ISBN 80-901733-7-3.

²⁰⁸ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, str. 56, ISBN 978-80-87284-18-6.

Byla si dobře vědoma, že za dané situace jiné řešení v podstatě ani není možné nalézt.²⁰⁹

Krátce po poledni po jednání vlády sdělil Kamil Krofta signatářům dohody vládní stanovisko ohledně přijetí mnichovského diktátu, ve kterém ovšem nezapomněl zmínit, že k přijetí podmínek došlo bez naší účasti a proti naší vůli. Československý lid byl zklamán rozhodnutím vlády a ještě se ho pokusil zvrátit mohutnými protesty, ovšem beznadějně. Československá republika se tedy s konečnou platností podvolila vůli nacistického Německa a fakticky „kapitulovala“.

Jednání na mezinárodní konferenci v Mnichově ve dnech 29. – 30. září roku 1938 o osudu Československé republiky budou navždy v historii popsána tesknými slovy: „**O nás bez nás**“.

²⁰⁹ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, str. 50-61, ISBN 978-80-87284-18-6.

4 Mnichovská dohoda

V této kapitole se zaměřím na rozbor Mnichovské dohody (nebo také „Mnichovského diktátu“ či „Mnichovské zrady“) z několika hledisek. Nastíním, co bylo jejím obsahem a jaké měla faktické důsledky na život obyvatel v Československu. Dále se pokusím o polemiku nad samotnou platností dohody a na závěr zařadím podkapitulu o odzúnnání, jelikož to považuji za důležité z hlediska poválečné situace ohledně obnovy Československa jako suverénního státu. Tímto dokumentem byla cesta, která vyústila v zánik ČSR, totiž skutečně započata.

Důvod, proč jsem se rozhodla zařadit do své práce samostatnou kapitolu právě o tomto dokumentu, je prostý. Dle mého názoru je právě tato mezinárodní smlouva oficiálním milníkem začátku období nesvobody, o kterém pojednává tato práce. Samozřejmě, že o období jistého útlaku a útisku se dá hovořit již mnohem dříve a že doba porušování práv a především svobod, ať už se jedná o jednotlivce, skupiny lidí či suverénní státy, nastala už dávno před uzavřením Mnichovské dohody. Ovšem vyvrcholením všech těchto tendencí se stal právě podpis této dohody a došlo k jakémusi posvěcení omezování práv a svobod. Nutno poznamenat, že se to neobešlo bez katastrofálních následků.

Rozšířené vysvětlení mých úsudků se objeví v závěrečné tezi této práce.

4.1 Obsahové náležitosti

Dohoda se skládala z úvodního prohlášení, osmi článků (viz. příloha č. 1 této práce) a obsahovala také mapu, na které bylo vytyčeno jaké území má Československá republika odevzdat Německu. Dále k ní byl ještě připojen dodatek a tři doprovodná prohlášení.

Úvodní prohlášení pojednává o shodě všech stran dohody ohledně způsobu postoupení území Československa a o jejich odpovědnosti za faktické provedení dohody. Paragraf jedna říká: „*Vyklizování započne 1. října.*“ V dalším paragrafu se dočteme, že území má být vyklizeno v pouhých 10 dnech a nesmí docházet ke škodám na ponechávaném majetku. Tímto chtěl Hitler dosáhnout zabránění československého vyspělého průmyslu a v první řadě také moderního armádního vybavení. Třetí paragraf

předpokládal existenci mezinárodního výboru tentokrát už za účasti nejen signatářů, ale také československého zástupce.

Paragraf čtvrtý rozdělil inkriminované území na čtyři úseky z hlediska časového zabránění a okupace německými vojsky. Pátá část měla být vymezena později již zmíněným mezinárodním výborem. Podle paragrafu pět má dále výbor určit území, na kterém se má konat referendum, a to do dvou měsíců od začátku odsunu. Šestým paragrafem si Hitler v podstatě umožnil to, aby mohl zabrat ještě další česká území, jelikož se v něm píše o možné odchylce od již vytyčeného území se souhlasem výboru. Nutno podotknout, že ve výboru mělo hlavní slovo právě Německo.

Předposlední sedmý paragraf zavádí opční právo pro výměnu obyvatelstva a jako konečnou lhůtu opce uvádí šest měsíců od uzavření dohody. V posledním osmém paragrafu dávají účastníci dohody československé vládě čtyři týdny na propuštění sudetských Němců z vojenské služby a policejních jednotek, pokud o to požádají. A dále má vláda také propustit sudetoněmecké vězně odsouzené za politické trestné činy. Na konci dokumentu je uvedeno místo a datum podpisu, tj. Mnichov 29. září 1938, a celá jména všech signatářů dohody. Pokládám za důležité zde také zmínit dodatek, kde se Velká Británie a Francie zavazují ke garantování hranic Československa ustanovených Mnichovskou dohodou.

4.2 Důsledky, realizace, následky

Jak je z patrné z obsahového rozboru, Československá republika musela postoupit sudetská území mezi daty 1. – 10. října 1938 a to v pěti fázích, z nichž právě poslední pátá byla tou nejmohutnější. Pásmo zabrané v této fázi vytyčil mezinárodní výbor a bylo jednou tak velké jako všechna čtyři dříve zabraná území dohromady. Nic na tom nezměnil ani fakt, že zde v té době žilo necelých půl milionu obyvatel hlásících se k české národnosti. Přesné hranice vytyčil až protokol ze dne 20. listopadu téhož roku, a proto některé obce nacházející se na pomezí pátého pásma byly několikrát přiděleny k Německu a pak zase zpět k Čechám.²¹⁰

Již v brzkých ranních hodinách dne 1. října 1938 překročily německé armádní jednotky hranice a začaly okupovat pohraniční oblasti. Dohlížely na spořádaný odsun

²¹⁰ KRÁL, Václav., *Dny, které otřásly Československem*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, 1975.

československých obyvatel a také našich vojenských jednotek. Samotný říšský vůdce Adolf Hitler se poprvé na své nově nabyté území vydal 3. října a jeho cesty vedly jako první do Aše. Během následujících dní pak se svým konvojem objel hned několik míst v Sudetech. Nemusím snad ani dodávat, že ze strany sudetských Němců se mu dostávalo velkolepého uvítání, naopak československé obyvatelstvo zažívalo trpké ponížení a zklamání.²¹¹

V závěsu za říšskými vojsky přišla na inkriminované území také německá tajná služba, která se nazývala „**Gestapo**“. Nešlo o nic jiného než o Hitlerova zásahová komanda, která měla provádět „čistky“ na novém území Říše. Nápomocnou ruku jim velmi ochotně podali členové bývalé SdP. Samotného Henleina dosadil Hitler do čela německé správy v Sudetech a ten se tak stal říšským komisařem pro bývalé pohraniční oblasti. Gestapo hned z kraje okupace pracovalo s velkou efektivitou. Zatklo a poslalo do koncentračních táborů či do policejních vazeb bezmála 10 000 obyvatel.²¹²

Mnichovský diktát přikázal ČSR odevzdat 28 942 km² půdy. ČS ztratilo mnoho lesů, uhelných dolů, průmyslových oblastí, atd. Již dříve jsem zmínila ztrátu mohutného zbrojního aparátu, který spolu s opevněním zanechal československý lid v teď již bývalých pohraničních oblastech. Krom sudetoněmeckého obyvatelstva ovšem na postoupeném území žilo také přibližně 720 000 obyvatel hlásících se k československé národnosti. Ani to však ještě nebylo vše.²¹³

Hitler na konferenci v Mnichově prosadil dále také naši povinnost vyhovět územním nárokům ze strany Maďarska a Polska, a to do tří měsíců od podepsání dohody. V případě nevyřešení územních sporů ve stanovené lhůtě by se znovu sešly státy z Mnichova a určily by přesná kritéria postoupení i v těchto případech. Pod velkým tlakem událostí vláda ČSR postoupila Polsku území Těšínska ihned druhý listopadový den. Spory s maďarskou vládou se jí však ve stanoveném termínu nepodařilo zdárně vyřešit, načež byla svolána tzv. Vídeňská arbitráž. Nakonec se zde sešli pouze vyslanci z Německa a Itálie a ti rozhodli o odstoupení téměř celého území, o které si Maďarsko řeklo, tzn. území jižního Slovenska.²¹⁴

²¹¹ JUNEK, Václav., *Hitler v Čechách*, Praha, nakladatelství BVD, 2012, ISBN 978-80-87090-56-5.

²¹² GERHARD, P.; MALLMAN, K. M., *Gestapo za druhé světové války*, Praha, nakladatelství Academia, 2010, ISBN 978-80-200-1856-4.

²¹³ KURAL, Václav., *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*, Univerzita Karlova v Praze, Praha, nakladatelství Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0360-8.

²¹⁴ ČELOVSKÝ, Bořivoj., *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy, nakladatelství Tilia, 1999, str. 379-382, ISBN 80-86101-19-3.

Celkově tedy přistoupením na všechny nadiktované podmínky ČSR utrpěla enormní ztráty v podstatě ve všech oblastech života. Celkový úbytek plochy představoval přes 30%, konkrétněji přes 41 tisíc km², ztráta obyvatel dosahovala téměř jedné třetiny, tj. necelých pět milionů lidí, ze kterých ovšem přibližně 1 250 000 bylo Čechů a Slováků. Co se průmyslu týče, přišlo Československo asi o 42% továren, přes polovinu dolů černého uhlí a více než 90% dolů hnědého uhlí. Zemědělské ztráty činily přes jednu třetinu zemědělské půdy a více než čtvrtinu všeho dobytka. Paradoxem bylo, že ČS přenechalo Německu necelou stovku továren na elektřinu, a tak bylo nuceno ji odkupovat nazpět právě od Němců. Další velkou ránou pro ČSR byla ztráta rozsáhlé sítě železniční dopravy i s arzenálem v podobě tisíců lokomotiv a desetitisíců vagonů, které se ovšem velmi hodily záměrům Říše.

Ostatně celá tato situace velmi napomohla Hitlerovým plánům. ČSR se v podstatě stala ve velké míře závislá na pomoci Německa. Nesporná výhoda byla také v získání dalšího času, který Německo využilo k horečnému zbrojení a přípravě na válku, která již byla na spadnutí. Nutno podotknout, že právě v prvních měsících druhé světové války bylo velmi znát, že ostatní velmoci ztratily mnoho tak potřebného času ve falešné víře v mírové řešení konfliktu, zatímco Německo čas opravdu „nemarnilo“.²¹⁵

Přímým důsledkem uzavření Mnichovské dohody bylo také vytvoření tzv. Druhé republiky, o které budu pojednávat v následující kapitole této práce.

4.3 Platnost

Otázka ohledně samotné platnosti Mnichovské dohody není vůbec lehce zodpověditelná. Zaměřím se na ni ze dvou pohledů, a to práva mezinárodního a vnitrostátního čili ústavního práva Československé republiky.

A) z hlediska mezinárodního práva

K porušení norem mezinárodního práva postupem v Mnichově bezesporu došlo. Mluvím zde o mezinárodních mírových smlouvách ať už dvojstranných či kolektivních,

²¹⁵ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, 3. vydání, Praha, nakladatelství Prostor, 1999, ISBN 80-7260-025-7.

kteře byly uzavírány v období bezprostředně po první světové válce, v průběhu 20. a v některých případech i ve 30. letech 20. století. Blíže o náležitostech jednotlivých smluv pojednávám v podkapitolách 1.4 a 1.5 této práce.

Jednou z porušených mezinárodních dohod se stal takzvaný Briand-Kelloggův pakt z roku 1928, který byl uzavřen v Paříži. Byla v něm odsouzena útočná válka jako řešení mezinárodních sporů, jakožto i samotná pohrůžka či přímá hrozba válečným konfliktem. Nutno podotknout, že tímto paktem se zavázali kromě Československé republiky také všichni signatáři Mnichovské dohody, tedy jmenovitě Velká Británie, Francie, Itálie i samotné Německo.²¹⁶

Jako další zde uvedu arbitrážní smlouvu mezi Československou republikou a Německem, která byla uzavřena v roce 1925 v Locarnu. Stálo v ní, že se obě země zavazují řešit své případné spory v arbitráži, tedy že ustanoví rozhodčí orgán, který by za ně spor rozhřešil. Mimo jiné se v ní také dočteme, že ke změně nebo omezení svých svrchovaných práv musí dát daná země výslovný souhlas. Garantem této rozhodčí smlouvy se pak stala Francie v tzv. garanční smlouvě uzavřené s ČSR, která byla také postupem v Mnichově porušena.²¹⁷

Garantem světového míru po první světové válce se měla stát Společnost národů. V době mnichovské krize byly jejími členy kromě ČSR také Velká Británie a Francie. Tyto státy tedy byly nuceny dodržovat tzv. Pakt Společnosti národů. Německo již dříve ze společnosti sice vystoupilo, ale i nadále pro něj platily normy obsažené ve Versailleské mírové smlouvě. V Paktu se v článku 10 píše o suverenitě jednotlivých států. Jiný stát tedy nemá právo zasahovat do vnitřních politických záležitostí státu jiného a dále také nemá právo zasahovat do jeho územní celistvosti.²¹⁸

Kromě výše zmíněných smluv zde byly ještě principy a obyčeje, na kterých se mezinárodní právo zakládalo. Jsou jimi například: rovnoprávnost států, zásada nevměšování se, princip svobodné vůle a zásada *pacta sunt servanda*. Všechny tyto právní obyčeje byly v té době mezinárodně uznávané a dle mého názoru tedy jasně došlo k porušení principů mezinárodního práva obyčejového.

²¹⁶ NĚMEČEK, Jan., *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0923-1.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž.

B) z hlediska ústavního práva ČSR

Domnívám se, že kromě norem mezinárodního práva byla také děním v Mnichově porušena Ústavní listina z roku 1920. Ta ve svém paragrafu 64 uvádí, že: „*President republiky sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy. Smlouvy, jimiž se mění státní území, potřebují souhlas Národního shromáždění, a ten se v tomto případě dává formou ústavního zákona.*“²¹⁹

Jak jsem již zmínila výše, prezident Beneš dal souhlas se zněním a s přijetím Mnichovské dohody pouze na základě mimořádného zasedání vlády. Národní shromáždění však svoláno nebylo, a proto se prezidentovi ČSR nedostalo ani jeho souhlasu. Z těchto skutečností tak vyplývá, že dohoda byla neplatná i na základě norem práva vnitrostátního.

4.4 Oduznání

Proces, který vedl k odduznání Mnichovské dohody všemi signatáři, byl velice zdoluhavý a náročný, avšak nakonec byl úspěšný. Základ celého procesu tkvěl ve vytvoření exilové vlády v Londýně, kterou vybudoval československý zahraniční odboj v čele s E. Benešem. O vývoji tohoto odboje budu pojednávat v následující kapitole této práce.

Velká Británie

Dne 30. září 1940 vyslovil W. Churchill ve svém projevu, že považuje Mnichovskou dohodu za mrtvou. K formálnímu odduznání ovšem došlo až 5. srpna 1942 prohlášením vlády Velké Británie. Ta odmítla Mnichovskou dohodu a všechny následky, které s ní souvisely, jakožto změnu hranic Československa v roce 1938 či jakoukoli pozdější úpravu území. Prohlášení mělo základ ve formuli, kterou sepsal E. Beneš. Velkou roli toto britské odduznání sehrálo v poválečném období, kdy se řešily hranice obnoveného Československa.²²⁰

²¹⁹ Dostupné [online] z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

²²⁰ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J., *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2004, str. 133-135, ISBN 80-246-0923-1.

Sovětský svaz

SSSR sice nebyl přímým účastníkem Mnichovské dohody, avšak i on v červenci roku 1941 ve smlouvě s československou exilovou vládou mimo jiné prohlásil, že uznává hranice Československa v podobě, jaké byly před událostmi ze září 1938.²²¹

Francie

Francouzské stanovisko z 29. září roku 1942 bylo pro Československo ještě dalekosáhlejší, jelikož Mnichovskou dohodu prohlásilo za neplatnou od samotného jejího počátku tedy „ab initio“. Dostalo se nám dokonce záruk v podobě garance předmnichovských hranic. Oficiální stvrzení těchto závazků pak bylo obsaženo v česko-francouzské deklaraci ze 17. srpna 1944.²²²

Itálie

V Itálii se s jednáními o neplatnosti Mnichovské dohody muselo čekat až po pádu vlády B. Mussoliniho a jeho režimu v létě 1944. Již koncem září téhož roku se československé exilové vládě dostalo vyjádření, ve kterém italská vláda prohlásila Mnichovskou dohodu za neplatnou od jejího podpisu.²²³

Maďarsko

S Maďarskem uzavřelo Československo smlouvu počátkem roku 1947. Tato dohoda mimo jiné obsahovala ustanovení o neplatnosti Vídeňské arbitráže, která následovala po Mnichovské konferenci.

Německo

Oduznání Německem bylo ze všech nejkomplicovanější. Země se totiž po druhé světové válce rozdělila na dva samostatné celky, a to Německou demokratickou

²²¹ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J., *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0923-1.

²²² ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

²²³ KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J., *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0923-1.

republiku na východě a Německou spolkovou republiku v západní části země. Podstatně kratší a jednodušší cesta k odzúžení Mnichova byla s NDR, kdy se v deklaraci z července roku 1950 můžeme dočíst o prohlášení Mnichovské dohody za neplatnou.²²⁴ K jakémusi posvěčení neplatnosti od samého počátku došlo v březnu roku 1967 uzavřením přátelské smlouvy mezi NDR a Československem.

Nejdelší jednání o odzúžení Mnichovské dohody měla pak československá vláda s Německou spolkovou republikou. Ta se dlouhou dobu zdráhala uznat dohodu za neplatnou od samého počátku, avšak na sklonku roku 1973 byla podepsána smlouva mezi ČSSR a NSR, ve které se Československu dostalo finálního uznání neplatnosti dohody od posledního účastníka Mnichovské konference.²²⁵ Tímto se Mnichovská dohoda stala fakticky překonanou.

4.5 Zajímavost – dopis Alberta Einsteina

Albert Einstein, jeden z nejvýznamnějších vědců všech dob, byl velkým odpůrcem nacismu a jeho představitele Adolfa Hitlera. Když se roku 1933 A. Hitler chopil moci v Německu, A. Einstein emigroval do USA. Byl tak donucen učinit, protože byl nacisty obviněn z vytváření „židovské fyziky“ namísto „té správné německé, árijské fyziky“²²⁶. V Spojených státech amerických se kromě vědy vážně zajímal o soudobou politiku a neblahý vývoj v Evropě.

O jeho politických zájmech svědčí i obsah dopisu, který napsal dne 10. října 1938 svému příteli inženýru Michelu Bessovi do Švýcarska. Z amerického Princetonu, kde v té době žil, ho o den později též odeslal. Dvoustránkový dopis byl napsán deset dní poté, co tehdejší představitelé evropských podepsali osudovou Mnichovskou dohodu umožňující nacistickému Německu připojit československé Sudety.

Albert Einstein se zastal zrazených Čechů a tento krok odsoudil. Obzvláště ostře kritizoval britského premiéra Nevilla Chamberlaina za to, že doufal, že se Hitler touto dohodou uklidní a obrátí svou pozornost na Rusko. V dopise napsal:

²²⁴ ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Dostupné [online] z: <https://www.reflex.cz/clanek/zpravy/81716/dopis-ve-kterem-genius-einstein-kritizoval-v-roce-1938-rozbiti-ceskoslovenska-byl-vydrazen-za-25-tisic-liber.html>

„Chamberlain podporuje ty, kteří razí heslo: Lepší Hitler než komunisté. Ale sám uvidíš, že v dlouhodobém hledisku to nemůže fungovat.“ A tak i když byl Chamberlain množstvím lidí chválen za svůj čin, kterým se svět údajně vyhnul válce, Einstein předpověděl velmi přesně, že tento akt jen podpoří Hitlerovu touhu expandovat do celé Evropy. *„Nedělám si naděje o budoucnosti Evropy“*, posteskl si významný fyzik dále ve svém dopise a dodal, že: *„jediný, koho tato smlouva ochrání, je Hitler.“*²²⁷

V letošním roce proběhla médii po celém světě informace o aukci tohoto vzácného ručně psaného dopisu, který se nakonec vydražil 24. srpna 2017 za 25 000 liber. Koupil ho soukromý sběratel z Los Angeles. Díky tomu, že se tato zpráva rozšířila mezi širokou veřejnost a byla spojena s osobou Alberta Einsteina, který je velmi známý a populární i mezi dnešní generací, dostali nejen mladí lidé impulz zajímat se o toto období nesvobody či přímo o obsah Mnichovské dohody a následky s ní spojené. V této mediální kampani spatřuji prvek propojení dnešní moderní doby s historií.

²²⁷ Dostupné [online] z: <http://magazin.eurozpravy.cz/199033-einstein-se-v-dopisu-zastal-cechu-byli-zrazeni-mnichovska-dohoda-hitlera-nezastavi/>

5 Nacistická okupace Československa a zahraniční odboj

A) Období nesvobody na území Československa

Dle nálezu Ústavního soudu České Republiky ze dne 8. března 1995, sp. zn. Pl.ÚS 14/94 je „**dobou nesvobody**“ období od 30. září 1938 do 4. května 1945.²²⁸ Právní normy přijaté v tomto období nejsou implementovány do právního řádu v poválečné době až na výjimky v podobě právních norem, které nejsou v rozporu s demokratickými zásadami československé ústavy.

5.1 Druhá republika (1. 10. 1938 – 14. 3. 1939)

Jeden z nejpodstatnějších následků uzavření Mnichovské dohody byl bezesporu pád Československé republiky, jak byla známa doposud, a tak na místo tzv. První republiky přichází tzv. Druhá republika. Svůj oficiální název Česko-Slovenská republika dostala až v průběhu podzimu 1938. Do té doby se užívalo názvů hned několik. Demokratické státní zřízení první ČSR vzalo za své a pod tlakem událostí se proměnilo v tzv. „**autoritativní demokracii**“.

Druhá republika existovala jen necelého půl roku, konkrétně od 1. října 1938 do 14. března 1939, kdy došlo k odtržení Slovenska a k vytvoření samostatného Slovenského státu. Tento zánik označujeme jako „de facto“. Dne 15. března došlo po souhlasu prezidenta Emila Háchy k obsazení území Česko-Slovenské republiky německými vojsky a ihned den poté byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Tento zánik se označuje jako „de iure“. Z tohoto důvodu je možné v literatuře vyzorovat malé odchylky označení data konce Druhé republiky mezi 14. a 16. březnem 1939. Já osobně se přikláním k datu zániku 14. března.

Počáteční vývoj Druhé republiky

Impulz k destrukci první Československé republiky přišel samozřejmě „zvenčí“ ze strany evropských mocností v podobě Mnichovského diktátu. Za viníka celé situace byl však označen demokratický systém ČSR, jelikož v krizové situaci selhal a

²²⁸ Dostupné [online] z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-14-94>

nepovedlo se mu uhájit státní suverenitu a celistvost země. Tento obrat byl zcela logický a pochopitelný, jelikož kritika směřující na stranu signatářů dohody nebyla za této mezinárodní situace možná.²²⁹

Dne 5. října 1938 pod tlakem událostí abdikoval prezident Edvard Beneš a krátce na to odešel do exilu. Svým odchodem z funkce tak vyhověl naléhání ze strany domácí politické scény, ale i výzvám ze strany Německa, které po událostech v Mnichově velmi citelně ovlivňovalo i československou „domácí scénu“. První éra Druhé republiky byla zakončena vydáním zmocňovacího zákona na sklonku roku 1938, a byla nazývána jako „**národní revoluce**“. Jejím cílem bylo oslabit moc parlamentu a tuto moc přenést na samotnou vládu. V tomto období se dala také vypořádat tendence vedoucí k zjednodušení stranického systému v zemi.²³⁰

Ve Druhé republice došlo k odklonu od liberální parlamentní demokracie a již zmíněným zmocňovacím zákonem nastal jakýsi zlom, díky kterému se československé státní zřízení čím dál tím víc podobalo autoritářskému režimu pod vedením Rudolfa Berana. Docházelo k „čistkám“ v organizacích správního aparátu, které byly zaměřeny proti spolupracovníkům teď již bývalého prezidenta Beneše. Další snaha vedla k vymýcení určitých skupin obyvatelstva z veřejného života. Mám tím na mysli liberální demokraty, socialisty, uprchlíky a v neposlední řadě také Židy. Výrazný nárůst antisemitismu můžeme pozorovat prakticky od samotného počátku existence Druhé republiky. Dokonce některá krajně pravicová politická hnutí se vůbec poprvé v československé historii dostala do vlády.²³¹

Jen několik dní po Mnichovské konferenci se sešli zástupci **Hlinkovy slovenské ľudové strany** v Žilině, kde 6. října 1938 přijali ztv. „**žilinskou dohodu**“, ve které představitelé HŠĽS představili plán autonomie Slovenska. Ministrem pro Slovensko se stal Jozef Tiso.²³² K podobným událostem došlo také na území Podkarpatské Rusi, kde 8. října téhož roku prohlásili místní političtí zástupci autonomii i pro toto území. Autonomní vláda byla stanovena o tři dny později. Hlinkovci požadovali ústavní

²²⁹ KUKLÍK J.; GEBHART, J., *Druhá republika 1938-1939: Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha, nakladatelství Paseka, 2004, str. 38-41, ISBN 80-7185-626-6.

²³⁰ RATAJ, Jan., *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*, Praha, nakladatelství Karolinum, 1997, str. 15-26, ISBN 80-7184-516-7.

²³¹ Tamtéž.

²³² SOKOLOVIČ, Peter., *Hlinkova garda 1938-1945*, Bratislava, nakladatelství Ústav pamäti národa, 2009, str. 51-52, ISBN 978-80-89335-10-7.

zakotvení autonomie Slovenska ještě před samotnou volbou nového prezidenta. Zmocňovací ústavní zákon měl být projednáván úplně nakonec.

5.2 Stranický systém v Druhé republice

Československá situace si žádala změnu zaběhlého politického systému. Ta byla spatřována ve sjednocení koaličních stran v jedinou **Stranu národní jednoty**. Již 12. listopadu 1938 začala jednání bývalých koaličních partnerů o spolčení v jednu politickou stranu, která měla vládnout. Dále měla být vytvořena pouze jedna opoziční strana.²³³

Tímto v Československu vznikl dvoustranický vládní systém, kde byla do opozice postavena Národní strana práce. Důvodem vzniku této opoziční strany bylo ovšem jen vyvolání klamavé představy o demokratickém státním zřízení Druhé republiky. Fakticky zasahovat do politického dění ovšem NSP nemohla. K vytvoření SNJ došlo dne 18. listopadu a jejím předsedou se stal Rudolf Beran. Základem politického programu vládnoucí strany bylo vytvoření autoritativně demokratického zřízení.²³⁴

Konečnou podobu dostal stranický systém Česko-Slovenské republiky dne 23. prosince 1938 vydáním vládního nařízení, které zakotvovalo ústřední vládní pozici právě pro Stranu národní jednoty. Bylo zde mimo jiné uvedeno, že vznik či zánik politických stran je plně v rukou vlády a její svobodné vůle.²³⁵

Nový prezident Československa

Při volbě nového prezidenta došlo k výraznému omezení jeho moci a naopak navýšení politického vlivu se mělo dostat premiérovi. O takovéto pojetí prezidenta republiky pouze jako reprezentativního orgánu státu se snažila agrární pravice. Hrad měl tedy přijít o své mocenské postavení. Jako ideální kandidát se jevil JUDr. Emil Hácha, který do té doby zastával funkci předsedy Nejvyššího správního soudu. S jeho

²³³ KUKLÍK J.; GEBHART, J., *Druhá republika 1938-1939: Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha, nakladatelství Paseka, 2004, str. 55, ISBN 80-7185-626-6.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ SCHELLE, Karel., *Československé dějiny státu a práva v dokumentech, 5. díl, Druhá Československá republika 1938-1939*, Brno, nakladatelství Masarykova univerzita v Brně, 1993, ISBN 80-210-0741-9.

dosazením do funkce souhlasila „domácí“ politická scéna, ale také zástupci Německa. Jak už jsem dříve naznačila, mělo Německo velký politický vliv i „uvnitř“ Druhé republiky. Hácha se také netajil tím, že rozumí myšlenkám nacistické ideologie.²³⁶

Volba prezidenta proběhla 30. listopadu 1938 a zvolen byl skutečně Emil Hácha. Nutno podotknout, že zákonnost této volby byla výrazně narušena kvůli nemožnosti některých členů dolní i horní komory zúčastnit se prezidentských voleb.²³⁷

Ihned druhý den po svém zvolení jmenoval Hácha novou vládu v čele s Rudolfem Beranem. Počet křesel pro ministry byl velmi zúžen. Do vlády byli dosazeni namísto politických špiček, jak tomu bylo v období První republiky, různorodí odborníci, kteří ovšem neoplývali znalostmi a zkušenostmi z politologie. Představitelé opoziční NSP do vlády vpuštění nebyli.²³⁸ Jelikož ještě před jmenováním vlády byl vyhlášen ústavní zákon o autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi, byla dále jmenována autonomní vláda pro Slovensko, která měla pět členů, a autonomní vláda pro Podkarpatskou Rus se dvěma členy.²³⁹

I přes veškeré vynaložené úsilí se prezident Hácha stal pouze jakousi „loutkou“, která byla fakticky ovládána jak Adolfem Hitlerem, tak předsedou vlády Rudolfem Beranem. Jakákoliv jednání mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší se nesla v duchu ústupků ze strany ČS kvůli strachu z mocného souseda. Říšský vůdce už ovšem v té době dobře věděl, že se nespokojí pouze s územím Sudet, a tak sprádal detailní plány na zabránění zbylého území Druhé republiky.²⁴⁰

5.3 Autonomie Slovenska

Děni v Mnichově a následný Mnichovský diktát bravurně využila slovenská propaganda v čele s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou k dosáhnutí svých cílů na odtržení Slovenska. Tvrdila totiž, že Hitlerovi jde pouze o český národ a české území, a

²³⁶ RATAJ, Jan., *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*, Praha, nakladatelství Karolinum, 1997, str. 39-42, ISBN 80-7184-516-7.

²³⁷ KUKLÍK J.; GEBHART, J., *Druhá republika 1938-1939: Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha, nakladatelství Paseka, 2004, str. 95-96, ISBN 80-7185-626-6.

²³⁸ RATAJ, Jan., *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*, Praha, nakladatelství Karolinum, 1997, str. 43-46, ISBN 80-7184-516-7.

²³⁹ KUKLÍK J.; GEBHART, J., *Druhá republika 1938-1939: Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha, nakladatelství Paseka, 2004, str. 97-98, ISBN 80-7185-626-6.

²⁴⁰ KVAČEK, R.; HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Praha, nakladatelství Polart, 2011, ISBN 978-80-87286-11-1.

proto by se od nás měli Slováci odvrátit a vytvořit si svůj vlastní autonomní aparát. Svě vrcholné požadavky autonomie požadovali představitelé HSLS zakotvit formou ústavního zákona.²⁴¹

Jak jsem již zmínila výše, slovenské politické špičky jednaly o autonomii v Žilině ve dnech 5. – 6. října 1938. Sešli se zde zástupci hned několika slovenských politických stran, ale hlavní slovo měli právě Hlinkovci se svým návrhem. Pod tlakem událostí ústřední vláda s Žilinskou dohodou souhlasila a vrcholným představitelem slovenské autonomní vlády se stal Jozef Tiso, který se svou HSLS prakticky ovládl politický život na Slovensku. Obdobný postup se opakoval o pár dní později při jednání o autonomii Podkarpatské Rusi. Ta dosáhla stejných úspěchů jako Slovensko, když bylo zřízeno ministerstvo pro záležitosti Podkarpatské Rusi jako vrcholný orgán její autonomní vlády.²⁴²

Ústavní zákon o autonomii Slovenska byl vyhlášen 23. listopadu 1938 a od této chvíle se začal užívat oficiální název státu se spojovníkem, tedy Česko-Slovenská republika. Podkarpatská Rus se „svého“ zákona dočkala 16. prosince téhož roku. Následující politická situace na Slovensku se ubírala směrem k postupnému vytvoření pouze jedné politické strany, která začátkem listopadu 1938 přijala nový název: Hlinkova slovenská ľudová strana – Strana slovenské národní jednoty.²⁴³ Její mocenský vliv byl ještě upevněn vytvořením polovojenských jednotek pod názvem „**Hlinkova garda**“.²⁴⁴

Zmocňovací zákon

Éra Druhé republiky se nesla v duchu oslabování moci prezidenta republiky a parlamentu. Ostatně zasedání parlamentu se konalo pouze třikrát. Poprvé z důvodu schválení ústavního zákona o autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi dne 19. listopadu 1938, podruhé z nutnosti volby nového prezidenta a potřetí a naposledy k projednání a následného vyhlášení ústavního zákona o mimořádné moci, tedy tzv. zmocňovacího zákona, dne 15. prosince téhož roku. Tímto zákonem parlament pozbyl

²⁴¹ KUKLÍK J.; GEBHART, J., *Druhá republika 1938-1939: Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha, nakladatelství Paseka, 2004, str. 72-75, ISBN 80-7185-626-6.

²⁴² Tamtéž, str. 76-85.

²⁴³ Tamtéž, str. 87-91.

²⁴⁴ SOKOLOVIČ, Peter., *Hlinkova garda 1938-1945*, Bratislava, nakladatelství Ústav pamäti národa, 2009, ISBN 978-80-89335-10-7.

jakéhokoliv dalšího významu, a proto se žádné jeho další zasedání již do konce Druhé republiky nekonalo. Cestě k autoritativní demokracii již nic nebránilo.²⁴⁵

Dle zmocňovacího zákona mohl prezident vydávat dekrety prezidenta republiky, které měly sílu ústavního zákona, tedy i měnit samotnou ústavu. Vláda pod vedením Berana se tak stala nejmocnější vládou v dosavadní československé historii. Ve svých rukou měla jak moc výkonnou, tak fakticky i moc zákonodárnou. Jelikož byl Beran vrcholným představitelem nejen vlády, ale také SNJ, měla tato strana volnou ruku v rozhodování o politických záležitostech Druhé republiky.²⁴⁶

Přijetím zmocňovacího zákona nastal jakýsi zlom, kdy se demokratické státní zřízení začalo otáčet k autoritářskému režimu. Po celou dobu Druhé republiky byla v platnosti Ústavní listina z roku 1920, a tak většina aktů jak zákonodárných, tak výkonných, byla v jasném rozporu právě s platnou ústavou. Následující rok 1939 byl pak ve znamení dalšího utužování mocenského vlivu vládnoucí politické strany a oslabování demokracie. Otázkou tak zůstává, jestli následná nacistická okupace zbytku českých zemí a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava nezabránila definitivnímu rozkladu demokratického státního zřízení a nástupu krajně pravicové nacionalistické ideologie i v Československu.²⁴⁷

Konec Druhé republiky

Od samého začátku roku 1939 prosakovaly v Česko-Slovenské republice informace o chystaném vpádu německých vojsk na území Československa a o jeho konečném obsazení. Říšský vůdce však k okupaci musel mít nějaký důvod. Našel ho v separatistických snahách Slovenska na úplné osamostatnění, kterého chtělo docílit již v podstatě od počátku Druhé republiky. Hitler toho okamžitě využil a 13. března roku 1939 si pozval Jozefa Tisa na jednání do Berlína.²⁴⁸

Slovenskému představiteli bylo oznámeno, že Německo je rozhodnuto obsadit zbytek Česka svými vojsky a že pokud chce být Slovensko uchráněno ve svých

²⁴⁵ MATES, Pavel., *Mezi Mnichovem a Berlínem – státoprávní problémy druhé republiky*, Brno, nakladatelství Masarykova univerzita v Brně, 1992, str. 105-110, ISBN 80-210-0440-1.

²⁴⁶ RATAJ, Jan., *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*, Praha, nakladatelství Karolinum, 1997, str. 46-48, ISBN 80-7184-516-7.

²⁴⁷ UHLÍŘ, Jan Boris., *Druhá republika: stát, který nikdo nechtěl*. In: *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*, 14, č. 5/6, 2003, str. 123-135, ISSN 1210-6097.

²⁴⁸ KUKLÍK J.; GEBHART, J., *Druhá republika 1938-1939: Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha, nakladatelství Paseka, 2004, ISBN 80-7185-626-6.

hranicích od obdobného vpádu ze strany maďarských vojsk, musí vyhlásit okamžitou úplnou autonomii a nezávislost. Definitivní konec Druhé republiky tak nastal dne 14. března téhož roku, kdy se sešel Sněm Slovenskej krajiny a pod tlakem událostí vyhlásil ústavní zákon o samostatnosti Slovenska. Tímto aktem došlo k zániku Česko-Slovenské republiky „**de facto**“.²⁴⁹

Jen několik málo okamžiků po vyhlášení samostatnosti a odtržení Slovenska odjel prezident Emil Hácha po vládní schůzi vlakem do Berlína za Hitlerem osobně za účelem vyjednávání o dalším osudu Československa. Když tam dorazil pozdě večer, bylo mu pouze stroze oznámeno, že na česko-německých hranicích jsou již připravena říšská vojska a že hned ráno začnou obsazovat celé území. Hácha zde byl vystaven obrovskému tlaku, kterému nakonec podlehl a dal Hitlerovi podpisem stvrzený souhlas s okupací. V brzkých ranních hodinách telefonoval do Prahy a oznámil vládě výsledek jednání s říšským vůdcem.²⁵⁰

Před pátou hodinou ranní dne 15. března 1939 se český lid z rozhlasového vysílání dozvěděl, že se brzy na českém a moravském území začnou objevovat německá vojska a že se nemá klást jakýkoli odpor. Do hodiny od vysílání se tak opravdu stalo a během jednoho dne bylo okupováno celé české území říšskými vojsky. 16. března 1939 pak sám Hitler vyhlásil z Pražského hradu výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava, čímž byla ukončena existence Druhé republiky i „**de iure**“.²⁵¹ Ihned druhý den po vyhlášení byl výnos doručen prezidentu Háchovi, zveřejněn v rozhlase a v tiskovinách a také vyhlášen ve sbírce zákonů.²⁵²

5.4 Protektorát Čechy a Morava (15. resp. 16. 3. 1939 – 8. resp. 9. 5. 1945)

„Den 15. březen 1939 se stal rozhodujícím mezníkem v životě českého národa. Byl vojenským, politickým i mravním epilogem Mnichova a zároveň novým svědectvím

²⁴⁹ KUKLÍK J.; GEBHART, J., *Druhá republika 1938-1939: Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha, nakladatelství Paseka, 2004, ISBN 80-7185-626-6.

²⁵⁰ KVAČEK, R.; HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Praha, nakladatelství Polart, 2011, ISBN 978-80-87286-11-1.

²⁵¹ KUKLÍK J.; GEBHART, J., *Druhá republika 1938-1939: Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha, nakladatelství Paseka, 2004, ISBN 80-7185-626-6.

²⁵² MARŠÁLEK, Pavel., *Pod ochranou hákového kříže*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9.

*hluboké krize, do níž se koncem třicátých let Evropa dostala. Hned druhý den po zahájení okupace, tedy 16. března 1939, vydal Hitler **Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava (č. 75/1939 Sb.)**, zcela protiprávní akt, kterým byly likvidovány všechny do té doby alespoň formálně existující svobody českého národa.*²⁵³

Instituce samotného protektorátu se do té doby používala jen ve vztahu mocností ke svým koloniím. Československo pozbylo svoji státní svrchovanost a přestalo mezinárodně existovat. Protektorát se tak stal součástí Německé říše, která nad ním formálně převzala „ochranu“. Ve skutečnosti ovšem na protektorátním území nastala tvrdá německá diktatura, která byla zajišťována mohutným říšským aparátem. I přes slíbenou částečnou autonomii, která byla mimo jiné popsána i v čl. 3 výnosu, došlo k faktickému pohlcení českého území Německem.²⁵⁴

Došlo k rozpuštění bývalé československé armády, protože protektorát pozbyl právo na samostatnou vojenskou moc. Autonomní prvek byl spatřován ve vybudování tzv. **Vládního vojska**, které čítalo okolo 7 000 mužů a které mělo za úkol ochranu vnitřního pořádku a udržení bezpečnosti, a také sloužilo jako ozbrojená garda k ochraně státního prezidenta. Toto vojsko bylo ovšem zcela podřízeno říšské branné moci. Ustanovení o autonomii mělo sloužit jen k oklamání mezinárodní veřejnosti. Ve skutečnosti totiž bylo zcela fiktivní. Vládní vojsko se tak stalo pouze jakýmsi symbolem autonomní moci.²⁵⁵

Právní a správní dualismus a osoba říšského protektora

*„Orgány působící v Protektorátu byly dvojího druhu: jednak **orgány říšské**, které měly rozhodující postavení, a vedle nich působily víceméně loutkové **orgány autonomní**.“* Hitler jmenoval osobu **říšského protektora**, který se stal zástupcem vůdce a říšského kancléře a tím i orgánem s největší pravomocí v protektorátu. Říšský protektor měl dohlížet na dodržování politických směrů říše na území protektorátu a byly mu podřízeny všechny autonomní protektorátní orgány včetně protektorátní vlády i státního prezidenta. Dále byla protektorovi svěřena i zákonodárná pravomoc, kdy mohl

²⁵³ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 349, ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁵⁴ Tamtéž, str. 349-350.

²⁵⁵ SCHELLE, K.; HORÁKOVÁ, M.; SALÁK, P.; TAUCHEN, J., *Protektorát Čechy a Morava – jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2010, str. 47-61, ISBN 978-80-7418-052-1.

vydávat nařízení říšského protektora a tím měnit či rušit autonomní právní předpisy. Hitler do funkce prvního říšského protektora dosadil po okupaci v roce 1939 K. von Neuratha, který v ní formálně setrval do srpna 1943. Fakticky byl ovšem v září 1941 nahrazen zastupujícím říšským protektorem. Tím se stal nechvalně proslulý Reinhard Heydrich.²⁵⁶

Politickým reprezentativním orgánem se stal tzv. Výbor Národního souručenství, který vznikl ze Strany národní jednoty a který byl prohlášen za „*jediné politické sdružení českého národa na území Protektorátu Čechy a Morava*“. V čele autonomní správy stál státní prezident, kterým po celou dobu protektorátu byl Emil Hácha. Pravomoc prezidenta však nebyla nikde přesně vymezena. Ke své činnosti potřeboval souhlas říšského protektora. Vláda z dob Druhé republiky se s malou obměnou stala vládou protektorátní a do jejího čela byl v dubnu 1939 dosazen generál Alois Eliáš. I nadále byla tato vláda nositelem výkonné moci a ve své činnosti podléhala stejně jako prezident říšskému protektorovi. Ten mohl dle své vůle libovolně jmenovat či odvolávat její členy.²⁵⁷

Právní řád byl nadále zachován v podobě, jakou si nesl z dob Druhé republiky, ovšem jeho normy nesměly odporovat „*smyslu převzetí ochrany Německou říší*“.²⁵⁸ Soudní soustava byla také dvojího typu. Byly zde protektorátní soudy a říšské civilní soudy, které ovšem měly výlučné postavení.

V prvních týdnech protektorátu zde fungovala tzv. vojenská okupační správa. Od přibližně 7. dubna 1939 zde vedle tzv. autonomní správy, která byla víceméně převzata z dob Druhé republiky, existovala ještě tzv. říšská správa, která vznikla bezprostředně po nacistické okupaci celého českého území a byla nadřazena autonomní místní správě. V létě roku 1939 byly vytvořeny orgány tzv. vrchních zemských radů neboli **Oberlandráty**, které byly přímo podřízeny říšskému protektorovi a staly se tak rozhodujícími správními orgány na území protektorátu. Měly dvojí činnost. Jednak byly nejnižšími správními úřady pro německé obyvatelstvo a dále byly kontrolními orgány s dozorem nad činností autonomních správních orgánů. Oberlandráty fungovaly až do

²⁵⁶ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 350-351, ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁵⁷ Tamtéž, str. 352.

²⁵⁸ SCHELLE, K.; HORÁKOVÁ, M.; SALÁK, P.; TAUCHEN, J., *Protektorát Čechy a Morava – jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2010, str. 39, ISBN 978-80-7418-052-1.

Heydrichovy správní reformy, kdy došlo k úplnému splynutí organizace autonomní správy s říšskou správou.²⁵⁹

Postavení obyvatel

Vznikem Protektorátu Čechy a Morava bylo obyvatelstvo rozděleno na tři skupiny. Do první skupiny patřili dřívější českoslovenští občané hlásící se k německé národnosti, kteří se stali plnoprávními německými říšskými občany. Tito občané podléhali pouze orgánům a soudům říšským. Druhá skupina byla nejpočetnější a tvořilo ji české obyvatelstvo, které tak dostalo tzv. protektorátní občanství. Tato skupina měla nerovnoprávné postavení v Německé říši. Podléhala jak autonomním zákonům tak i říšským zákonům. Poslední skupina byla tvořena obyvatelstvem, na něž platily rasové diskriminační právní předpisy – tzv. norimberské zákony. Tato skupina obyvatelstva byla zcela zbavena právní ochrany i základních lidských práv. Patřili do ní občané romské a především židovské národnosti.²⁶⁰

Heydrichova správní reforma a s tím související tzv. Heydrichiáda

Jako zástupce říšského protektora přijel do protektorátu v září roku 1941 Reinhard Heydrich, aby „*sjednal politický pořádek výjimečným stavem a provedl zásadní reformy celého vládního a správního systému*“. Heydrich byl jedním z hlavních představitelů SS a vedoucím SD. Nikdo nepochyboval, že jeho povolání do Prahy bude v konečném důsledku znamenat likvidaci českého národa. K potvrzení této teze došlo jedním z jeho prvních kroků, a to zatčením a následným popravením dosavadního předsedy vlády generála Eliáše.²⁶¹

Heydrichova správní reforma probíhala převážně v roce 1942. Nejdříve Heydrich reorganizoval ústřední orgány autonomní správy a dále pak orgány zemské a okresní správy. Tento proces zjednodušování správy vyústil v úplné pohlcení autonomní správy říšskými orgány. Správní dualismus tedy zcela vymizel.²⁶²

²⁵⁹ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 354-355, ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁶⁰ Tamtéž, str. 356-357.

²⁶¹ SCHELLE, K.; HORÁKOVÁ, M.; SALÁK, P.; TAUCHEN, J., *Protektorát Čechy a Morava – jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2010, str. 44, ISBN 978-80-7418-052-1.

²⁶² Tamtéž.

„Hlavním smyslem tzv. Heydrichovy správní reformy byla likvidace všech pozůstatků i tak fakticky neexistující autonomie.“ Nacistický teror vyvrcholil v protektorátu obdobím tzv. **Heydrichiády**, kdy bylo vyhlášeno stanné právo. Právní základ pro toto běsnění dalo dne 27. září 1941 Heydrichovo nařízení o civilním výjimečném stavu. Na jeho základě začalo docházet k masovým popravám. Podle stanného práva byly souzeny nejrůznější činy proti Říši, kdy soudce stanných soudů jmenoval říšský protektor a nemuseli být nijak zvlášť kvalifikováni. Řízení před takovými soudy byla tajná a průběh soudního řízení byl zcela na libovůli soudců. Obžalovaný neměl právo na obhájce a proti rozsudku nebylo možné použít žádný opravný prostředek. Rozsudek musel být vykonán bezprostředně po procesu a jediným možným trestem byl trest smrti. O život takto přišlo na pět tisíc českých občanů.²⁶³

Heydrichovo „hanebné řádění, zaměřené zejména na levicové a demokratické síly, však bylo zastaveno rukou parašutistů v květnu 1942. Atentát na R. Heydricha jako masového vraha českého národa sice značně posílil postavení zahraničního odboje, zejména jeho londýnského centra, zároveň však vyvolal nevídané běsnění německých okupantů. Následující období si vyžádalo tisíce obětí a téměř úplný rozpad vnitřní organizace domácího odboje.“²⁶⁴

R. Heydrich několik týdnů po atentátu podlehl svým zraněním a zemřel. Jeho místo zastupujícího říšského protektora obsadil Kurt Daluege. Zlom však nastal v srpnu 1943, kdy byl svého úřadu zbaven jak zastupující říšský protektor tak samotný K. von Neurath, který se tak po „dlouhé dovolené“ již do svého úřadu nikdy nevrátil. Hitler jmenoval novým říšským protektorem W. Fricka, který se stal také posledním protektorem na území Protektorátu Čechy a Morava. S jeho nástupem se ovšem celý tento institut stal pouze jakýmsi reprezentativním orgánem protektorátu bez faktické moci, která přešla na osobu **státního tajemníka**, dosud druhého muže v hierarchii říšské správy.²⁶⁵ Tím nebyl nikdo jiný než odborník na českou otázku Karl Hermann Frank, bývalý poslanec za Sudetoněmeckou stranu. Ten usiloval o větší pravomoc v podstatě od svého nástupu do funkce.

²⁶³ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 354 a 356, ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁶⁴ Tamtéž, str. 351.

²⁶⁵ SCHELLE, K.; HORÁKOVÁ, M.; SALÁK, P.; TAUCHEN, J., *Protektorát Čechy a Morava – jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2010, str. 45, ISBN 978-80-7418-052-1.

Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu

V srpnu 1943 také došlo k vytvoření nového úřadu **německého státního ministerstva pro Čechy a Moravu** a do jeho čela byl dne 20. srpna 1943 Hitlerovým výnosem dosazen K. H. Frank, který se tak stal německým státním ministrem v Čechách a na Moravě. Na jeho nově vzniklý úřad přešla „*všechna rozhodovací pravomoc říšského protektora včetně pravomoci normotvorné. Říšský protektor sice zůstal jediným vůdcovým zástupcem v Protektorátu, význam jeho hodnosti však upadl a stal se více méně jen reprezentativní osobností. Vytvořením státního ministerstva bylo jen formálně vyjádřeno skutečné postavení K. H. Franka v Protektorátu; hrál rozhodující roli zejména v oblasti germanizační politiky a při hospodářském drancování českých zemí.*“²⁶⁶ Frank byl také velmi proslulý svou nenávisí k českému národu.

K vyjasnění postavení mezi říšským protektorem W. Frickem a německým státním ministrem K. H. Frankem došlo poněkud překvapivě, kdy Frick fakticky přenechal svou moc Frankovi, jelikož odjel z Prahy do Říše, kde také po většinu svého „úřadování“ pobýval. Frank od svého nástupu do funkce ministra stál v čele celé protektorátní správy. Byl tak odpovědný za realizaci tzv. totální války, která byla dne 18. února 1943 vyhlášena J. Goebbelsem v Berlíně. Nutno podotknout, že Frank sám sebe pasoval do role pokračovatele R. Heydricha a jeho vize „konečného řešení české otázky“.²⁶⁷

Zánik Protektorátu Čechy a Morava

Koncem dubna roku 1945, tedy jen několik dní před koncem druhé světové války, spáchal Adolf Hitler sebevraždu a do čela Říše se postavil K. Dönitz, který jednal s K. H. Frankem o dalším osudu protektorátu, jehož zánik se kvapem blížil. Frank sepsal dvě varianty dalšího možného postupu. Buď mělo být území protektorátu předáno spojeneckým vojskům, nebo mělo dojít k převzetí přímo českou vládou. Dne 5. května 1945 vypuklo celonárodní povstání a tím byla ukončena i vláda 4. protektorátního kabinetu.

²⁶⁶ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 351, ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁶⁷ GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan., *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha, nakladatelství Themis, 1996, str. 255-267, ISBN 80-85821-35-4.

Domácí odbojové složky koncem dubna roku 1945 vytvořily tzv. Českou národní radu, která se pasovala za zástupce české vlády na území protektorátu. Tato rada vyhlásila prostřednictvím rozhlasového vysílání zánik Protektorátu Čechy a Morava a postavila se do čela povstání, které následně vypuklo. Dne 8. května 1945 Německo kapitulovalo a v podepsaném protokolu o kapitulaci byl stanoven způsob odchodu německé armády z českého území. Tento odchod započal ještě tentýž den a civilní německé obyvatelstvo mohlo odejít se svými vojenskými jednotkami. Zbylí civilisté byli nadále pod ochranou Mezinárodního Červeného kříže. Němečtí vojáci museli zanechat zbrojní aparát na okraji Prahy a s sebou si mohli vzít zásobu potravin. Výše zmíněný protokol podepsali též zástupci České národní rady a zavázali se tak k umožnění klidného odchodu německých vojenských jednotek a také civilního německého obyvatelstva z české metropole.²⁶⁸

5.5 Domácí odboj

Již nedlouho po podepsání Mnichovské dohody a následné okupaci československého území se vytvářely první zárodky domácího odboje. Panoval zde ale velký strach z nacistů a jejich praktik, a tak aktivita domácích odbojářů byla hlavně z počátku okupace velmi mizivá. V prvních měsících či letech zde byla patrná převážně všeobecná nenávisť k nacistům a potažmo k Němcům. Čeští političtí představitelé v čele s Aloisem Eliášem, předsedou tehdejší vlády, byli v kontaktu se složkou zahraničního odboje v Londýně. Vše se ovšem změnilo po zatčení a následné popravě generála Eliáše.²⁶⁹

Vznikalo zde množství odbojových skupin či hnutí s regionálním významem. Na celostátní úrovni se jako jedno z prvních uskupení vytvořilo tzv. Politické ústředí. Dále byl vytvořen Petiční výbor Věrní zůstaneme, který navazoval na manifest Věrní zůstaneme z 15. května 1938 z doby všeobecné mobilizace. Další vzniklou odbojovou organizací byla skupina bývalých vojáků, kteří založili tzv. Obranu národa. Sjednotit složky domácího odboje chtělo tzv. Ústřední vedení odboje domácího. Veškerá

²⁶⁸ EMMERT, František., *Druhá světová válka: Češi a Slováci*, Brno, nakladatelství Computer Press, 2007, str. 57-60, ISBN 978-80-251-1653-1.

²⁶⁹ VLČEK, Eduard., *Právní dějiny ČSR (1939-1947)*, Olomouc, nakladatelství Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, str. 16-19, ISBN 978-80-2441-289-4.

odbojová uskupení používala ke své činnosti ilegální vydávání tiskovin, novin či časopisů.

Všechny složky domácího odboje prováděly různé formy odporu proti nacistické okupaci, ovšem z důvodu zásahů převážně gestapa došlo několikrát k oslabení jejich moci. Zahraniční odboj v čele s E. Benešem zastával podstatně umírněnější názor ohledně poválečného postupu a odsunu německých obyvatel z území ČSR. Domácí odboj byl v tomto ohledu velmi radikální. Volal po obnovení hranic Československa v původní předmnichovské podobě. Německé obyvatelstvo mělo být vyhnáno zcela. Po období tzv. Heydrichiády byla radikalizace odboje na vrcholu a otázka transferu Němců a konfiskace jejich majetku byla více než jasná.²⁷⁰

Partyzánský odboj

Významnou složkou domácího protinacistického odboje v letech 1939 – 1945 se stalo tzv. partyzánské hnutí. V prvních letech okupace se dá hovořit pouze o neorganizovaných diverzních akcích jednotlivců či malých skupin obyvatel, kteří tyto záškodnické akce prováděli namátkově či jen příležitostně. Jednalo se zejména o poškozování strojů, ničení částí železničních tratí či vagónů, přerézávání brzdových hadiček u dopravních prostředků či jiné obdobné sabotáže.

V polovině roku 1941 začalo docházet k prvním výsádkům profesionálních československých vojáků. Prvotní akce tohoto typu byly ale potlačeny gestapem. Obrat nastal až v druhé polovině války, kdy partyzánské skupiny se svými výsádky dosahovaly výraznějších úspěchů. K citelnému rozmachu partyzánského odboje došlo v roce 1944. Bylo to způsobeno mimo jiné i tím, že jednotlivé organizace spolu začaly více spolupracovat. Docházelo k vykojování vlaků, ničení mostů, přepadávání německých nacistických konvojů, vypouštění pohonných hmot, poškozování zbraní v muničních skladech, přerušování telefonního, telegrafního a také elektrického vedení, apod.²⁷¹

Partyzánské akce se na československém území samozřejmě neobešly bez odezvy a nacistické reakce. Tou bylo hromadné zatýkání a vraždění československých

²⁷⁰ KUKLÍK, Jan; DEJMEK, Jindřich; NĚMEČEK, Jan., *Kauza tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství Historický ústav AV ČR, 1999, str. 25-29, ISBN 80-7286-001-1.

²⁷¹ KURAL, Václav., *Vlastenci proti okupaci*, Praha, nakladatelství Karolinum, 1997, ISBN 80-7184-397-0.

obyvatel při jen sebemenším podezření ze spolupráce s partyzány. Nacisté dokonce srovnali se zemí několik menších obcí, kde se partyzáni údajně ukrývali či jim místní obyvatelé pomáhali. Míra násilí, teroru a brutality neznala mezí.²⁷²

I přestože se jednalo o menší organizace či skupiny, které prováděly záškodnické či obdobné odbojové akce, byl partyzánský odboj velmi výraznou složkou českého domácího odboje proti nacistické okupaci a i díky němu došlo k rychlejšímu osvobození československého území.

²⁷² KURAL, Václav., *Vlastenci proti okupaci*, Praha, nakladatelství Karolinum, 1997, ISBN 80-7184-397-0.

B) Zahraniční odboj a vznik tzv. Benešových dekretů

5.6 Formování zahraničního odboje

Následkem nacistické okupace se Československo jako stát definitivně rozpadlo a oficiálně tak zmizelo z mapy Evropy. Již od samotného počátku existence Protektorátu Čechy a Morava ovšem můžeme spatřovat zárodky zahraničního odboje. Dne 15. března 1939, tedy ve stejný den, kdy nacistická vojska obsadila i zbytek českého území, se do čela druhého zahraničního odboje postavil sám Edvard Beneš, když přišel s myšlenkou na obnovení československého státu v podobě, jakou měl před podepsáním Mnichovské dohody a následným odevzdáním Sudet. Tato myšlenka se později stala hlavním ideologickým cílem československého zahraničního odboje. Beneš se svými spolupracovníky prosazoval myšlenku, že ČSR sice materiálně zanikla pohlcením Německem, ovšem z formálního hlediska existuje i nadále.²⁷³ I přes veškeré jeho úsilí o vytvoření ústředního exilového orgánu se mu úspěšně podařilo založit pouze **Československý národní výbor**, který sídlil v Paříži.

Úkolem tohoto výboru bylo především reprezentovat československý národ v zahraničí a dále také zajišťovat a řídit československou armádu. Vojenské jednotky složené z Čechů a Slováků se začaly kumulovat na jihu Francie. Za předsedu si Československý národní výbor zvolil E. Beneše, který se zasloužil o částečné mezinárodní uznání výboru Velkou Británií a Francií, ovšem pouze s výhradami. Již v Paříži se začala vytvářet exilová normotvorba, která byla realizována především ve formě podepisování a uzavírání mezinárodních smluv a dohod. Uvedla bych zde například dohodu o obnovení československé armády ve Francii, která byla uzavřena dne 2. října 1939. Další smlouvou byla dohoda o československých leteckých jednotkách ve Francii. Obě tyto smlouvy daly Československému národnímu výboru základ pro přijímání usnesení a nařízení, respektive k vydávání nařízení a rozkazů byla zmocněna vojenská správa výboru. K publikaci těchto rozkazů a nařízení a také k publikaci mezinárodních smluv byl zřízen dvojjazyčný Úřední věstník československý – Journal Officiel Tchecoslovaque. Poprvé byl v tištěné podobě vydán v lednu roku 1940.²⁷⁴

²⁷³ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 371, ISBN 978-80-7380-575-3.

²⁷⁴ KUKLÍK, Jan., *Londýnský exil a obnova československého státu 1938 – 1945*, Praha, nakladatelství Karolinum, 1998, str. 46-50, ISBN 80-7184-665-1.

Byly zde patrné snahy o přeměnu Československého národního výboru na oficiální exilovou vládu, které ovšem dlouho narážely na nezáměr vlád Velké Británie a Francie. Nastaly však nové skutečnosti a to vojenské vítězství Německa nad Francií v červnu roku 1940. Tehdy dr. Edvard Beneš spojil jednání o evakuaci československých vojenských jednotek z Francie s politickým požadavkem na uznání československé exilové vlády. První, kdo uznali československé prozatímní zřízení, byli představitelé Velké Británie, ovšem pouze s výhradami. Stalo se tak dne 21. července roku 1940. Toto uznání vytvořilo ideový a právní základ, o který se československé státní zřízení v emigraci opíralo. Funkce prezidenta prozatímního státního zřízení se ujal sám Edvard Beneš.²⁷⁵

Jak je již notoricky známo a neustále probíráno, dr. Beneš svoji funkci prezidenta opíral o teorii, podle níž byla jeho abdikace z funkce prezidenta ČSR v říjnu roku 1938 neplatná, neboť byla vynucena okolnostmi a byla učiněna pod velkým tlakem ze strany nacistického Německa. Dále E. Beneš tuto neplatnost své abdikace spojil s teorií kontinuity Československé republiky, když označil „*za neexistující a bezprávné všechno to, k čemu jsme byli od září 1938 nezákonně a neústavně přinuceni*“.²⁷⁶ Dále tvrdil, že Československo je ve válečném stavu s Německem již od září 1938, a proto by se na události z Mnichovské konference a následující neměl brát zřetel.

Prozatímní exilová vláda v Paříži a později v Londýně byla postupně uznána všemi ostatními exilovými vládami sídlícími také v britské metropoli. Jediný, kdo ji dlouhou dobu odmítal uznat jako konečnou, a ne pouze prozatímní, byla vláda Velké Británie. Po porážce Francie sídlila v Londýně také francouzská exilová vláda, která byla vykonávána prostřednictvím výboru generála Charlese de Gaulla. Ten jako jeden z prvních uznal československou exilovou vládu za definitivní. Dne 18. července roku 1941 uznal tuto exilovou vládu také Sovětský svaz a pod tlakem událostí ji ve stejný den definitivně uznali i představitelé britské vlády.²⁷⁷

²⁷⁵ KUKLÍK, Jan Jr.; MIKULE, Vladimír., *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940 – 1945*, Brno, nakladatelství Doplněk, 2003, str. 21-25, ISBN 80-7285-017-2.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ SPIRIT, Michal., *Tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství VŠE, 2004, str. 168-172, ISBN 80-245-0755-2.

5.7 Prozatímní státní zřízení v Londýně

Situace v západní Evropě se změnila a nebylo již možné, aby československé prozatímní státní zřízení sídlilo i nadále ve Francii, jelikož ji postupně obsazovala německá armáda. Nové útočiště českoslovenští vládní představitelé našli ve Velké Británii. Centrem zahraničního odboje se tak stal Londýn. Na základě britského uznání se ve VB ustavil systém prozatímního státního zřízení ČSR tvořený prezidentem republiky, exilovou vládou a státní radou. Normotvorná činnost byla vykonávána ústavními dekrety, dekrety prezidenta republiky a nařízeními vlády.

Právní základ vydávání předpisů položil ústavní dekret č. 2/1940 Úředního věstníku československého o prozatímním výkonu moci zákonodárné. V případech, kdy Ústavní listina z roku 1920 ve svém § 4 bodu 1 a 3 vyžadovala k výkonu pravomoci prezidenta republiky souhlasné prohlášení Národního shromáždění, postačoval zde souhlas československé exilové vlády. Nejčastěji se jednalo o pravomoci ohledně vyhlášení válečného stavu a o pravomoci vyplývající ze zastupování státu navenek. Prezident republiky použil uvedené ustanovení spolu s předsedou vlády Janem Šrámkem 16. prosince 1941, když vydal prohlášení, podle kterého je ČSR ve válečném stavu s Německem a Maďarskem a všemi státy, se kterými jsou ve válečném stavu ostatní spojenci. V ustanovení § 2 se dočteme, že zákonodárná činnost byla po dobu činnosti prozatímního státního zřízení vykonávána ústavními dekrety a dekrety prezidenta republiky, vydanými na návrh vlády a spolupodepsanými prezidentem a předsedou vlády, respektive ministry odpovědnými za jejich provedení.²⁷⁸

Velmi důležitý se stal ústavní dekret č. 1/1940 Úř. věstníku československého, který se zpětnou platností ke dni britského uznání, tedy k 21. červenci roku 1940, založil Státní radu jako poradní orgán prezidenta republiky a prozatímního státního zřízení v emigraci. Členy této Státní rady jmenoval prezident na dobu vždy jednoho roku a bylo jich celkem 40. Dalším dekretem obdobného charakteru byl dekret č. 12/1942 Úř. věstníku československého, podle kterého si prezident před vydáním dekretů musel navíc vyžádat poradní zprávu Státní rady. Dekretální pravomoc měla být využívána pouze v nejnútnejších případech, zajišťovat měla především ochranu pro ústavou zaručená práva

²⁷⁸ KUKLÍK, Jan; DEJMEK, Jindřich; NĚMEČEK, Jan., *Kauza tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství Historický ústav AV ČR, 1999, str. 40-41, ISBN 80-7286-001-1.

československých občanů. Po skončení války měly dekrety podléhat dodatečnému schválení řádně ustaveného zákonodárného sboru – tzv. ratihabici poválečným Národním shromážděním.²⁷⁹

Za dobu fungování exilové vlády v Londýně bylo vydáno na 30 dekretů prezidenta republiky. Upravovaly především ustavení exilového státního zřízení, hospodaření s exilovým státním rozpočtem a také existenci a fungování československých vojenských jednotek. V závěrečné fázi exilového státního zřízení se jeho normotvorba dotýkala především obnovení právního pořádku a státního zřízení osvobozeného Československa. Konečný systém exilového státního zřízení doplnila právní rada vytvořená na základě usnesení vlády a rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 4. února 1942. Právní rada byla charakterizována jako poradní a quasi soudní orgán, jehož úkolem bylo především podávat právní posudky při přípravě osnov normativních aktů exilového státního zřízení.²⁸⁰

Vláda ČSR sídlila až do konce války v Londýně a neopomenula upravit období, než své sídlo přenesla zpět na osvobozené území. Stalo se tak dekretem prezidenta republiky o dočasné správě osvobozeného území republiky Československé. Na základě tohoto dekretu vznikl Úřad pro správu osvobozeného území vedený vládním delegátem, kterého na návrh vlády jmenoval a odvolával prezident republiky. Tento úřad vykonával správu na území ČSR po jeho osvobození až do faktického přesunutí vlády z Londýna zpět do Prahy. Dalším dekretem, který upravoval poměry po válce, byl ústavní dekret prezidenta republiky o obnovení právního pořádku č. 11/1944 Úředního věstníku československého, který byl vydán 3. srpna roku 1944 a který se stal základem obnovy československého právního řádu.²⁸¹ Tento dekret obsahoval ustanovení o poválečné ratihabici. Znamenalo to, že po osvobození území ČSR a následujícímu řádnému vytvoření prozatímního zákonodárného sboru musejí být všechny dekrety dodatečně schváleny, aby mohly být zařazeny do právního řádu obnovené Československé republiky. Dále byly tímto dekretem ponechány v platnosti právní předpisy, které byly platné dne 28. září 1938, a také normy práva

²⁷⁹ KUKLÍK, Jan; DEJMEK, Jindřich; NĚMEČEK, Jan., *Kauza tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství Historický ústav AV ČR, 1999, str. 41, ISBN 80-7286-001-1.

²⁸⁰ Tamtéž, str. 42.

²⁸¹ KUKLÍK, Jan., *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*, Praha, nakladatelství Linde, 2002, str. 147 a 160, ISBN 80-7201-352-1.

přijaté po tomto datu, které nejsou v rozporu se zásadami demokratického státního zřízení.

Během působení exilové vlády v Londýně bylo celkem vydáno 46 dekretů prezidenta republiky. Toto dekretální období zahraničního odboje trvalo od července roku 1940 do března roku 1945, kdy se vládní složky ČSR přesunuly na osvobozené území Československa.²⁸²

5.8 Benešovy dekrety

Přechod novotvorby z exilového státního zřízení na území osvobozeného Československa také zajišťoval ústavní dekret č. 3/1945 Úředního věstníku československého o výkonu moci zákonodárné v přechodném období, který vydal prezident Beneš dne 22. února 1945. Podle tohoto dekretu se prezident republiky zmocňoval pokračovat na osvobozeném území ve vydávání dekretů podle ústavního dekretu o pozatímním výkonu moci zákonodárné až do doby, než se ustaví prozatímní národní shromáždění. Poradní zpráva os Státní rady již nebyla vyžadována, jelikož tato rada zanikla z důvodu přechodu československého exilového státního zřízení z Londýna na osvobozené území.²⁸³

Na již osvobozeném území ČSR bylo v součtu vydáno 98 dekretů prezidenta republiky. Dekretální zákonodárství zahrnovalo rozsáhlou oblast retribučních dekretů, dekretů o změnách v ústavě, o zajištění obnovy a následných proměn v oblasti národního hospodářství a státních financí. Dále byl dekrety upraven vznik a fungování nových vysokých škol či normy dotýkající se pracovního práva a postavení státních zaměstnanců, vysokoškolských učitelů, vojáků či soudní soustavy. V neposlední řadě vznikly také dekrety znárodňovací, dekrety upravující řízení výroby a zahraničního obchodu a dekrety řešící osud německé a maďarské menšiny v ČSR.²⁸⁴

²⁸² SPIRIT, Michal., *Tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství VŠE, 2004, str. 185-187, ISBN 80-245-0755-2.

²⁸³ KUKLÍK, Jan; DEJMEK, Jindřich; NĚMEČEK, Jan., *Kauza tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství Historický ústav AV ČR, 1999, str. 44, ISBN 80-7286-001-1.

²⁸⁴ KUKLÍK, Jan Jr.; MIKULE, Vladimír., *Němci a Maďaři v dekretach prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940 – 1945*, Brno, nakladatelství Doplněk, 2003, str. 52, ISBN 80-7285-017-2.

Konfiskace a znárodnění

Mezi konfiskační dekrety řadíme dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů ze dne 19. května 1945. V § 1 odst. 1 se říká, že: *„Jakékoliv majetkové převody a jakákoliv majetkově-právní jednání, ať se týkají majetku movitého či nemovitého, veřejného či soukromého, jsou neplatná, pokud byla uzavřena po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce.“* Ve druhém paragrafu je blíže specifikován majetek, který má být zkonfiskován, a to následovně: *„Majetek osob státně nespolehlivých na území Československé republiky dává se pod národní správu podle dalších ustanovení tohoto dekretu.“* A ve druhém odstavci je uvedeno, že: *„Za majetek osob státně nespolehlivých se považuje též majetek těmito osobami převedený po 29. září 1938, leč by nabyvatel nebyl věděl o tom, že jde o takový majetek.“*²⁸⁵

Další dekret, který se zabýval otázkou konfiskace majetku, byl dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, který byl vydán dne 21. června roku 1945. Poslání tohoto dekretu je shrnuto v jeho preambuli, kde se mluví o konfiskaci zemědělské půdy z rukou cizáckých Němců a Maďarů a zrádců republiky a předání této půdy českým a slovenským rolníkům a bezzemkům. V § 1 písm. a) a b) je uvedeno následující: *„S okamžitou platností a bez náhrady se konfiskuje pro účely pozemkové reformy zemědělský majetek, jenž je ve vlastnictví:*

- a) všech osob německé a maďarské národnosti, bez ohledu na státní příslušnost,*
- b) zrádců a nepřátel republiky jakékoliv národnosti a státní příslušnosti, projevivších toto nepřátelství zejména za krise a války v letech 1938 až 1945.“*²⁸⁶

Mezi konfiskační dekrety dále patří dekret z 20. července 1945, č. 28/1945 Úř. věstníku československého, o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.

²⁸⁵ Dostupné [online] z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-5#p1>

²⁸⁶ Dostupné [online] z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-12>

Poslední konfiskační dekret, který zde zmíním, je dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Byl vydán dne 25. října roku 1945 a upravoval konfiskaci majetku bez náhrady. Konfiskovaný majetek připadl Československé republice. Jednalo se o movitý a nemovitý majetek včetně majetkových práv (jako například pohledávky, cenné papíry, vklady, atd.), který byl ke dni faktického skončení německé a maďarské nacistické okupace nebo ke dni 30. října 1945, kdy dekret vstoupil v účinnost, ve vlastnictví subjektů blíže specifikovaných. V dekretu byly přímo uvedeny tyto subjekty:

- a) majetek právnických osob - a to Německé říše, Maďarského království, veřejnoprávních korporací, NSDAP, maďarských politických stran a dalších německých a maďarských právnických osob včetně majetkových fondů,
- b) majetek fyzických osob národnosti německé nebo maďarské, s výjimkou osob, které prokázaly, že zůstaly věrný ČSR,
- c) majetek fyzických osob, které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti a obraně Československé republiky a dalších osob ve smyslu § 18 velkého retribučního dekretu.²⁸⁷

Dekrety prezidenta republiky upravující problematiku znárodnění byly vydány celkem čtyři. Všechny byly vydány v roce 1945 ve sbírce zákonů a to pod čísly 100 – 103. Upravovaly znárodnění dolů, hutí, energetických podniků, podniků potravinářského průmyslu, podniky zbrojního a chemického průmyslu, akciových bank a soukromých pojišťoven.²⁸⁸

Retribuční dekrety

Již v době exilové vlády existoval dekret, který v sobě obsahoval retribuice. Byl jím dekret prezidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z února roku 1945. Tento dekret byl po osvobození československého území vydán v lehce změněné formě

²⁸⁷ SPIRIT, Michal., *Tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství VŠE, 2004, str. 194-195, ISBN 80-245-0755-2.

²⁸⁸ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 455, ISBN 978-80-7380-575-3.

ovšem se stejným názvem jako tzv. „**velký retribuční dekret**“ dne 19. června 1945 pod č. 16/1945 Sb. Platil však pouze pro české země. Ve stejný den byl ještě vydán dekret č. 17/1945 Sb., který zřizoval tzv. Národní soud. Dne 27. října 1945 byl jako doplnění vydán tzv. „**malý retribuční dekret**“, a to pod č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti. Tento dekret fakticky vznikl, aby vyplnil „mezery“ které v sobě obsahoval velký retribuční dekret, a aby mohl potrestat ještě další viníky, na které velký retribuční dekret nedosáhl.²⁸⁹

5.9 Obnova státu a poválečné směřování ČSR

Košický vládní program

V druhé polovině března se sešli v sovětské metropoli zástupci všech politických stran, které se zúčastnily odboje, ať už domácího či zahraničního a vytvořili **Národní frontu Čechů a Slováků**. Nejvíce připraveni sem dorazili komunisté, proto byl zvolen právě jejich program, který vešel do dějin pod názvem Košický vládní program.

„Dne 5. dubna 1945 byl v Košicích slavnostně vyhlášen první poválečný vládní program vytyčující hlavní úkoly nejbližšího období, jenž vstoupil do československých dějin jako Košický vládní program. Šlo o jeden z nejvýznamnějších politických dokumentů v novodobé historii.“ Tento program byl jakýmsi vyvrcholením národně osvobozenického boje československého národa.²⁹⁰

Národní fronta se později přeměnila na první československou poválečnou vládu. Po skončení druhé světové války dne 9. května 1945 začalo období, kterému se někdy říká tzv. „Třetí republika“. Exilová vláda s Edvardem Benešem jako prezidentem se vrátila zpět do Prahy. Až do založení Prozatímního národního shromáždění dne 28. října 1945 pokračoval Beneš ve vydávání svých dekretů jako pramenů práva.

Další období se neslo ve znamení sblížení se se Sovětským svazem. Komunistická strana si získávala čím dál tím silnější postavení v politickém životě ČSR. V roce 1946 se konaly volby a nutno podotknout, že pro dalších přibližně čtyřicet let to byly **poslední svobodné volby** v Československu. V roce 1947 se vláda Národní

²⁸⁹ KUKLÍK, Jan., *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*, Praha, nakladatelství Linde, 2002, str. 353, ISBN 80-7201-352-1.

²⁹⁰ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 389, ISBN 978-80-7380-575-3.

fronty dostala do krize, která byla uměle vytvořena komunisty a která svého vrcholu dosáhla v únoru roku 1948 tzv. „komunistickým pučem“.

Únor 1948 – komunistický převrat

Během únorového převratu získala Komunistická strana Československa absolutní politickou převahu ve státě a její Ústřední výbor fakticky ovládal dění v zemi. Tímto převratem došlo k přerušení demokratického československého vývoje a tento puč fakticky nastolil totalitní systém diktatury pouze jedné vládnoucí strany. Okamžitě se to promítlo v přijetí nové ústavy v roce 1948, takzvané **Ústavy 9. května**, která tak nahradila Ústavní listinu z roku 1920, a která: *„formálně charakterizovala československý stát jako lidově demokratickou republiku a označila lid za jediný zdroj veškeré moci ve státě“*. Tuto nedemokratickou ústavu odmítl podepsat prezident Edvard Beneš a na svou funkci dne 2. června téhož roku abdikoval. Národní shromáždění následně zvolilo dne 14. června 1948 za nového prezidenta Klementa Gottwalda.²⁹¹

Otázkou zde zůstává, nenastalo s nástupem komunismu k moci v roce 1948 další „období nesvobody“ v Československu?

²⁹¹ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 519 a 525, ISBN 978-80-7380-575-3.

6 Odsun německého obyvatelstva

Období nesvobody na území Československa oficiálně ukončily po právní a formální stránce tzv. Benešovy dekrety. Materiální stránka tohoto procesu došla naplnění právě konečným odsunem německého obyvatelstva z československého území. Z tohoto důvodu jsem se mu rozhodla věnovat ve své práci samostatnou kapitolu. „Hlad“ po definitivním odsunu Němců pramenil převážně z domácího odboje proti nacistické okupaci z dob druhé světové války.

Pocity, které v sobě měl československý lid ke konci druhé světové války vůči Němcům, se asi dají jen těžko popsat slovy. Dobový leták KSČ z května 1945 říká: *„Zatkněte ihned všechny Němce, kteří k nám po Mnichovu přišli jako okupanti. Podobně postupujte i s těmi „domácími“ Němci, kteří aktivně podporovali Henleina a Franka a účastnili se vyhlazovacího tažení proti našemu národu. Zřídte pro zatčené Němce pracovní tábory a přinutěte je, aby pracovali na znovuvýstavbě toho, co sami zničili. [...] Zabezpečte nakradený majetek Němců, zrádců a kolaborantů [...]“*²⁹²

Za jeden z klíčových problémů té doby považuji splývání termínu Němec s termínem nacista. Úzce to také souvisí s pojmem kolektivní vina. Německý národ byl „zaškatulkován“ jako národ nacistů. V zásadě s tímto postupem nesouhlasím, ovšem do jisté míry mu rozumím. Českoslovenští obyvatelé byli téměř každodenně svědky ukrutných zvěrstev, které páchali nacisté v průběhu druhé světové války na obyčejném lidu. Nemluvím pouze o tom, co se dělo s židy za zdmi koncentračních a vyhlazovacích táborů, ale i běžná „rutina“ příslušníku SS a jiných podobných jednotek přímo na ulicích byla také plná bezpráví a krutostí. „Obyčejní“ Němci tehdy jen přihlíželi, co se děje „jejich jménem“, ovšem jako národ proti tomu nikterak nezakročili.

Odsun německého obyvatelstva a Benešovy dekrety spolu dozajista souvisí, ovšem nebyl to Beneš, kdo přišel s myšlenkou na odsun Němců. Samotný transfer nebyl obsahem žádného dekretu prezidenta republiky, nýbrž pocházel z norem práva mezinárodního. Myšlenka na odsun, tentokrát ovšem ne ve spojitosti s Němci, ale s Turky, se v mezinárodním právu objevovala již po první světové válce. Poválečný odsun Němců je ovšem spjat s hlavou VIII. Zprávy o Postupimské konferenci, která pojednává o „*spořádaném odsunu německého obyvatelstva*“. Z toho je jasně patrné, že

²⁹² BRANDES, Detlef., *Cesta k vyhnání 1938-1945*, Praha, nakladatelství Prostor, 2002, str. 332, ISBN 80-7260-070-2.

odsun německého obyvatelstva nebyl jen problém poválečného Československa, ale velké části Evropy. Proběhl hned v několika evropských státech a rozhodovaly o něm vítězné velmoci. Byl to tedy akt mezinárodního práva.²⁹³

Je pravdou, že s myšlenkou hromadného odsunu Němců z území Československa operoval spíše od samotného počátku války domácí odboj, než ten zahraniční. Nebylo to ničím překvapivým, protože jak jsem již popsala výše, byli to právě lidé „u nás doma“, kteří viděli stupňující se barbarské činy nacistů. Se zvyšujícím se násilím rostla také touha po odplatě v Československu. Po „konečném řešení české a židovské otázky“ a zejména po „Heydrichiádě“ již nikdo nepochyboval o tom, jak to celé dopadne. Pomyslným vrcholem všech nacistických zvěrstev bylo vyhlazení Lidic, které velmi přispělo k radikalizaci názoru na odsun i ze strany zahraničního odboje.

Jak jsem již naznačila výše, problémy s německou menšinou byly i v jiných státech Evropy. Mocnosti tedy již za války začaly připravovat jednotlivé kroky pro centralizaci Němců zpět do Německa. Původní záměr ovšem ještě nebyl vystavěn na principu odplaty, nýbrž chtěl zabránit případnému opakování se té stejné situace v budoucnu. Sám prezident Beneš chtěl původně prosadit mnohem umírněnější formu vypořádání se s Němci v Československu, ovšem pod tlakem především domácího i zahraničního odboje přistoupil na radikálnější postup.²⁹⁴

Během projednávání Košického vládního programu se jednalo také o osudu československých Němců a Maďarů na území ČS. Projednávalo se, jakým menšinovým skupinám obyvatelstva bude ponecháno státní občanství a komu bude odňato. Řešila se otázka Němců, kteří měli československé státní občanství již v předmnichovské době. Bylo rozhodnuto, že bude ponecháno občanství těm, kteří prokáží, že zůstali v době nacistické okupace věrni Československu, ale ostatním bude občanství odebráno. Co se týče menšinového obyvatelstva, které se na československé území přistěhovalo až po 30. září 1938, bude vykázáno ihned zpět do své vlasti.²⁹⁵

Se zvětšujícími se genocidami na prostém lidu páchaných ze strany nacistů byla otázka odsunu Němců čím dál tím jasnější. V roce 1943 začaly evropské mocnosti postupně dávat otevřeně najevo svůj souhlas s odsunem Němců ze států střední a jižní

²⁹³ SPIRIT, Michal., *Tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství VŠE, 2004, str. 220-225, ISBN 80-245-0755-2.

²⁹⁴ Tamtéž, str. 208-217.

²⁹⁵ KUKLÍK, Jan., *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*, Praha, nakladatelství Linde, 2002, str. 276-287, ISBN 80-7201-352-1.

Evropy.²⁹⁶ Konkrétně v průběhu léta 1943 dali svůj souhlas postupně zástupci Velké Británie, Spojených států amerických, Sovětského svazu a pak i Francie. Jiné řešení tohoto národnostního problému již nebylo proveditelné.

Edvard Beneš vypracoval osobně plán na odsun českých Němců z československého území. Bylo v něm uvedeno, že vláda ČSR si sama rozhodne normami vnitrostátního práva, kterým občanům československé státní občanství zůstane a kterým bude naopak odebráno. Dále se ve svém návrhu Beneš zmiňoval o vybudování čistě československého školství a za úřední jazyk označil pouze jazyk český nebo slovenský. V neposlední řadě jeho plán obsahoval také seznamy osob, které budou odsunuty ihned po osvobození Československa.²⁹⁷

Na podzim roku 1944 československá vláda vypracovala memorandum, kde shrnula podmínky pro transfer Německých obyvatel z českých zemí a předložila ho Evropské poradní komisi. V souvislosti s memorandem bylo také potřeba vyřešit otázku československého státního občanství a zakotvit ji do právního řádu formou ústavního dekretu.

První a druhá vlna odsunu

Několik málo měsíců před koncem druhé světové války začala na území Československa tzv. první a druhá vlna odsunu. První vlna představovala úprk samotných Němců z našeho území před postupující sovětskou armádou. Německé obyvatelstvo se totiž obávalo dopadení a následného tvrdého trestání za nacistické válečné zločiny.

Druhá vlna odsunu Němců z československého území vstoupila do dějin pod názvem „**divoký odsun**“. Ten probíhal přibližně od května do července 1945 a byl spjat s velmi chaotickým odsunem německého obyvatelstva. Právě v této době se naplno projeví ty nejhorší charakterové vlastnosti lidského pokolení. Vlna nenávisti již překročila všechny meze a československý lid začal bez rozmyslu pranýřovat všechny Němce, které měl zrovna „po ruce“. Zvěrstva, která byla dříve páchána nacisty, se otočila proti nim, a byl to tentokrát národ československý, kdo pranýřoval, lynčoval a

²⁹⁶ KUKLÍK, Jan., *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*, Praha, nakladatelství Linde, 2002, str. 263-271, ISBN 80-7201-352-1.

²⁹⁷ SPIRIT, Michal., *Tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství VŠE, 2004, str. 211-214, ISBN 80-245-0755-2.

brutálně zacházel s Němci, mnohdy ovšem bez jakéhokoli předchozího řádného soudu. V prvních poválečných dnech či jen několika málo týdnech bylo takto bezprecedentně zbaveno života více než tisíc německých obyvatel či zrádců z řad československého obyvatelstva.²⁹⁸

Tato vlna násilí a barbarství byla ještě umocněna prohlášeními československých vládních představitelů, kteří volali po odplatě, vysídlení a „očišťení“ našeho území od nacistů. Lid na tento popud vzal spravedlnost „do svých rukou“ a jelikož neexistovala žádná právní norma regulující tento odsun či popisující zacházení se zajatými kolaboranty a zrádci, míra bezpráví, které se tentokrát dělo na Němcích, byla opravdu hrozná. Docházelo zde také k četným sebevraždám v řadách německého obyvatelstva z důvodu obav z násilností a krutostí během odsunu, celkový jejich počet se vyšplhal přes 5 tisíc.²⁹⁹

Během několika málo dní museli být všichni Němci označeni páskou na ruce, bylo jim zakázáno pohybovat se mimo svou domovskou obec a přiděly jídla, které dostávali, se často podobaly židovským přidělovům za války. Vznikaly tzv. „lidové soudy“, které ovšem ke spravedlivému procesu měly daleko. Kolektivní vina se zde projevovala naplno. V této fázi divokého odsunu docházelo často až k nelidskému zacházení s Němci ze strany československého obyvatelstva. Jestli byl někdo skutečně vinen nebo nevinen se v mnohých případech vůbec nebralo na zřetel. Nezřídka kdy docházelo i k individuálním aktům bezpráví a „vyřizování si účtů“ mezi bývalými sousedy. Do divokého odsunu se krom lidu zapojily také Revoluční gardy, partyzánské skupiny či armáda.³⁰⁰

Enormní počty zajatých či zadržených zrádců, kolaborantů a především Němců byly zavírány do vězení či vazebních věznic. Ovšem kapacita takovýchto zařízení byla omezená, a tak vznikala četná místa, kde byli tito lidé shromažďováni. „Zajateckých táborů“ a podobných institucí bylo v poválečném období zřízeno přes 500 jen na území Československa a podmínky v nich byly velmi trýznivé a kruté.³⁰¹ Dozorci z řad

²⁹⁸ FROMMER, Benjamin., *Národní očista – Retribuce v poválečném Československu*, Praha, nakladatelství Academia, 2010, str. 68-76, ISBN 978-80-200-1838-0.

²⁹⁹ SPIRIT, Michal., *Tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství VŠE, 2004, str. 217-220, ISBN 80-245-0755-2.

³⁰⁰ KUKLÍK, Jan., *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*, Praha, nakladatelství Linde, 2002, str. 269-272, ISBN 80-7201-352-1.

³⁰¹ FROMMER, Benjamin., *Národní očista – Retribuce v poválečném Československu*, Praha, nakladatelství Academia, 2010, str. 68-76, ISBN 978-80-200-1838-0.

československého lidu používali nelidské praktiky a v některých případech si na zajatcích vybíjeli své zvrhlé či sexuální choutky.

Divokým transferem bylo z území Československa odsunuto přes 660 000 příslušníků německé menšiny a většina z nich byla donucena opustit své domovy bez jakýchkoliv osobních zavazadel. Němci odcházeli v obrovských masách z našeho území nezřídka kdy pěšky. Velmi často docházelo také k obětem na životech. Podle odhadů bylo z důvodu divokého odsunu zabito či zavražděno na 20 až 40 tisíc mužů, žen a bohužel někdy i dětí.³⁰²

Postupimská konference

Situace již byla neúnosná, a tak se zástupci tří světových velmocí, konkrétně vládní představitelé USA, Velké Británie a SSSR, rozhodli svolat mezinárodní mírovou konferenci. Tato „Velká trojka“ se sešla na konferenci v Postupimi, kde v průběhu července a srpna 1945 mimo jiné jednala o poválečném systému transferu Němců z okolních států zpět do svého domovského Německa. Jedním z výsledků konference byl i odsouhlasený plán organizovaných odsunů německého obyvatelstva. Světové mocnosti se rozhodly pro odsun Němců po právu a pevně věřily, že je tato možnost správná a nevyhnutelná. Postupem času se do jednání zapojila také Francie, a tak bylo Německo rozděleno mezi účastníky do tzv. 4 okupačních zón.³⁰³

Všechny státy, kterých se odsun dotýkal, si měly stanovit své požadavky na transfer Němců z jejich území. V této souvislosti byl v Československu vydán **ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb.**, který upravoval otázku československého státního občanství pro Němce a Maďary. Vyhlášen byl dne 2. srpna 1945 a stal se nejdůležitější právní normou pro odsun německých obyvatel z území Československa. Na jeho základě se rozhodovalo o zbavení občanství nebo naopak o jeho přidělení. Fakticky tedy tento dekret vymezil skupiny obyvatel, kterých se transfer týkal.³⁰⁴

V souvislosti s dekretem upravujícím státní občanství v Československu byl ještě vydán dekret prezidenta republiky č. 71/1945 Sb., o pracovní povinnosti osob,

³⁰² KUKLÍK, Jan., *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*, Praha, nakladatelství Linde, 2002, str. 273-274, ISBN 80-7201-352-1.

³⁰³ SPIRIT, Michal., *Tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství VŠE, 2004, str. 221-224, ISBN 80-245-0755-2.

³⁰⁴ KUKLÍK, Jan., *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*, Praha, nakladatelství Linde, 2002, str. 280-287, ISBN 80-7201-352-1.

které pozbyly československé občanství. Byla zde zavedena povinnost pro určité skupiny obyvatel pracovat na odčinění či minimalizaci škod, které vznikly z důvodu válečného konfliktu či nacistické okupace.

Třetí vlna odsunu

Díky postupimské konferenci a jejím závěrům byla ukončena vlna divokého odsunu a nastupuje tzv. organizovaný odsun. V Československu byl zřízen speciální Úřad pro odsun Němců, který spadal pod ministerstvo vnitra. Chaotická situace se uklidnila a transfer konečně probíhal v souladu s normami mezinárodního práva. Kromě necelých 700 tisíc německých obyvatel odsunutých v roce 1945 v divokém odsunu zde bylo dále odsunuto již v organizovaném transferu přes 2 200 000 Němců jen z území Československa v letech 1946 a 1947, celkem tedy okolo 3 milionů lidí.³⁰⁵

Nutno podotknout, že pojem kolektivní vina původně vůbec neměl hrát větší roli v odsunech německých obyvatel, ovšem pod tíhou okolností nebylo dost dobře možné posuzovat každou individualitu zvlášť. Při svém nahlížení na danou problematiku musíme zohlednit mnoho faktorů, které se ovšem v průběhu let 1938 – 1945, tedy v období nesvobody, velmi rychle měnily.

³⁰⁵ KUKLÍK, Jan., *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*, Praha, nakladatelství Linde, 2002, str. 274-276, ISBN 80-7201-352-1.

Závěr

Téma mé práce zní: Období nesvobody – co vedlo k jeho vzniku a jakým způsobem zaniklo. Cílem práce je sjednotit celé téma. Považuji za důležité více rozpracovat kapitoly o dění, které bylo ještě před opravdovou dobou nesvobody, jelikož se staly činy, které fakticky dovedly Československou republiku, potažmo celý svět až do samotného období nesvobody. Byla to doba, která to skutečně umožnila.

Po první světové válce se státy za každou cenu snažily o zachování mírového stavu a statu quo, a tak vznikla spletitá síť mezinárodních smluv, úmluv a dohod dvojstranných či kolektivních. Za mohutného přispění Tomáše Garrigua Masaryka světlo světa vůbec poprvé spatřila také samostatná Československá republika, která o svou státnost a svrchovanost musela velmi tvrdě bojovat. V samotném úvodu práce jsem popsala a rozebrala mezinárodní mírové smlouvy, které jsme uzavírali s okolními státy za účelem udržet naši suverenitu do dalších let. I když jsme na svou stranu získali mnohé mocné spojence, většina dohod velmi brzy vzala za své. Zmínila jsem také do jakých mezinárodních organizací a společenstev jsme jako stát vstoupili.

Vznikla zde Společnost národů, která se měla stát garantem světového míru. I přes snahu, která se jí nedá upřít, však nebyla schopna vytvořit si dostatečně pevnou základnu mezinárodních právních norem, aby svým cílům dostála. Pod tlakem okolností se ovšem velmi brzy stala přežitkem své doby a nedokázala obstát ve své úloze. Velkým problémem se později ukázalo zakotvení práva na sebeurčení národů do norem mezinárodního práva. Projevilo se to pak zejména ve vztahu Čechů a Němců. Tehdy již nacistické Německo dokázalo bravurně využít tuto „skrytou vadu“ jako záminku, aby zamaskovalo na potřebně dlouhou dobu své pravé cíle.

V druhé části první kapitoly jsem podrobně popsala počáteční právní novotvorbu v ČSR a ukotvení demokratických principů v ústavě. Rozebrala jsem základní pramen práva, tedy Ústavní listinu z roku 1920, jelikož platila i přes období nesvobody a prakticky se na ní navázalo v poválečném období. Nahradila ji až v roce 1948 Ústava 9. května. Za první vlašťovku omezování práv a svobod považuji zákon na ochranu republiky z roku 1923, který si ovšem žádala situace v té době. Lehce jsem nastínila také právní problematiku postavení menšin v Československu, převážně pak se zaměřením na menšinu německou.

Popis základních právních předpisů mezinárodních i vnitrostátních jsem zařadila do práce z důvodu pochopení, co všechno se vlastně začalo postupně porušovat. Nejdříve jednotlivá práva a svobody, později i celé zákony, dohody a smlouvy. Náš právně demokratický systém byl jeden z nejvyspělejších a nejmodernějších v té době na celém světě. I přes to se mu však nepodařilo naši státnost a svrchovanost udržet. A to ani přes některá omezení. Nebyl na to snad svět v té době připraven? A co samotná ČSR?

Meziválečné období se neslo ve znamení rozpínajícího se nacismu a prohlubování špatných vztahů Čechů a Němců v sudetských oblastech Československa. Do toho všeho ještě veškerou silou zasáhla světová hospodářská krize, která do té doby neměla obdoby. V lednu roku 1933 se v Německu dostal k moci Adolf Hitler, který byl zdatný demagog a dokázal strhnout davy a přesvědčit je o správnosti své ideologie. Bravurně využil situace v Československu a z původně vnitrostátního konfliktu se mu za přispění Sudetoněmecké strany podařilo udělat záležitost číslo jedna z hlediska světového míru.

Hitler v podstatě hned od svého nástupu spřádal plány na ovládnutí Evropy a posléze i celého světa. Začal se svým nejbližším sousedem Rakouskem a po jeho anšlusu upnul svou pozornost na Československo. To už se psal osudový rok 1938, kdy události nabraly rychlý spád. Svou mohutnou německou propagandou říšský vůdce dokázal evropské mocnosti zmanipulovat až do takové míry, že mu postupně začaly „kývat“ na jeho stále smělejší požadavky. Vše vyústilo ve svolání mezinárodní mírové konference do Mnichova, kde nakonec došlo k podepsání Mnichovské dohody bez naší účasti. Ta nám přikazovala odevzdat část našeho území Německu. Všechna dříve uzavřená spojení tak tímto aktem vzala zaslé. Bylo ale správné se tak rychle a „bez boje“ vzdát svých mezinárodních závazků ve vlastní prospěch? Evropské mocnosti na to později tvrdě doplatily.

Vnucený Mnichovský diktát byl vlastně jakýmsi oficiálním milníkem pro období svobody a nesvobody. Ovšem dá se takhle přesně určit přesná hranice období nesvobody? Jak a kdy vlastně období nesvobody začíná a kde končí? Skutečná doba nesvobody započala Mnichovem, ovšem jednání, která k tomu vedla, již také svým způsobem byla citelným omezením práv a svobod. Ze širšího pohledu proto doba nesvobody dle mého názoru začala už mnohem dříve.

Do očí bijícím protirečením je ovšem velmi brzké odzúnnání Mnichovské dohody „ab initio“, neboli od samého počátku, téměř všemi státy Evropy. Mnichovská dohoda byla ve své podstatě a ve své době obrovským úspěchem Německa. V konečném důsledku ovšem poskytla Československu v poválečném období jednu ze záminek pro konečný odsun Němců z našeho území.

Pokud už musíme z nějakého důvodu rozhodovat „o někom bez něj“, měli bychom si být opravdu zcela jisti, že známe všechny okolnosti, na základě kterých můžeme opravdu správně rozhodnout. V žádném případě bychom však neměli poslouchat cizí vsunutý názor = německá propaganda v předmnichovské době – mohli bychom na to totiž také tvrdě doplatit. Následná nacistická okupace našeho území tedy nebyla ničím nepředvídatelným či udivujícím. Skutečné období nesvobody mohlo začít „naplno“.

Během okupace prošlo Československo dvěma obdobími, takzvanou Druhou republikou a Protektorátem Čechy a Morava. Obě tato témata by jistě vydala na několik takovýchto prací, proto není mým úkolem tyto éry rozebrat dopodrobna. V Druhé republice za mohutného přispění Hlinkovy slovenské ľudové strany docházelo k decentralizačním autonomním snahám separatistů a k nárůstu autoritativního režimu. O demokracii se již v této době opravdu mluvit nedalo. Po zabrání i zbytku našeho území Německou říší a hlavně také po Heydrichově správní reformě se lidem již opravdu nežilo dobře. Doslova barbarské činy, které páchali nacisté, ovšem nezůstaly bez odezvy.

Již během samotné nacistické okupace se v Londýně vytvořila exilová vláda. Nutno podotknout, že enormní zásluhy na tom měl E. Beneš, díky kterému byla v Československu v poválečném období již připravena půda pro znovuobnovení československé státní svrchovanosti. Velký průlom nastal po odvolání Mnichovské dohody spojenci. Bohužel nová republika nevznikla v předmnichovských hranicích, jak původně Beneš zamýšlel, přišli jsme totiž již definitivně o území Podkarpatské Rusi.

Právním základem pro poválečnou obnovu suverénního Československa byly Benešem vydávané dekrety prezidenta republiky. Jejich význam byl velice podstatný, bez nich by totiž „nový začátek“ Československé republiky nebyl možný, nebo by přinejmenším trval mnohem déle. Benešovy dekrety totiž ukončily období nepodoby na našem území. Na jejich základě se vystavěl nový československý právní systém.

Otázkou však zůstává, jestli dekrety v některých případech nevytvořily jisté období nesvobody pro určité skupiny obyvatel.

Poválečná obnova ovšem vůbec nebyla snadným úkolem. V lidech během války a nacistických zločinů s tím spojených vzrostl obrovský hněv a zloba a především touha po pomstě. Již před konce války, kdy nacisté prchali před postupující Rudou armádou, začal i obyčejný lid brát spravedlnost do svých rukou a „trestat“ Němce za jejich zvěrstva. Záměrně jsem použila pojmenování Němec, jelikož v tomto období velmi splyvalo označení Němec a označení nacista. ČS lid tak mnohdy ve slepé honičce za odplatou činil podobné, v některých případech i skoro stejné krutosti jako za války páchali právě nacisté. Otázkou tak zůstává, do jaké míry na to měl ČS lid právo? Dalo by se to vůbec nazvat právem? Do jisté míry byly ovšem jejich pohnutky pochopitelné a logické. Období nesvobody, útlaku a útisku dozajista zasáhlo, ať už více či méně, každého občana na našem území. Někteří přišli „jen“ o některá svá práva, jiní přišli o střechu nad hlavou a někteří přišli dokonce i o své blízké. Následky si tyto lidé dozajista nesli po celý zbytek svého života.

Pro nás, jako pro generaci, která toto období již nezažila, je velmi důležité naslouchat těmto historickým faktům a přemýšlet o nich, proč k nim vlastně došlo a zda-li jim nešlo zabránit. Nechtěla bych zde ale polemizovat s tezí, co by se stalo, kdyby tenkrát politické špičky řešily celou situaci jinak. Historii změnit nelze. Jde pouze změnit přítomnost a tím ovlivnit budoucnost, aby byla lepší a neopakovaly se chyby z minulosti. Můžeme se tedy pouze poučit a naším hlavním úkolem je na všechny tyto události nezapomenout.

Resume

The topic of this thesis is "The Period of Oppression - what led to its rise, and how it fell". The aim is to describe this era, and especially the times that made it possible for oppression to rise. It did not happen from one day to the next.

After the First World War, various international communities formed and European states sought to maintain peace, and the status quo, at all costs. For this purpose, many international peace treaties and agreements were signed. Also, the newly established Czechoslovak Republic concluded numerous treaties with neighboring states in an effort to maintain sovereignty and supremacy. The League of Nations was established to be a world peacekeeper. However, the LN eventually failed in its target. Later on, a major problem revealed itself in the establishment of the right to self-determination of nations in norms of the international law.

The ever-worsening relations between Czechs and Germans in the Sudetenland of Czechoslovakia became a major national problem. Despite the fact that our democratic legal system was one of the most developed and most advanced in the world at that time, we failed to keep sovereignty and supremacy. Individual rights, then even laws and treaties, gradually began to be violated. The problematic situation worsened further thanks to the unprecedented Great Depression at this time and the spreading Nazism outside Germany. All these facts were brilliantly used by Adolf Hitler, who came to power in Germany in 1933. From the original national conflict, with the Sudeten German Party, he managed to make it the number one issue in terms of world peace.

Everything worked to Hitler's advantage in his plan to conquer Europe and later the world. It was already a fatal year 1938, when events gained momentum. First there was an annex of Austria, and then Adolf Hitler focused on Czechoslovakia. Thanks to his mighty German propaganda, he managed to manipulate and force the Western Powers to sign the Munich Agreement, without our participation. The enforced Munich dictate was somehow an official milestone for the age of freedom and oppression. From a wider perspective, the period of oppression began much earlier, in my opinion.

Based on the Munich Agreement, Czechoslovakia lost the Sudetenland area and the so-called Second Czechoslovak Republic emerged. It did not take long, and Hitler occupied our entire territory with his troops. This procedure created the Protectorate of

Bohemia and Moravia. During the occupation, domestic as well as foreign resistance movements began to take place. In London, a government in exile headed by Edvard Beneš formed and was gradually recognized as the official government of Czechoslovakia by almost all European countries. Beneš began to issue decrees by the 'President of the Republic'. These became the legal basis for the rebirth of Czechoslovakia. At the same time, there was a final expulsion of the Germans from our territory.

Beneš's decrees in fact ended the period of oppression in our country. However, the question remains whether, in some cases, they did not create a kind of alternative period of oppression for certain groups of people. During the Second World War, enormous anger and desire grew in people to avenge the Nazi crimes committed by Germans on the Czech population. Hence, the situation turned and after the war Czechs began to punish the Germans for their actions. In this period, the term German and the term Nazi blended together. That is why they committed violence and cruelty on innocent people. The motives of the Czech people were understandable to some extent, but often also unfair.

For our generation, it is important to remind us of these moments and think them over, i.e., why these situations actually happened and whether they could have been avoided. In the end, we can only learn from it as history cannot be changed. We can only change the present, and thereby influence the future in order to make it brighter, better, and not repeat the same mistakes from the past.

Přílohy

Příloha č. 1 – text Mnichovské dohody

Německo, Spojené království, Francie a Itálie se shodly se zřetelem k dohodě, již bylo v podstatě dosaženo

o odstoupení sudetoněmeckého území,

na těchto podmínkách a způsobech tohoto odstoupení a na opatřeních, jež třeba proto učinit, a prohlašují, že podle této dohody je každý jednotlivě odpověden za kroky, které je třeba učinit, aby bylo zajištěno její provedení.

§ 1

Vyklizování započne 1. října.

§ 2

Spojené království, Francie a Itálie se shodují v tom, že vyklizení bude provedeno do 10. října, a to bez ničení jakýchkoli existujících zařízení, a že československá vláda je odpovědna za to, že vyklizení bude provedeno bez poškození uvedených zařízení.

§ 3

Podmínky vyklizení podrobně určí mezinárodní výbor, složený ze zástupců Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a Československa.

§ 4

Postupné obsazování převážně německých území německými oddíly započne 1. října. Čtyři územní úseky, označené na přiložené mapě, obsadí německé oddíly v tomto pořadí:

- úsek označený I. - 1. a 2. října,
- úsek označený II. - 2. a 3. října,
- úsek označený III. - 3., 4. a 5. října,
- úsek označený IV. - 6. a 7. října.

Výše uvedený mezinárodní výbor bez odkladu vymezí zbývající území převážně německého charakteru a německé oddíly je obsadí do 10. října.

§ 5

Mezinárodní výbor uvedený v § 3 určí území, v nichž se má provést lidové hlasování.

Tato území budou až do skončení lidového hlasování obsazena mezinárodními jednotkami. Týž výbor určí způsob, jakým se má lidové hlasování provést, přičemž bude vycházet ze způsobu hlasování v Sársku. Výbor stanoví rovněž den, kdy se lidové hlasování bude konat; tento den nesmí být pozdější než konec listopadu.

§ 6

Konečné vymezení hranic provede mezinárodní výbor. Tento výbor je oprávněn doporučit čtyřem mocnostem - Německu, Spojenému království, Francii a Itálii - v určitých výjimečných případech menší odchylky od přísně etnografického stanovení pásem, jež mají být převedena bez lidového hlasování.

§ 7

Zavede se opční právo pro přesídlení do odstoupených území a pro vystěhování z nich. Opce musí být provedena během šesti měsíců ode dne uzavření této dohody. Německo-československý výbor určí podrobnosti opce, uváží způsob, jak usnadnit výměnu obyvatelstva, a vyjasní základní otázky, které z této výměny vzniknou.

§ 8

Československá vláda propustí ve lhůtě čtyř týdnů ode dne uzavření této dohody sudetské Němce, kteří si toto propuštění přejí, ze svých vojenských a policejních jednotek. V téže lhůtě propustí československá vláda sudetoněmecké vězně, kteří si odpykávají tresty odnětí svobody za politické trestné činy.

Mnichov 29. září 1938

podepsáni

Adolf Hitler
Édouard Daladier
Benito Mussolini
Neville Chamberlain¹

¹ Dostupné [online] z: <http://www.military.cz/opevneni/mnichov.html>

Použité prameny

Literatura

BENEŠ, Edvard., *Mnichovské dny*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, 2003, ISBN 80-206-0673-4

BENEŠ, Edvard., *Paměti – Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, 2004, ISBN 80-206-0709-9

BRANDES, Detlef., *Cesta k vyhnání 1938-1945*, Praha, nakladatelství Prostor, 2002, ISBN 80-7260-070-2

ČÁBELOVÁ, Lenka., *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923-1939*, Praha, nakladatelství Karolinum Press, 2003, ISBN 80-246-0624-0

ČAPEK, Karel., *Hovory s T. G. Masarykem*, 15. vydání, Praha, nakladatelství Ústav T. G. Masaryka, 2013, ISBN 978-820-86142-46-3

ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka., *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, nakladatelství Computer Press, a.s., 2011, ISBN 978-80-251-3376-7

ČELOVSKÝ, Bořivoj., *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy, nakladatelství Tilia, 1999, ISBN 80-86101-19-3

DAMS, C.; STOLLE, M., *Gestapo*, Praha, nakladatelství Paseka, 2010, ISBN 978-80-7432-018-7

DEJMEK, Jindřich., *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. Století*, Praha, nakladatelství Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, ISBN 80-86547-07-8

DEJMEK, Jindřich., *Nenaplněné naděje: politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918-1938)*, Praha, nakladatelství Karolinum Press, 2003, ISBN 80-246-0709-3

DEJMEK, Jindřich., *Zrod nové Evropy*, Praha, nakladatelství Historický ústav, 2011, ISBN 978-80-7286-188-0

DUFFACK, J.J., *Psywar 1938 První psychologická válka moderní doby, Sudetská válka*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, s.r.o., 2010, ISBN 978-80-206-1113-0

EICHLER, Jan., *Od Sarajeva po Hirošimu: Válka a mír v první polovině 20. století*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2014, ISBN 978-80-246-2179-1

- EMMERT, František., *Druhá světová válka: Češi a Slováci*, Brno, nakladatelství Computer Press, 2007, ISBN 978-80-251-1653-1
- FROMMER, Benjamin., *Národní očista – Retribuce v poválečném Československu*, Praha, nakladatelství Academia, 2010, ISBN 978-80-200-1838-0
- GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan., *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha, nakladatelství Themis, 1996, ISBN 80-85821-35-4
- GERHARD, P.; MALLMAN, K. M., *Gestapo za druhé světové války*, Praha, nakladatelství Academia, 2010, ISBN 978-80-200-1856-4
- GOEBBELS, Joseph., *Joseph Goebbels: Deníky 1935-1939*, svazek 3, Praha, nakladatelství Naše Vojsko, 2009, ISBN 978-80-206-1000-3
- HARENBERG, Bodo a kol., *Kronika lidstva*, 7. vydání, Praha, nakladatelství Fortuna Print, spol. s.r.o., 2003, ISBN 80-7321-068-1
- Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie.* Praha, nakladatelství Aleš Skřivan, 2000, roč. 11, ISSN 1210-6097
- HORÁČEK, Ladislav., *Ottův slovník naučný nové doby*, sv. 7, Praha, nakladatelství Paseka, 1996, ISBN 80-7185-057-8
- HRUŠKA, Emil., *Boj o pohraničí*, Praha, nakladatelství Epoque, 2013, ISBN 978-80-7425-194-8
- JOHN, Miloslav., *Září 1938: role a postoje spojenců ČSR*, Olomouc, nakladatelství Votobia, 2000, ISBN 80-7198-401-9
- JUNEK, Václav., *Hitler v Čechách*, Praha, nakladatelství BVD, 2012, ISBN 978-80-87090-56-5
- KERSHAW, Ian., *Hitler 1936-1945: Nemesis*, Praha, nakladatelství Argo, 2005, ISBN 978-80-7203-634-3
- KEYNES, John Maynard., *The Economic Consequences of the Peace*, New York, nakladatelství Skyhorse Publishing, 2007, ISBN 1602390851
- KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, 3. vydání, Praha, nakladatelství Prostor, 1999, ISBN 80-7260-025-7
- KLIMEK, Antonín., *Jak se dělal mír roku 1919: Československo na konferenci ve Versailles*, Praha, nakladatelství Melantrich, 1989

- KLÍMA, Karel a kol., *Státověda*, Plzeň, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, ISBN 80-86898-98-9
- KRÁL, Václav., *Dny, které otráslly Československem*, Praha, nakladatelství Naše vojsko, 1975
- KROFTA, Kamil., *Němci v Československém státě*, Praha, nakladatelství Orbis, 1937
- KUKLÍK, Jan., *Londýnský exil a obnova československého státu 1938 – 1945*, Praha, nakladatelství Karolinum, 1998, ISBN 80-7184-665-1
- KUKLÍK, Jan., *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*, Praha, nakladatelství Linde, 2002, ISBN 80-7201-352-1
- KUKLÍK, Jan., *Spisovatelský manifest a Petiční výbor Věrní zůstaneme*, in: KUKLÍK, Jan., *Přednášky z 51. běhu Letní školy slovanských studií*, Praha, vydala Univerzita Karlova, 2008
- KUKLÍK, Jan; DEJMEK, Jindřich; NĚMEČEK, Jan., *Kauza tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství Historický ústav AV ČR, 1999, ISBN 80-7286-001-1
- KUKLÍK J.; GEBHART, J., *Druhá republika 1938-1939: Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha, nakladatelství Paseka, 2004, ISBN 80-7185-626-6
- KUKLÍK, Jan Jr.; MIKULE, Vladimír., *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940 – 1945*, Brno, nakladatelství Doplněk, 2003, ISBN 80-7285-017-2
- KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J., *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0923-1
- KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národností?*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2013, ISBN 978-80-246-2377-1
- KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J.; ŠEBEK, J., *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-18-6
- KUKLÍK, J.; PETRÁŠ, R., *Národní integrace v Evropě*, Praha, nakladatelství Havlíček Brain Team, 2007, ISBN 978-90-87109-02-1

- KUKLÍK, Jan Jr.; MIKULE, Vladimír., *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940 – 1945*, Brno, nakladatelství Doplněk, 2003, ISBN 80-7285-017-2
- KURAL, Václav., *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*, Univerzita Karlova v Praze, Praha, nakladatelství Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0360-8
- KURAL, Václav., *Vlastenci proti okupaci*, Praha, nakladatelství Karolinum, 1997, ISBN 80-7184-397-0
- KVAČEK, Robert., *Poslední den: Mnichov – Praha, konec září 1938*, Praha, nakladatelství Epoque, 2011, 978-80-7425-064-4
- KVAČEK, R.; HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Praha, nakladatelství Polart, 2011, ISBN 978-80-87286-11-1
- MACMILLANOVÁ, Margaret., *Mírotvorci*, 1. vydání, Praha, nakladatelství Academia, 2004, ISBN 80-200-1151-X
- MACHÁČEK, Pavel., *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*, Praha, nakladatelství Aventinum, 2002, ISBN 80-7151-199-4
- MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 3. přepracované vydání, Praha, nakladatelství Linde Praha a.s., 2005, ISBN 80-7201-433-1
- MALÝ K.; SOUKUP L., *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, svazek 1, Praha, nakladatelství Karolinum, 2010, ISBN 978-80-246-1718-3
- MARŠÁLEK, Pavel., *Pod ochranou hákového kříže*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-20-9
- MASARYK, Tomáš Garrigue., *Nová Evropa: Stanovisko slovanské*, 5. vydání, Praha, nakladatelství Ústav T. G. Masaryka, 2016, ISBN 978-80-87782-58-3
- MATES, Pavel., *Mezi Mnichovem a Berlínem – státoprávní problémy druhé republiky*, Brno, nakladatelství Masarykova univerzita v Brně, 1992, ISBN 80-210-0440-1
- NÁLEVKA, Vladimír., *Světová politika ve 20. století I.*, Praha, nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000, ISBN 80-902261-4-0
- NĚMEČEK, Jan., *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0923-1

- OLIVOVÁ, Věra., *Zápas o Československo 1938*, Praha, nakladatelství Společnost Edvarda Beneše, 1996, ISBN 80-901733-7-3
- ORT, Alexandr., *Evropa 20. století*, Plzeň, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, ISBN 80-86473-87-2
- PACNER, Karel., *Osudové okamžiky Československa*. Praha, nakladatelství Brána, 2012, ISBN 978-80-7243-597-5
- PEROUTKA, Ferdinand., *Budování státu*, 2 svazky, Praha, nakladatelství Academia, 2003, ISBN 80-200-1095-5
- PETRÁŠ, René., *Cizinci ve vlastní zemi*, Praha, nakladatelství Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-32-2
- PETRÁŠ, René., *Menšiny v meziválečném Československu*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2009, ISBN 978-80-246-1639-1
- PETRÁŠ, René., Systém právní úpravy postavení menšin v ČSR, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, ISBN 978-80-7418-202-0
- RATAJ, Jan., *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*, Praha, nakladatelství Karolinum, 1997, ISBN 80-7184-516-7
- SCHELLE, Karel., *Československé dějiny státu a práva v dokumentech, 5. díl, Druhá Československá republika 1938-1939*, Brno, nakladatelství Masarykova univerzita v Brně, 1993, ISBN 80-210-0741-9
- SCHELLE, Karel., *Dějiny českého ústavního práva*, Ostrava, nakladatelství KEY Publishing s.r.o., 2010, ISBN 978-80-7418-067-5
- SCHELLE, Karel a kol., *Právní dějiny*, Plzeň, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, ISBN 978-80-7380-043-7
- SCHELLE, K.; HORÁKOVÁ, M.; SALÁK, P.; TAUCHEN, J., *Protektorát Čecha a Morava – jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2010, ISBN 978-80-7418-052-1
- SKOŘEPOVÁ, Z.; KADEŘÁBEK, J., Odtud se už také utíká...proměny československé společnosti a jejího postoje k německým uprchlíkům ve třicátých letech 20. století, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném*

- Československu, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, ISBN 978-80-7418-202-0
- SLÁDEK, Milan., *Němci v Čechách*, Praha, nakladatelství Pragma, 2003, ISBN 80-7205-901-7
- SLÁDEK, Zdeněk., *Malá dohoda 1919-1938*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2000, ISBN 80-7184-820-4
- SMETANA, Vít., *In the Shadows of Munich. British Policy towards Czechoslovakia from 1938 to 1942*, Praha, nakladatelství Karolinum Press, 2008, ISBN 978-80-246-1373-4
- SOKOLOVIČ, Peter., *Hlinkova garda 1938-1945*, Bratislava, nakladatelství Ústav pamäti národa, 2009, ISBN 978-80-89335-10-7
- SOUKUP, L., August Miříčka, in SKŘEJPOVÁ, P., *Antologie československé právní vědy v letech 1918 – 1939*, Praha, nakladatelství LINDE, 2009, ISBN 978-80-7201-750-8
- SPIRIT, Michal., *Tzv. Benešovy dekrety*, Praha, nakladatelství VŠE, 2004, ISBN 80-245-0755-2
- ŠEPTÁK, Miroslav., Sudetoněmecká strana a parlamentní volby v květnu 1935, in TAUCHEN, J.; SCHELLE, K.. (Eds.), *Češi a Němci v meziválečném Československu*, Ostrava, nakladatelství Key Publishing s.r.o., 2013, ISBN 978-80-7418-202-0
- TÓTH, Andrej., *Trianonská mírová smlouva a politika Budapešti* (prosinec 1919 – červen 1920), Historický obzor, časopis, Praha, 2010, č. 9-10, roč. 10, ISSN 0231-5289
- UHLÍŘ, Jan Boris., *Druhá republika: stát, který nikdo nechtěl*. In: *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*, 14, č. 5/6, 2003, ISSN 1210-6097
- VLČEK, Eduard., *Právní dějiny ČSR (1939-1947)*, Olomouc, nakladatelství Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, ISBN 978-80-2441-289-4
- VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V., *České právní dějiny*, 3. upravené vydání, Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, ISBN 978-80-7380-575-3

Právní předpisy

zákon č. 1/1918 Sb., jímž se upravuje vyhlásování zákonů a nařízení

zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě

zákon č. 121/1920 Sb., Ústavní listina

zákon č. 50/1923 Sb., zákon na ochranu republiky

Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava č. 75/1939 Sb.

ústavní dekret č. 2/1940 Úř. věstníku československého, o prozatímním výkonu moci zákonodárné

ústavní dekret č. 1/1940 Úř. věstníku československého, o ustavení Státní rady jako poradního sboru prozatímního státního zřízení

ústavní dekret č. 11/1944 Úř. věstníku československého, o obnovení právního pořádku

ústavní dekret č. 3/1945 Úř. věstníku československého, o výkonu moci zákonodárné v přechodném období

dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb.

dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb.

dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb.

dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb.

Ostatní zdroje

Dostupné [online] z: http://www.rozhlas.cz/pred100lety/odboj/_zprava/kudy-kracel-masaryk-na-podzim-1914--1407900 a

http://www.rozhlas.cz/pred100lety/odboj/_zprava/po-stopach-masarykovych-zimnich-cest--1444301

Dostupné [online] z: <http://www.halonoviny.cz/articles/view/18229526>

Dostupné [online] z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

Dostupné [online] z: <https://www.reflex.cz/clanek/zpravy/81716/dopis-ve-kterem-genius-einstein-kritizoval-v-roce-1938-rozbiti-ceskoslovenska-byl-vydrazen-za-25-tisic-liber.html>

Dostupné [online] z: <http://magazin.eurozpravy.cz/199033-einstein-se-v-dopisu-zastal-cechu-byli-zrazi-mnichovska-dohoda-hitlera-nezastavi/>

Dostupné [online] z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-14-94>

Dostupné [online] z: <http://www.military.cz/opevneni/mnichov.html>

Dostupné [online] z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-5#p1>

Dostupné [online] z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-12>